

TIJDSCHRIFT

VOOR

18¹

INDISCHE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE.

DITGEGEVEN DOOR HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN
EN WETENSCHAPPEN.

ONDER REDACTIE

VAN

Dr. PH. S. VAN RONKEL.

DEEL XLV.

BATAVIA.
ALBRECHT & Co.

's HAGE.
M. NIJHOFF.

1902.

TORADJA'SCHE VERTELLINGEN

DOOR

D^r. N. ADRIANI.

De hier volgende vertellingen zijn eene vertaling van de teksten door mij uitgegeven in 1900, onder den titel „Leesboekje in de Bare'e-taal” gedrukt op de Landsdrukkerij te Batavia en te bekomen bij 's Rijks-Depôt van Leermiddelen te Weltevreden (Catal. No. 849). In het Tijdschrift van 't Bataviaasch Genootschap, dl. 40, bl. 339 en dl. 44, bl. 223 — 234, waar het een en ander is medegedeeld omtrent de proza-letterkunde der Toradja's, zijn de meeste der hier volgende verhalen reeds vermeld.

Van de Toradja'sche vertellingen zijn in de eerste plaats belangrijk die, welke overeenkomen met de „Dwergghertverhalen” der Maleiers en Javanen. In het eerste der bovengenoemde opstellen is reeds gezegd dat de hoofdrol in deze verhalen wordt vervuld door den Spookaap, een diertje dat o. a. op Borneo, Sumatra, Banka, en de Filippijnen voorkomt 1) en ook over geheel Celebes en de Sangir-eilanden is verspreid. Merkwaardig is het dat dit dier in de Minahassische talen, in het Bare'e, Morisch en Sangireesch denzelfden naam draagt als het Slimme Dwergghert in het Javaansch, n. l. Bar. *nggasi*, *tangkasi*, Sang. *sënggasi* (Groot-Sangir), *tënggahë* (Siaoe), Minah. talen *tangkasi*, Morisch *tanggasi*. Deze vormen geven als grondwoord

1) Volgens opgave van Prof. A. A. W. Hnbrecht te Utrecht in zijne Princeton Lecture van 1897, getiteld „The Descent of te Primates,” bl. 6 en 7. Tegenover bl. 6 staat een fraaie afbeelding van den Spookaap (*Tarsius spectrum*).

kasi te zien, met het bij diernamen zoo gewone voorvoegsel *ta*. Indien deze stam *kasi* op zijn Bare'e'sch werd gena- saleerd, dan zou hij *kantji* luiden, hetwelk de vorm is dien het Jav. *kantjil* in het vocalische Bare'e zou krijgen, indien het werd overgenomen. Het Bimaneesche Woordenboek van Dr. Jonker leert ons dat *kantji* „slim” beduidt, waar- mee dus de boven genoemde namen zijn verklaard.

Het wisselwoord van *nggasi* is in het Bar. *nggade*, misschien ontstaan uit *nggati*, dat dan een oudere vorm, zoowel van *nggasi* als van *kantjil* zou moeten zijn 1). In het Bada'sch heet het dier *tangkeda*, 't welk dan voor *tangkade* zou moeten staan.

Nog eenige andere namen van den Tarsius zijn: Boeng- koesch: *laku*, Lalakisch *mori*, Daj. *ingkir*, Goront. *tandabana* (V. Rosenberg, Reizen in de Afd. Gorontalo, bl. 101), Mak. Boeg. *memu* 2); op Banka heet hij *mëntiling*, op W. Borneo *tëmpiling*, op Z. W. Sumatra *singo paar* en *bëruk paar* 3),

1) Naast *gasa* „sperma”, een druk gebruikt scheldwoord, hoort men ook *gade*, dat als verminking of liever vermomming van *gasa* kan op- gevat worden, daar men het zegt bij het uitschelden van iemand, dien men niet mag uitschelden, bijv. zijne moeder: in plaats van *gasa i ine!* zal men zeggen *gade i ine*.

In het Par. bet. *gasa* „zweet”; het woord is zonder twijfel identisch met *vasa*, Par. „snot,” Bar. „kleverig vuil op het lichaam,” vgl. ook Mal. *basah* en O.-Jav. *basah* „rot”. *Gade* kan op zijn Morisch (zie Meded. Ned. Zend. Gen. 1900, bl. 295) uit *gada* zijn ontstaan en dus id. zijn met *kada*, dat weder het Bar. woord is voor „snot”. Tusschen *gasa* en *gade* bestaat dus waarsch. wel dezelfde verhouding als tusschen *nggasi* en *nggade*.

2) Uit het art. *memu* in Dr. Matthes' Makassaarsche en Boegineesche Woordenboeken blijkt dat de Makassaren en Boegineezen (althans zij die nooit een Spookaapje hebben gezien) de voorstelling hebben dat het dier een klauw aan de punt van den staart heeft. De Tarsius heeft wel een langen dunnen staart, die hem in evenwicht houdt bij de verbaasende sprongen die hij kan nemen, maar er zit geen klauw aan. Hij is niet grooter dan een kat die een paar weken oud is, heeft een dik behaarde huid, een ronden kattedop, groote ooggen en ooren en platte nagels aan voor- en achterpooten.

3) Naar opgave van Prof. Hubrecht; *paar* is de naam van een boom, volg. Filet: *Amomum Cardamomum*.

in het Napoesch en Koelawi'sch *ntimbo*, dat „springer“ moet beteekenen.

Onder den titel *Lolita i Nggasi* zijn in het Bare'e-Leesboek vier Spookaapverhalen medegedeeld. Nog een aantal andere zijn door mij opgeteekend, die ik later eens hoop uittegeven. De hier volgende zijn opgegeven in Tijdsch. Bat. Gen. bl. 40, bl. 344, onder de nummers 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10. De parallellen in verwante talen zijn ook aldaar opgegeven; er kan nog bijgevoegd worden dat de No's. 1, 2 en 3 ook in het Mongondansch voorkomen, zie Meded. Ned. Zend. Gen. XI, 394, terwijl No. 8 nog te vinden is in Ling Roth „The Natives of Sarawak“, I, 347. In Dr. Brandes' opstel „Dwerghert-verhalen buiten den Archipel“. Tijdschr. Bat. Gen. dl. 43 is No. 3 terug te vinden op bl. 230, en No. 8 en 9 op bl. 238, 239 en 246, 279, en in de Bijdrage tot de kennis der folklore van West-Borneo, van L. C. Westenenk zijn te vinden No. 3 (Krokodillenbrug) Tijdschr. Bat. Gen. dl. 41, bl. 201, No. 4 (stuk hout voor poot) Ibid. bl. 200, No. 8 (bijennest) bl. 199, No. 9 (slang voor gordel) bl. 198.

Eenige bijzonderheden, den tekst en de vertaling betreffende, vindt men in de aantekeningen achter elk der verhalen.

x SPOOKAAP-VERHALEN.

(Leesboek, bl. 5—10).

Er was eens een Spookaap, die bevriend was met een Reiger. De Spookaap zeide: Vriend, laat ons elkander luizen, laat ik eerst worden geluïsd. De Reiger antwoordde: Ja, gij eerst, daarna ik. — Hij zocht den Spookaap zijne luizen af; toen het gedaan was, zeide de Reiger: Ik ook nog. — Terwijl hij geluïsd werd door den Spookaap, zeide de Reiger: Au, (je doet het te) hard. De Spookaap antwoordde: wel neen, het is maar neten uithalen. Intusschen

was het hem de veeren uitplukken. Toen hij de veeren van den Reiger had uitgeplukt, zeide de Spookaap: Ik ben klaar met luizen, vlieg maar op! — De Reiger sloeg zijne vlerken uit, daar vielen zijne veeren, och arme! De Spookaap ging heen, de Reiger was boos op hem.

De Reiger ging zijns weegs, het bosch in. Daar kwam de Spookaap een anderen Reiger tegen, die zijn makker ging wreken. De Reiger zeide: Ginds zijn veel wilde frambozen, zoo groot als pompoenen, ze zijn aan de overzijde der zee. De Spookaap zeide: Hoe zullen wij die oversteken? De Reiger zeide: Er is eene prauw. En toen nam hij een *tea*-blad, maakte er een schuitje van een daar gingen zij in: dat was hun vaartuig, zeide hij. Nu ging de Spookaap roeien en de Reiger sturen. Reeds ver waren zij in zee, een wal zagen zij niet meer, toen pikte de Reiger in het *tea*-blad dat zij als prauw gebruikten; de Reiger vloog op, het *tea*-blad sloeg om. En daar zwom nu de Spookaap rond, naar een verblijfplaats zoekende. Hij vond een eiland, maar 't kwam niet boven water, slechts aan een klein boompje hield hij zich vast.

Niet lang was hij daar geweest of daar kwam een Krokodil aan en zeide: Hier is dan de Spookaap, die bedrieger, zoo aanstonds eet ik je op. De Spookaap hield zich stil, toen de Krokodil dicht bij was, zeide de Spookaap: Gij zoudt mij, zoo'n dapper man, opeten, als ge maar alleen zijt, zijt ge niet [sterk] (bl. 6) genoeg om mij op te eten, ga maar heen, ga rond om uwe kameraden in menigte op te roepen. De Krokodil ging heen; nog niet lang was hij heen gegaan, of hij kwam weer terug, met vele makkers. De Spookaap zeide: Misschien zijt gij (nu wel) genoeg, wacht, ik zal u eens tellen, komt boven water. Daar sprong de Spookaap over de ruggen der Krokodillen, hij nam er telkens drie [in den sprong] en telde: Eén, deun, dip! och, ik tel niet goed, wacht, ik zal van den anderen kant tellen. Eerst sprong

woorden: wel naar het is maar niet nader te worden

hij op een boomtak aan den wal, toen klom hij in een waringin en zeide: Zuig aan den Spookaap zijn gat!

Daar kwamen de Krokodillen en deden hun best den Spookaap te vangen, maar de Spookaap ging op een boomtak zitten. De Krokodillen beten den boom door, hij viel om en de Spookaap verhuisde naar een anderen boom. Toen de boomen alle waren omgevallen, krōop de Spookaap in een bamboe-stoel en verborg zich; de Krokodillen konden dien bamboe-stoel niet doorbijten.

Een anderen keer had de Spookaap dorst en ging naar het water, met het plan om te drinken. Toen hij aan het water was gekomen, beet een Krokodil hem in zijn éenen poot. De Spookaap zeide tot hem: Waarom geeft gij geen krijgskreet, nu gij een dappere hebt buitgemaakt? als ik een dapper man heb verslagen, geef ik krijgsgeschreeuw. Nu gaf ook de Krokodil den overwinningskreet, bij zijn schreeuwen deed hij den bek open, de Spookaap kwam vrij en zeide: Bijt daar maar in; [de ander] dacht dat het de poot [van den Spookaap] was, maar het was een doode tak. De Spookaap sprong op een liaan en zeide: Hij dacht dat het een tak was [waarin hij eerst beet] en dat was juist mijn poot.

Hierna ging de Spookaap weer weg en hield zijn verblijf op een waringin. Eens zat hij op een liaan zijne nagels te snijden. Daar kwamen zeven Apen aan en zeiden: Ha, uwe nagels zijn bijzonder mooi. De Spookaap, die bedrieger, antwoordde: Wel, dat zijn nagels van een lijfband-vlechter. De Apen antwoordden: Toe (bl. 7) laat ons ook lijfbanden dragen. De Spookaap antwoordde: Goed, maar de rotan moet ver gehaald worden, neemt mij mee, dan zal ik u den berg wijzen waar men rotan kan afrukken. Zij droegen den Spookaap op een draagbaar, legden één steen aan de linkerzijde, één aan de rechterzijde en nog een om als hoofdkussen te dienen. Aan den

berg gekomen, zagen de Apen dat het niet de Spookaap was, dien zij gedragen hadden, maar enkel steenen.

De Apen waren kwaad en zeiden: Wij gaan den Spookaap zoeken, dien bedrieger. De Spookaap was weggelopen en zat ter zijde van een bijennest. Daar kwamen de vervolgers aan en zeiden: Ha, daar heb je den Spookaap, dien bedrieger. De Spookaap antwoordde: Wel neen, 't is een andere Spookaap geweest, er zijn vele soorten van Spookapen: de Spookaap van den waringin, de Spookaap van de bamboe; ik ben al lang hier om de trom van mijn grootvader te bewaken. De Apen antwoordden: Zeg, mag er op geslagen worden? De Spookaap antwoordde: Dat mag niet, dat zou ongetwijfeld heimwee naar mijn grootvader geven. De Apen antwoordden: (Mag) men er ook niet eventjes op slaan? De Spookaap antwoordde: Eerst als ik ben weggelopen is het toegestaan, als ik ben verdwenen, sla er dan maar op. De Spookaap ging heen, intusschen verstopte hij zich slechts; de Apen sloegen op de trom, die echter slechts een bijennest was; slechts één bom gaven zij er op, zzzz. daar kwamen alle bijen aanvliegen, zij staken de arme bijen, hunne lichamen zwollen op.

De spookaap was heengegaan en verdwenen, hij had eene slang gevonden en zat bij haar neder. De Apen zochten den Spookaap, vonden hem bij de slang en zeiden: Ha! hier hebben wij den Spookaap, dien bedrieger. De Spookaap antwoordde: Wel neen! het is een andere Spookaap geweest; er zijn vele soorten van Spookapen: de Spookaap van den waringin, de Spookaap van de bamboe, ik ben al lang hier bezig den schaamgordel van mijn grootvader te bewaken. De vervolgers zeiden. Mag men hem soms omdoen. De spookaap antwoordde: Ik sta het niet toe, opdat ik geen heimwee krijgje naar mijn grootvader. De Apen vroegen het nog eens en zeiden: Kom, maar heel eventjes. De Spookaap antwoordde: Wacht, laat ik eerst heengaan, eerst als ik ver weg ben, als men mij roept en ik niet meer

(bl. 8.) antwoord, bind hem dan maar om. De spookaap ging heen, hij was nog niet ver, toen hij zich verstopte: de Apen riepen hem: Spookaap, Spookaap! Hij gaf geen antwoord; toen namen de Apen den schaamgordel en deden hem om; het was intusschen eene slang die zij als schaamgordel omdeden; de slang beet een der Apen en deze stierf.

Nu, daarop ging de Spookaap steeds verder weg en kwam bij een man die een arèn-palm bewerkte en aan het kloppen was (op de bloemkolf). De spookaap zeide: zeg, loop weg, daar komen lieden aan om u te doden, leg uw schaamgordel af, doe uw hoofddoek af, leg uw hakmes neer. De man legde inderdaad zijne kleeren en gereedschap neer en ging heen, hard loopende; nu nam de Spookaap zijne plaats in, hij deed den schaamgordel aan, bond den hoofddoek om, gordde het hakmes aan en klom daarna op de ladder om den palmboom te bekloppen. De vervolgers kwamen aan en zeiden: Daar heb je den Spookaap, dien bedrieger, hij doet niet anders dan ons bedriegen: een slang noemt hij een schaamgordel, één onzer heeft hem omgedaan, de slang heeft hem gebeten en hij is gestorven. De Spookaap antwoordde: O, dat ben ik niet, dat is een andere Spookaap, er zijn vele soorten van Spookapen: de Spookaap van den waringin, de Spookaap van de bamboe, de Spookaap van den arènpalm. Ik ben hier al lang bezig voor mijn palmwijn te zorgen, maar er is straks iemand voorbijgegaan, hij is bergopwaarts gegaan, hij was geheel naakt, misschien is die het, die u telkens bedriegt.

De Apen vonden den ouden man, die naakt van zijn palmwijn was weggelopen; de Apen zeiden: Hier is de bedrieger. De oude man antwoordde: Welneen, dat ben ik niet, mij heeft men weggejaagd, er is iemand gekomen, die zeide: Leg uw schaamgordel, hoofddoek en mes af. Niet ik ben het, die Spookaap is het, de Spookaap heeft mijn palmwijn gestolen.

De Apen gingen terug, den Spookaap op nieuw achterna. Na het weggaan van de Apen was de Spookaap van den

palmboom afgekomen en weggegaan; hij trof vrouwen aan die aan het wieden waren. De Spookaap zeide, gooit uwe sarongs en baadjes weg, legt uwe wiedmessen neer, daar komen lieden aan om u te dooden, loopt heen! De vrouwen liepen heen, hare sarongs, baadjes en wiedmessen wierpen zij weg: de Spookaap deed een sarong en een baadje aan, raapte een wiedmes op en ging aan het wieden. Daar kwamen de Apen aan, zij zagen den Spookaap bezig met wieden en zeiden: Daar heb je den bedrieger. De (bl. 9) Spookaap antwoordde: Dat ben ik niet: kijk, mijne moeder heeft mij bevolen te gaan wieden; misschien zoekt gij de menschen die zoo even zijn voorbijgegaan, geheel naakt, daar ginds zijn zij heengegaan. De Apen gingen weer voort, vonden de vrouwen en zeiden: Daar zijn de bedriegers!

De vrouwen antwoordden: Dat zijn wij niet, hoor, wij zijn slechts weggejaagd; misschien is het degene die daar aan het wieden is, die tot ons heeft gezegd: Gooit uwe sarongs, baadjes en wiedmessen weg, daar komen lieden aan om u te dooden!

Nu gingen de Apen weder terug, den Spookaap achterna; hij was niet meer op de plaats waar hij zooeven had gewied, de Apen zochten hem, (maar) hij was verdwenen, zij vonden hem niet meer.

De Spookaap en de Aap voeren op de rivier. Zij troffen lieden aan op den oever en de Spookaap vroeg: Hoe vindt gij ons beiden? De lieden zeiden: Ongetwijfeld is hij die stuurt de mooiste; nu, dat was de Spookaap. De Aap zeide: Laat mij ook eens sturen, kom gij dan hier. Zoo stuurde dan de Aap, de Spookaap zat op den voorsteven en zij voeren verder.

Weder troffen zij lieden aan op den oever; de Spookaap vroeg aan die lieden: Hoe vindt gij ons? De menschen antwoordden: Hij die op de plecht zit is de mooiste. De Aap kreeg het land, alleen zijn kameraad noemde men

mooi, hem niet. Terwijl zij nog aan het afvaren waren, zeide Aap: Hoe komen je vingers zoo plat? De Spookaap antwoordde: Zoo zien altijd de vingers van lijfband-vlechters er uit. De Aap antwoordde: Ik wil ook wel een lijfband aanhebben. De Spookaap zeide: Goed. Zij beiden voeren nog verder af en kwamen aan een boomstam die dwars over de rivier lag. De Spookaap zeide: Laat ons hier ophouden. De Aap vroeg: Hoe staat het met het lijfband omvlechten? De Spookaap antwoordde: Gij gaat maar op uw rug liggen, boven op dien boomstam, dan zal ik hem om uw middel vlechten. Hij vlocht [den lijfband] om het lichaam van den Aap en tevens om den stam, nadat hij hem op een tak had doen springen; toen het klaar was zong de Spookaap en riep den regen en zeide:

(bl. 10). „Regen, regen, daarboven in het woud,
Spoel hem weg van de rechterzijde”.

Daar kwam de regen aan. De Aap vroeg: Wat komt daar aanruischen? De Spookaap antwoordde: Dat is het geruisch van de sarong van Zusje, die eten komt brengen. Niet lang daarna kwam de regen aan, het water werd een stortvloed, die den Aap wegspoelde. De Aap trachtte van den boomstam te springen, evenals een vogel die wil opvliegen, maar hij kwam niet los, de Aap verdronk in het water.

Den volgenden morgen kwam de Spookaap terug en vond den Aap met ontbloote tanden. De Spookaap zeide: Mijn vriend heeft schik in zijn lijfband, terwijl ik nog ver was, lachte hij mij al toe.

Eens kwam de Spookaap bij den Aap om een (zwaard welks) scheede met bladtin (was) beplakt (ter leen) te vragen; hij zeide: geef mij uw zwaard, om het daar boven te gebruiken; ik ben van plan om naar boven te gaan om te dansen en te zingen met mijne familie; gij hebt een fraai zwaard. Hij gaf het den Spookaap, deze gordde het zwaard aan, de Spookaap ging heen met het plan om

met zijne familieleden te gaan dansen. Hij kwam aan een ravijn, hij wipte op en nam een sprong, terwijl hij opsprong, stuitte het ter leen genomen zwaard en kwam met het handvat tegen (den overkant) aan, want het zwaard van den Aap was te groot voor den Spookaap. De Spookaap vloog achteruit, daar stuitte het sluitstuk van de zwaardscheede van den Aap; daar hing nu de Spookaap te schommelen, in 't midden van de zwaardscheede, die om zijn lijf was gebonden; beneden in het rijk was water, ginds in de hoogte dansten al zijne familieleden; hij hoorde hun gezang en het ergerde hem. Toen het lang geduurd had, stierf de Spookaap en zijn lichaam verrotte.

AANTEKENINGEN.

Bl. 5. *Lolita* of *laolita*; beide vormen vindt men naast elkaar, in de bet. „verhaal, vertelling”. In het Napoesch is „spreken” *mololita* en *mouli*, in het Bada'sch *molaluta*; het Bad. *aluta* bet. „verhaal”. In de taal der priesterzangen (*powurake*), die in parallelisme zijn gedicht, staat *polauli* parallel met *pagontu* „woord, verhaal, gezegde”, bijv:

sunjalimo pogontuta „op gelijke hoogte staan onze woorden”
menente polaulita op ééne rij onze gezegden.”

Hiernaar zou men geneigd zijn *laolita* tot *loulita* terug te brengen en af te leiden van den stam *uli* „spreken”.

De *wurake*-term *polauli* geeft den secundairen stam *lauli* te zien, gevormd met eene, om 't zoo eens te noemen, Sangireesche reduplicatie (5). Het achtervoegsel — *a* is dan met tusschengeschoven *t* aangehecht, wat dikwijls voorkomt in 't Bar., vooral bij *-i* en *-aka*, bijv. *awuta* „van onkruid en struiken gezuiverde grond,” van *awu*; *inawuti*, hetz. als *awuta*, *majawataka* „tegen houden” van *jawa* (Mal. *lawan*, enz.)

Een weinig gebruikt syn. van *laolita* is *pau-pau*, Boeg.

(5) Spraakkunst, bl. 51.

id., misschien uit die taal overgenomen, daar het Bar. geen substantieven vormt door woordherhaling. Ook wordt het steeds gebruikt met suffix-*nja* om de genitief verhouding uit te drukken, bijv. *Pau-paunja Ta Datu pai Indo i Datu* „Verhaal van T. D. en I. D.”, 't geen almede geen Bare'e is en aan Boeg. *pau-pauna* doet denken.

r. 5. *ma'ai* „erg, zéér, hevig,” Nap. *mahai* „pijnlijk, ziek”; het woord vereenigt dus de beide beteekenissen van ons „zeer.”

r. 6. *majali* en *marebu* hebben hier de bet. van onzen Infinitief. Met het voorvoegsel *ma-* dat adjectieven en part. perf. pass. vormt, worden *jali* en *rebu* eveneens tot *majali* en *marebu*, in de bet. „er uitgehaald, door halen er uitgekomen” en „uitgerukt, uitgedrukt.” Wil men *majali* en *marebu* met het „nasaal- prefix” *ma** (dat vóór *j* altijd en vóór *r* soms zijn nasaal verliest) onderscheiden van *majali* en *marebu* met 't voorvoegsel *ma*, dan gebruikt men de vormen *mangajali* en *mandabu* (van *rabu*, syn. met *rebu*). Zie de aant. bij bl. 16, r. 3. v. 0.

marebusi, over het achtervoegsel *si*, zie aant. bij bl. 13, r. 9.

r. 9. *pindongo* is afgeleid van den stam *rongo*, die thans in 't Bar. „echtgenoot” beteekent, maar oorspr. „metgezel” moet hebben beduid, zooals niet alleen blijkt uit het wisselwoord *junu* „metgezel,” maar ook uit Mal. *déngan*, Sang. *dingang*, Nap. *ranga* „metgezel,” in het Parigisch gebruikt men weder dit *ranga* in de bet. van Bar. *pindongo* „och arm, stakkert.” *Déngan* is syn. met *dua* „twee”, het Sang. zegt dan ook *pirua* voor Bar. *pindongo* en een wisselwoord van *pindongo* is Bar. *andoro*, dat dus aan Jav. *loro* beantwoordt. Voorts beteekent *pindongo* in het Lindoesch „kat”. Vertaalt men het Bar. *pindongo* met Mal. *kashian*, dat oorspr. „geliefde, vriend” moet beteekend hebben, dan komt men gemakkelijk tot de verklaring der beteekenis van Lind. *pindongo*, als benaming voor een zoo gewoon huisdier als de kat.

napokarau, zie aant. bij bl. 24 r. 4.

r. 10. *momberata*, van *rata* „komen, aantreffen, vinden”

(Mal. *datang*, enz.), met *be-* het wederkeerigheidsvoorvoegsel. Zulke vormen hebben nimmer een direct object na zich en daarom zijn vormen als *napomberata* of *naberata* onmogelijk; wil men *pai* „met” niet gebruiken, dan kan men den wederkeerigen vorm nog van het achtervoegsel *-ka* voorzien, in pl. v. *momberata pai kanda*, laat zich denken *napomberataka i kanda*. Ik heb dezen vorm nimmer gehoord; wel *napom-etotoka* „hij streed met,” naast *membetoto pai*, evengoed als men het niet-wederkeerige *mompau pai* kan vervangen door *napompauka*.

Dat *mompesawaka* in den vorm met *mo-* staat, is omdat het hier wordt gebruikt als een infinitief van doel: „om voor zijn makker wraak te nemen” of een deelwoord: „willende, het plan hebbende om voor zijn, enz.”

r. 12, *lokaja*, *Rubus pungens*, de Inlandsche wilde framboos, eene Rosacee, die zeer veel in jong bosch voorkomt en met de talrijke stekels aan zijne ranken den voorbijganger de huid openrijt. Volgens de Toradja's is de *lokaja*-vrucht het geliefkoosde voedsel van den Spookaap.

katedo, wisselw. *tampere*, is de *Lagenaria vulgaris*, die in 't Mal. *tabu*, Jav. *waluh* heet.

r. 14 *tea*, *Artocarpus* sp., is ook etymologisch, het Mal. *tërap*, O. Jav. *tëp*, Sasaksch *tërëp*, enz. Het Bar. *tea* moet nit een grondvorm *tara(p)* zijn ontstaan, die *taja*, *tea* moet zijn geworden, evenals in andere voorbeelden der 1e V. d. Tuukse klankwet, waar het Bar., dat den typischen klank verliest, de klankreeks *ea* vertoont, zooals in *wea* „gestampte rijst”, *sea* „vogelnest”, *deami* „stoppels”, vgl. Mal. *bëras*, *sarang*. Boeg. *darame*. Een aantal voorbeelden van deze behandeling levert het Boengkoersch; men zee Meded. Ned. Zend. Gen. dl. 44, bl. 256—258. Het blad van de *tea* is vrij groot, door het om te vouwen kan men er een drinkvat *pingku* van maken, dat den vorm van een schuitje of bakje heeft. Dat een reiger en een spookaap in een omgevouwen *tea*-blad zouden kun-

nen varen, is ondenkbaar. *Pinku*, vgl. Pakëw *pëkun*, Bim.
piku, *poku*, „vouwen, opvouwen.”

Bl. 6, r. 5. *isa*, *inpadua*, *mpadodo*; *isa* is het gewone
telwoord voor „één” voor onbenoemde getallen; *mpadua* en
mpadodo zijn vervormingen van *dua* en *dogo*. De volle
vormen zijn *radua*, *latogo*, maar *radua* wordt bij het tellen
tot *dua* afgekort en de beginner van *togo* wordt dan daaraan
geallitereerd *dogo*.

r. 12. *tabalo* (*Bambusa longinodis*), het wisselwoord voor
wojo wuju, is met het voorvoegsel *to* gevormd van *balo*,
Morisch, Ampan. Boborgko'sch *balo*. Kasl. talen *wolo*, Lind.
walo. De stam van *tobalo* is dus id. met *wojo*, waarvan
het een wisselwoord is.

r. 13 v. o. *rajanja* „zijn zin, zijn lust”, dikwijls te vertalen
met „van plan zijnde, om te.” In dezen zin wordt *rajanja*
dan ook steeds gevolgd door *da*, dat de toekomst aanduidt.

karine, samengesteld uit *ri we*, met 't voorvoegsel *ka*-
naast *ta*- in gebruik bij planten- en diernamen. De
beteekenis is dus „waterdier”, evenals *kakadju*, „boschdier”,
dat als bepaling wordt toegevoegd aan den naam van dieren
die in tammen en in wilden staat voorkomen, om het wilde
dier aan te duiden, bijv. *wawu kakadju* „wild zwijn, *manu*
kakadju „bosehkip.” *Karine* is wisselwoord van *garanggo*
„krokodil”, dat met *-ar-* is gevormd van *ganggo* „pakken,
nemen”, en dus „pakker” beduidt.

r. 12 v. o. *witinja* „zijn achterpoot.” De voorpooten van
dieren worden doorgaans *pale* genoemd, dat overigens 't
gewone woord voor „hand” is.

r. 10 v. o. *mepoku* bet. den typischen gil geven, dien
strijders uiten bij het verslaan van een vijand en dien zij
herhalen wanneer zij met hun buit bij een dorp komen.
De Spookaap herinnert hier den Krokodil aan dit krijgs-
gebruik, die van zijn kant ook niet wil doen als of hij
geen echte held is en zich dus haast om zijn verzuim te
herstellen. Behalve deze overlevering van 't verhaal, die
aan de Aesopische fabel „De Vos en de Raaf” herinnert,

is er nog een andere, bekend uit de parallellen in verwante talen, die blijkbaar ook den verteller van dit verhaal voor den geest heeft gezwefd. De Spookaap zegt dan tot den Krokodil: Als ge mij in mijn poot wilt bijten, kijk dan beter uit en bijt niet in een tak, kijk, hier is mijn poot; met deze woorden steekt hij hem een stuk hout toe, waarin de Krokodil bijt, zoodat hij den poot van den Spookaap loslaat. De herhaling van dezen streek door den Spookaap, als hij reeds bevrijd is, is geheel overbodig.

r. 3 v. o. *kad'a*, wisselwoord voor *boti* „aap”, is wellicht hetzelfde woord als Sigi'sch *kaledja*, waarvan dus het bestanddeel *ledja* met *di'a* moet overeenkomen, indien *di'a* staat voor *dida*, 't welk alleen nog als eigennaam voorkomt.

madago ntjenga „bizonder mooi”; *senga* is „een stuk, een afgebroken stuk”, *nasenga laka ri bulinja, nata'o: se'imo loka santjenga* „hij brak pisangs van den tros en zeide: hier is een brok van den pisangtros”. Er moet dan „een groot stuk, een brok” onder verstaan zijn, tenzij de uitdrukking ironisch bedoeld is.

r. 1 v. o. *ale*, een band dien meisjes en jonge vrouwen zich om het middel laten vlechten en die niet anders dan door lossnijden kan losgemaakt worden. Hij is gevlochten van fijn gesneden rotan, die ten deele rood is gekleurd en met *pako*, een zwart-bruine liaan, doorgvlochten, dus in drie kleuren, 't geen een aardig effect maakt. Jonge vrouwen, die gewoonlijk vrij dik zijn, rijgen zich hiermee het middel vaak tot op 47—55 c.M. in; het dunste middel dat ik gezien heb van een volwassen jong meisje, dat intusschen vrij slank van figuur was, mat 42 c.M. en was dus niet veel dikker dan een kuit.

Bl. 7, r. 3 *parapa po'u*; rotan wordt, behalve *lauru*, ook dikwijls *po'u* genoemd, dat „bindsel” beteekent; *rapa* is „afscheuren”, *parapa* „tijd, wijze, plaats van afscheuren”. Men scheurt de rotan, die zich om hooge woudboomen slingert, met krachtige rukken daarvan af.

watu samponga nadika. Indien het lichte Spookaapje alleen

op de draagbaar zat, zouden de dragers het bemerken wanneer hij er uit sprong; nu bleef de baar door het gewicht der steenen zwaar. Dat de Spookaap er onderweg uitsprong, heeft de verteller niet afzonderlijk vermeld.

kati „draagbaar, draagzetel”, Mal. *katil*, Tag. Bis. Pamp. *katig*, Par. *katigi*, Boeg. *ati*, Jav. *katir*, Sas. *kantir*: de afleiding uit 't Tamil in 't Wdb. van Von de Wall, is door V. d. Tuuk in zijn Kawi Wdbk. verbeterd.

r. 9. *mosori uani* „ging naast bijen zitten; bedoeld is *uma u-ni* „bijennest”, zooals ook r. 18 staat. Dit *uma* is de regelmatige vorm van 't Mal. *rumah*, enz. waarvan het Bar. ook nog den ouderen vorm *guma* heeft, die voor „scheede” in gebruik is.

r. 11 v. o. *wata* (Mal. *batang*, enz.) is syn. met *koro* „lijf, lichaam”, waarvoor ook *wata nghoro* pleonastisch in gebruik is. In de verwante talen zijn de begrippen door deze twee woorden uitgedrukt, eveneens synoniem. Zoo bv. *batang* in Mal. riviernamen: *Batang Ibaro*, *Batang Gadis*, terwijl *koru* ook in 't Bar. de gewone naam voor rivier is (*wata* nimmer), als verkorting van *koroue*. Vgl. verder Mal. *diri* „zelf”, in verwante talen „huispaal” en 't Jav. *tiang*, wisselwoord voor *wong*.

Bl. 8, r. 5. *kaewantje'inja*, of *kawantje'enja*, *kawase'enja* met *ka-* en *-nja* van *ewase'e* „zooals dit, aldus”, is een gewoon begin van een nieuwen zin: „Toen het er aldus mee was, onder die omstandigheden.”

r. 10. *motadengkosi* of *montadengkosi baru* is het kloppen tegen de bloemkolf van den arèn-palm, waaruit de palm-wijn druipt. Telkens als men palm-wijn gaat halen, herhaalt men deze handeling aan het eind. Met een klanknabootsend woord wordt dit ook *mondū-ndū* (gerekte u) genoemd.

r. 7. Het uittrekken van den schaamgordel en hoofddoek en het afleggen van zijn hakmes, waarmede de Spookaap zich wilde vermommen, moest dienen om den man het wegloopen gemakkelijker te maken, daar hij in het bosch vluchtte en met hetgeen hij aan had aan de takken kon blijven haken.

Bl. 9, r. 8. „*wai ma'i*” hierheen, dezen kant uit, bet. in

dit geval „terug”. daar het ook 't tegenovergestelde is van *wailo'u* „ginds heen, weg”.

r. 13. *ntje'e madolidi* „die is de mooiste”. Wanneer aan de eene van twee partijen eene eigenschap wordt toegekend in tegenstelling tot de andere, dan beteekent dit gewoonlijk dat zij die eigenschap in meerdere mate bezit dan de andere partij. Dat de Aap niet geprezen wordt, spreekt voor den Toradja van zelf, daar ook bij hem de aap (de zwarte baviaan van Celebes, andere apen zijn hier niet) als het type van leelijkheid geldt.

r. 8. v. o. *lawi*, syn. met Mal *memang* „van ouds, van zelf, toch al, bij voorbaat”.

r. 7. v. o. *lintago* is Morisch voor Bar. *ale* „lijfband”. 't Is een grap van den verteller om nu eens dat woord te gebruiken, daar het woord *ale* voor hem niet verboden was. Het verhaal is ook niet speciaal Morisch.

r. 1. v. o. *nakelo udja* „hij lokte den regen”. *Kelo* is „tot nadoen of meedoen trachten te bewegen, tot zich lokken”, bijv. vogels lokken met andere vogels, buffels en geiten met zout, meisjes tot zingen en dansen lokken, door zelf maar vast te beginnen. *Kelo* is het Mak. *kelong*, Boeg. *elong*, Jav. *kidung*, Mad. *kedjhung*, waar het de bet. „lied” heeft gekregen.

Bl. 10, r. 1. Het versje waarmee de Spookaap den regen roept, wordt gezongen. *Uda* = *udja* „regen”, *ndiulu* = *riuju* „in 't Bronnenland, in 't Bovenland”, *buntulaka* „drijf voort, neem (in den stroom)mee”; *inggana* = *ingkana* „rechts”, maar het is hier niet anders dan een rijmwoord op *wana*.

Het liedje wordt ook wel aldus gezongen:

Udja, Udja, ndi ulu e

Buntulaka inggana e

of:

Udja ndiulu ri wana

Buntuli, buntulaka

Buntulaka i inggana

Buntulaka i nggai.

r. 4. *ri*, nabootsing van het gernisch of gekraak van de foeja-saroeng eener loopende vrouw.

tele, vertaald met „zusje”, is in 't algemeen eene benaming voor kleine meisjes. 't Woord is id. met *tile* „vagina”, in de Parig.-Kail. talen (behalve in het Paloesch, dat *batu* zegt) en met Gor. *tele*, Boengk. *Petas. sele*, Bad. *tilo*. Dit *tile* lijkt eene omzetting van Bar. *leti*, Boeg. *lësi*, doch Mak. weder *telang*.

mombawa, zonder object gebruikt, beteekent „eten brengen”, bijv. aan een gast, die in de *lobo* of in de smidse verblijf houdt, of aan een huisgenoot die reeds vroeg aan zijn werk buitenshuis is gegaan en niet thuis komt eten. Bij een aantal werkwoorden wordt in het Bar. het object verzwegen, omdat de hoorder dit er van zelf bij denkt, bijv. *molulu* „(de buffels) achternagaan, om ze op te vangen”, *mombala* „(een prauw) uit een boomstam kappen”, *mopawawa* (een bruidegom) naar zijne bruid geleiden”, *mono'o* (buffels) voorttrekken aan het touw van den neusring” of „(eene prauw) overland slepen naar het water”, *motanande* „(een of ander vat) ophouden, om daarin palmwijn te vragen”, enz.

r. 11. *guma rawajo* „een zwaard waarvan de scheede met bladtin is bedekt.” *Guma* is feitelijk alleen de scheede; het zwaard heet *penai*, maar hier is het geheel met den naam *guma* aangeduid, omdat het hier op de scheede aankomt, die met bladtin is beplakt, wat de Toradja's prachtig vinden. Indien men den *raego* (dans met zang) uitvoert, hetgeen des nachts, liefst bij maanlicht, wordt gedaan, gorden de mannen doorgaans hun zwaard om, alleen ter versiering; men zal dan liefst een fraai zwaard leenen als men zijn eigen niet mooi genoeg vindt.

r. 12, *ndate* „daar boven” en *ndeku* „naar boven”, d. w. z. in het dorp waar het feest is. De beide dieren bevinden zich ergens in 't bosch buiten het dorp dat, zooals bijna alle Toradja'sche dorpen, op een heuvel ligt.

r. 13, *moraeo* „den reidans *raego* uitvoeren”. De mannen vormen daarbij een kring, waarin zij, elkaar vasthoudende,
Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., deel XLV, afl. 5. 2

in een bepaalden pas rond loopen; de meisjes (getrouwde vrouwen doen doorgaans niet meer mee) vormen een kleineren kring in 't midden; de mannen zetten in en eindigen hun couplet met een luid gejubel; nog eer de mannen hebben uitgezongen, vallen de meisjes in met haar tegenzang. Dit spel is zéér algemeen en zéér geliefd bij de Toradja's; behalve op feesten, doet men het tallooze malen, alleen des nachts, vaak van des avonds 8 uur tot den morgenstond. Op geheel Midden-Celebes (behalve onder Mohammedanen) wordt de *raego* ongeveer op dezelfde wijze uitgevoerd. *Kajori* is de naam van een vier-regelig versje, dat ook dikwijls in reidans wordt gezongen. In dl. 44, bl. 224, 225 zijn er voorbeelden van gegeven. De stam van het woord *kajori*, dat in de meeste talen van Midden-Celebes eveneens luidt (op Ceram *karari*, Tijdschr. Aardr. Gen. 1895, bl. 161) is waarschijnlijk *jori*; in het Parig. noemt men het mondharpje, uit de bladnerf van den arèn-palm gesneden, *ijori* (1), van *jori* met de instrumentale *i*. *Kajori* zal dus wel „gezag, deuntje” beteekenen. *Ende* (Mong. *dende*, vgl. ook Boeg. *dende* „op één voet loopende, krijgertje spelen” en Mal. *endel* „een zekere danspas”) is een algemeen woord voor „dansen” (met of zonder zingen).

r. 9 v. o. *bangke penai i Boti, kadi i Nggasi* „het zwaard van den Aap was te groot voor den Spookaap”. Met een dergelijke tegenstelling drukt men dikwijls een der trappen van vergelijking uit in het Bare'e, bijv. „de rivier Posso is grooter dan de rivier Bongka”: *bangke koro mPoso, kodi koro Bongka*: „Jajaki ligt verder dan Boejeoe mbajaoe”: *lawa Jajaki, mosu Buju mBajau*, of als antwoord op een vraag: *Bara lawa Jajaki* „ligt Jajaki ver?” *mosu Bujunbajau* „verder dan Boejoembajaoe” (dichtbij is B. B.).

(1) In 't Bat. Mal. heet dit instrument *grinding*.

DE AAP EN DE SCHILDPAD.

(Bar. Leesb. bl. 10-13).

Er was eens een Aap, die bevriend was met een Schildpad. Op een dag zeide de Schildpad tot den Aap: Laat ons (bl. 11) een tuin aanleggen, vriend. De Aap vond het goed; zij beiden gingen dan een tuin aanleggen, zij kaptten gras en struiken af, velden de groote boomen en toen die droog waren staken zij ze in brand en maakten den grond schoon. Toen dit klaar was, zeide de Schildpad: Vriend, laat ons de pisang-spruiten van het dorpshoofd gaan afsnijden. Beiden gingen heen, kwamen terug en plantten de pisangs.

Nu gingen zij beiden naar huis en wachtten vijf dagen; toen zeide de Schildpad: Vriend, laat ons naar onze pisangs gaan kijken. Toen zij ze hadden bekeken, kwamen zij weder bijeen en de Aap zeide: Hoe is het met de uwe? De Schildpad antwoordde: Er zit nog maar een klein blaadje aan; hoe is het met de uwe? De Aap antwoordde: Telkens als er een takje uitloopt, scheur ik het af, telkens als er wat opkomt, trek ik het uit.

Langen tijd wachtten zij, daarna gingen zij weder kijken. De Aap vroeg: Hoe is het met uwe pisangs? De Schildpad antwoordde: Ze zijn al aardig hoog en hoe is het met de uwe? De Aap zeide: Telkens als er wat uitloopt, scheur ik het af, telkens als er wat opkomt, trek ik het uit.

Na langen tijd droegen die van de Schildpad vrucht. Hoe is het met uwe pisangs, Schildpad? Ze dragen al vrucht; hoe is het met de uwe? Telkens als er wat uitloopt, scheur ik het af, telkens als er wat opkomt, trek ik het uit. Geruimen tijd daarna gingen zij weder kijken. De pisangs van den Schildpad waren rijp, die van den Aap niet, want hij had het merg ervan uitgescheurd en opgegeten.

De Schildpad trachtte in zijne pisangs te klimmen, maar hij kwam er niet in. Toen vroeg hij den Aap er in te klimmen, de Aap klom er in en kwam tot den top, maar hij at de pisangs in den boom op en gaf ze niet

aan den eigenaar. De Schildpad stond te vragen aan den voet der pisangboomen en zeide: Zeg, vriend, geef mij mijn deel, geef er maar één hier! De Aap antwoordde: Och, zeur niet om één. Hij vroeg er weder om en zeide: Toe, vriend, geef dan maar één stukje hie! De Aap antwoordde: Och, zeur niet om een stukje. Hij vroeg er weer om: Och, vriend, geef dan maar de schillen hier! De Aap antwoordde: Och, zeur niet om de schillen. De Schildpad kreeg er niets van, de Aap zat boven (in den boom) maar al te eten.

De schildpad werd verdrietig en ging heen; hij vond een rotan-stengel (bl. 12) en maakte daarvan een schommel.

Toen de Aap al de pisangs had opgegeten, kwam hij naar beneden, ging een eind weegs en vond den Schildpad aan het schommelen.

De Aap zeide: Kom, laat ik ook eens schommelen, mag ik u eens verbeurten? De Schildpad antwoordde: Goed hoor, gebruik mijn schommel maar als ge dat wilt. De Aap vroeg: Hoe maakt men hem vast? De Schildpad antwoordde: Alleen wanneer men hem in het achterste steekt zit hij goed; als het u pijn doet, zeg het dan maar. Buk eerst diep, dan zal ik dezen rotan-stengel in uw achterste steken, eerst dan kunt gij goed schommelen; dit is de schommel van mijn grootvader, mijne voorouders hebben er op geschommeld, 't is een erfstuk van me, als ik hem opduw, is de zee te zien.

De Schildpad stak den rotan-stengel in het achterste van den Aap, tot aan zijne keel toe: hij werd gestoken door de dorens, het deed hem pijn. De Aap zeide: Houd even op, vriend, 't doet pijn! Nu duwde de Schildpad hem op, de buik van den Aap scheurde open, zijne ingewanden kwamen er uit, de pisangs in zijn buik vielen er uit en de Schildpad at ze op.

De Aap stierf. Toen hij dood was nam de Schildpad zijne beenderen, brandde ze en maakte er kalk van, die hij in een bamboe-koker deed.

Niet lang daarna werd die gestorven Aap door zijne makkers gezocht. Aan het verblijf van den Schildpad gekomen, vroegen zij: Hebt ge onzen kameraad niet gezien?

De Schildpad antwoordde: Houdt u even op, vrienden, laat ons sirih pruimen. De Apen kwamen boven, hij lood hun sirih aan, de beenderen van hun makker gebruikten zij als kalk. Na het pruimen vroegen de Apen oorlof en gingen heen. Toen zij een eindje ver waren, riep de Schildpad en zeide: Pruium ze, pruium ze maar, of het de beenderen van uw grootmoeder zijn, dan wel die van uw grootvader, pruium ze, pruium ze maar! De Apen keken om en zeiden: Wat roept gij daar? De Schildpad zeide: Niets, maak een beetje voort, het gaat straks regenen. De Apen gingen verder, de Schildpad riep op nieuw: Pruium ze, pruium ze maar, of het de beenderen van je moeder zijn, dan wel die van je vader, pruium ze, pruium ze maar! Nu werden de Apen boos, zij keerden terug en zeiden: Stil! wat hoor ik daar, het blijkt dat hij het is, die onzen makker heeft gedood. Nu zochten de Apen den Schildpad op, zij paktten hem en zeiden tot hem: Gij zijt het die onzen makker hebt gedood, al ontkent ge, ik geloof u niet meer. Wacht uw deel af, ik zal u (bl. 13) dood maken, ik zal u tegen de steenen gooien. De Schildpad lachte en zeide: Dat voel ik niet, mijn schild is (te) hard. — Dan zal ik u met een stok steken. De Schildpad lachte weer. — Dan zal ik u tegen den grond smijten. Hij lachte al weer en zeide: Dat voel ik niet. — Dan zal ik je in 't water smijten. Nu schreide de Schildpad: O, niet in 't water, dan ga ik dood! De Apen antwoordden: Het water, dat is zijn ongeluk, smijt hem er in! Toen hij in 't water terecht kwam, lacht de Schildpad en zeide: Hier ben ik in het huis mijner voorouders.

Verstoord hierover gingen de Apen allen heen en haalden de buffels van Soembali, om het water op te slurpen uit den grooten plas, waarin de Schildpad zich bevond. Toen het water in den plas op was, groeven de Apen den bodem

van den plas uit, maar vonden den Schildpad niet, want hij was heengegaan en had wespen, duizendpooten, krabben en alle beesten die bijten, steken en kruipen, geroepen. Toen de buffels het water in den plas hadden opgemaakt, staken hen de wespen, duizendpooten en bloedzuigers, zoodat hun buik doorboord werd, het water kwam uit hun buik en de plas kwam weer vol water. Toen lachte de Schildpad in het water en zeide: Ha, ha, ha, wat zult ge nu terugdoen?

AANTEKENINGEN.

Dit verhaal is misschien wel het meest algemeen bekende bij de Indonesische volken; onder de Toradja's is er om zoo te zeggen niemand die het niet kent. Behalve op de plaatsen aangehaald in Deel 40, bl. 354, 355 van dit Tijdschrift, is het ook nog te vinden in Deel 42, bl. 561, waar tekst en vertaling in het Ampana'sch zijn medegedeeld; voorts nog in Dl. 44, bl. 64, uit het Kangeansch vertaald, in Dl. XI van de Meded. v. w. het Ned. Zend. Gen. bl. 396, als behoorende tot de letterkunde van het Mongondonsch en misschien ook in No. 10 op bl. 97 van Max Morris „Die Mentawai-Sprache”, maar er is niet veel van dit verwarde stukje te maken.

Naar den eisch van dit verhaal, is Schildpad in de vertaling mannelijk gebruikt.

Kolopua, Bobongk. *kalapuang*, Boeg. *alapung*, Rongkongsch *kalapuan*, Nap. *kadapua*, Boengk. *kolopuha*, Lala-ki'sch *kolopu'a*, Moena'sch *kolopua*, is de land- of zoetwaterschildpad; de zee-schildpad heet in 't Bar. *sisi*.

r. 1 v. o. *naioka* „hij vond het goed”, woordel. „hij zeide er *io* „ja” op.

Bl. 11, r. 1 en 2 worden de ontginnings-werkzaamheden opgenoemd. *Moawuti* is „het kleine hout, de struiken en het gras, die onder de groote boomen groeien, uitroeien”; dit geschiedt vooral door de vrouwen; daarop volgt *monowo*, *manowo* of *mantowo* „de groote boomen vellen”, met de bijl,

het werk der mannen. Deze boomen worden in stukken gehakt (*montipo*, *monipo*) en als het gehakte droog is, verbrandt men het (*mantundju*, *monundju*); daarna wordt de grond schoongemaakt (*mokuasi*) en kan men gaan planten.

r. 3, *masa loka* zijn de spruiten of uitloopers aan den voet, waardoor de pisang wordt voortgeplant.

r. 4. *Ta Datu* is de gewone naam van het dorpshoofd in de Bare'e-verhalen. Zie Inleiding op *Sese nTaola*.

r. 7. *lima mbengi* „vijf nachten”; gelijk de andere Indon. volken, tellen ook de Toradja's bij nachten.

r. 9. *nepa santje'a iranja* „pas één lapje is zijn blad”. Het eerste blad dat uit de jonge spruit in opgerolden vorm te voorschijn komt, is nog maar zoo groot als een afgescheurd lapje. *Sia, mantjia* „scheuren”, *santjia* „een afgescheurd stukje.”

r. 10. *tuwu² kurintji, tuwu² kupa'upelo*. De Aap heeft telkens als er een spruit uitliep, hem vaneen gescheurd, om het merg er uit te halen. Van den vorm *kupa'upelo* is de stam samengesteld uit twee klanknabootsingen: *pa'u* stelt het vaneenscheuren voor, *pelo* het op nieuw zich samen voegen van de vaneen gescheurde deelen der spruit, zooals de Toradja dit uitdrukt: *pa'u tesela, pelo tepasambaka* „rits! scheuren ze vaneen, pats! voegen ze zich samen”.

r. 7 v. o. en vervolgens: de antwoorden van den Aap moeten eigenlijk aldus worden weergegeven: oeh, houd toch op met *ogu*-en, *pu'a*-en, *pela*-en, zeur niet om een *ogu, pu'a, pela*.” Dergelijke spreekwijzen zijn zéér gewoon in het Bare'e om zich van eene vraag af te maken. Zie verder aant. bij bl. 16, r. 7.

r. 1 v. o. *napoposoe* is een gereduplicateerde vorm van *naposoe* „hij maakte er een schommel (*soe*) van”. Wat men met de herhaling van het voorvoegsel uitdrukt (het eerste *po-* van *napoposoe* is dus niet als een voorvoegsel op te vatten), kan men ook weergeven door den stam te herhalen of te redupliceren, bijv. *naposo-soe* of *naposoesoe*; bij de To Pebato, die de reduplicatie-lettergreep palataliseeren

wanneer zij vóór den klemtoon staat en dus de lichtste lettergreep vormt; *naposoisoe*.

Volgens een anderen verteller zong de Schildpad op den schommel het volgende versje:

Soe ntinimbo-ntimbo de schommel, steeds hoger
da loi Wawo mBiro opgeduwd, komt tot *Wawo mBiro*.

Soe malape-lape de vlugge schommel komt
da loi Wawo Lage. tot *Wawo Lage*.

Wawo mBiro „Glagah-hoogte” en *Wawo Lage* zijn twee bergen in het land der To Lage.

Bl. 12; r. 4; *kaná*, een stopwoord dat de mannen gebruiken; het heeft den klemtoon op de laatste lettergreep; dit is ongetwijfeld een vocatief-accent, evenals dat van *onggá*, het stopwoord der vrouwen. *Ongga*, met het gewone accent op de voorlaatste, komt nog voor in de beteekenis „vriendin”; daar nu het Morisch *kana* nog in de beteekenis van „vriend” kent, kan men aannemen dat het Bar. *kana* oorspr. hetzelfde heeft beteekend. Wellicht is het id. met Mal. *kënal*.

r. 5. *napetaka*; de rotan-stengel hangt n. l. naar beneden en is niet aan twee kanten opgehangen, zooals een echte schommel. Het losse eind moet dus op de eene of andere wijze aan het lichaam worden bevestigd.

r. 7. *ta'inja* in den regel bet. *ta'i*, vuil van iets, speciaal „poep”, daar het vuil van andere dingen doorgaans een eigen naam heeft, maar het heeft ook nog de beteekenis „ingewand”, bijv. *wajá nta'i* „darm”, *mompeta'isi* „ingewand uithalen”, b. v. van een geslacht dier. In het Parigisch en ook wel in het strand-Barée, wordt ook de buik *ta'i* genoemd.

r. 17. *nakoni i Kolopua*; dit is een echt staaltje van de wijze waarop de Toradja zich gaarne den gang van zaken voorstelt. Aan denkbeelden als: „Loontje komt om zijn boontje” of: „De deugd wordt beloond, de ondeugd gestraft” hangt hij in die mate, dat hij beweert dat men aan

het lichaamsdeel wordt gestraft waarmee men het kwaad heeft bedreven. Hier heeft de Aap met zijn buik gezondigd; deze wordt opengereten, de gestolen pisangs vallen er uit en de rechtmatige eigenaar eet ze ten slotte nog op.

r. 10 v. o. *pongo* is de stam van *mamongo* of *mampongo*, hier als Imperatief gebruikt. De enkele stam als Imperatief gebruikt, onderstelt altijd een object, wanneer dit er niet bij wordt uitgedrukt en kan dus niet bij intransitieve werkwoorden worden gebruikt; waar men niet aan een object denkt, wordt de vorm met *pa-*, *pe-*, *po-* gezegd. Men zegt bijv. *pongo* „pruim dit”, terwijl men iemand de sirih toereikt, maar als iemand zich zelf uit de sirih-doos van den gastheer bedient en daartoe verlof vraagt met *jaku da mamongo* „ik zal eens sirih pruimen”, dan antwoordt men: *pamongo* „pruim”; zet men iemand zijn eten voor, dan zegt men *koni* „eet het op”, noodigt men zijne huisgenooten tot toetasten, terwijl men zelf het voorbeeld geeft, dan heet het: *pangkoni* „doe uw maal, eet!”; *pone* „klim er in”, *pepone*, *pempone* „ga naar boven, kom boven”; m. a. w. *koni* is de Imperatief bij: *kukoni*, *nukoni*, *nakoni* „ik, gij, hij eet het”, *kakoni*, *takoni* „wij (excl., incl.) eten het”, *nikoni* „gijl. eet het”, *nakoni* „zij eten het”; *pangkoni* is de Imperatief bij: *jaku mangkoni*, *siko*, *si'a*, *kani*, *kita*, *komi*, *mangkoni* „ik, enz. eet, ben aan 't eten, doe mijn maal, ben in 't algemeen een etend wezen.”

r. 4 v. o. *kaliwongo*; bedoeld is *neé makaliwongó* „maak geen leven,” maar deze uitdrukking wordt nagenoeg altijd verkort tot *kaliwongo*, daar men het bijna altijd in eene ongeduldige stemming uitspreekt of uitschreeuwt, evenals *podjo!* „ik wil niet,” voor *bareé kupodjo*.

Bl. 13, r. 6, *nu ue*; hier is *nu* een nadrukswoordje; wij zouden zeggen, met een zwaren klemtoon; Juist, water!

r. 8. *banua ngkaiku* „het huis van mijn grootvader,” d. i. „het huis waarin ik van ouder tot ouder heb gewoond en dus bijzonder op mijn gemak ben.

r. 9. *nano'osi*; het achtervoegsel *-si* duidt hier het meervoud aan, dit kan zoowel op het onderwerp als op het voorwerp slaan. Bij w. w. vormen, die altijd een voorwerp hebben, genoemd of ongenoemd (die met de pron. pers. prefixa) duidt *-si* de meervoudigheid van het voorwerp aan, dus *nano'osi baula inTjumboli* „zij trokken vele buffels van Soemboli”. Zelfs achter zelfst. n. woorden hoort men het soms gebruiken. Zoo wordt bijv. in een verhaal verteld van een man die zeven meisjes had bezwangerd, aldus: *wawo lembamo wa'a ngkomposinja, papitumo we'anja, naporongosimo papipura, papituna wo'u anasinja* „haar-aller buiken staken uit hare baadjes, hij had nu zeven vrouwen, hij trouwde ze allemaal en kreeg ook zeven kinderen”. In *naporongosi* is het onderwerp dus enkelvoudig, het voorwerp meervoudig, evenzo in *narebusi wuju i Kando* „hij plukte de veeren van den Reiger uit” (Leesb. bl. 5, r 6). Bij de vormen die geen voorwerp hebben, wanneer het niet is genoemd (die met *na-, me-, mo-*), duidt *-si* de meervoudigheid van het onderwerp aan. Zoo bijv. in de gebedsformule medegedeeld in Intern. Arch. f. Ethnogr. dl. 14, bl. 142, *kami da makaliwongosi* „wij gaan leven maken” is het onderwerp meervoudig, evenals in: *da motundasi* „gaat zitten!” Het suffix. slaat dus op de veelvuldigheid der handeling, 't zij door één subject aan vele objecten, 't zij door vele subjecten aan één (enkel- of meervoudig object) voltrokken. Men kan dus ook voor 't Bareé den regel stellen dien van der Tuuk voor het Bataksch geeft, waar 't aanhechtsel *-i* een meervoud kan voorstellen, dat zoowel op 't object als op 't subject slaat. (1) Bij transitief gebruikte vormen wordt de meervoudigheid van 't object, bij intransitief gebruikte, de pluraliteit van 't onderwerp door *-si* aangeduid. Bekend is ook *-i* als aanduiden der veelvuldigheid van handeling in 't Javaansch (Roorda, Bekn. Jav. Gramm. 3e. dr. bl. 80, 81). Ook in 't Fidji komt

(1) Toba'sche Spraakkunst, bl. 102, 103.

dit gebruik van *-i* voor; Prof. Kern geeft (Fidji-taal bl. 68) ook voorbeelden van het gebruik van *-i* als meervouds-aanduiders in 't Fidji, Boeloesch en Pakëwa'sch.

r. 10 *baula nTjumboli*. In de Bar. verhalen is Soemboli een slaaf van het dorps hoofd Ta Datoe, het type van den zelfstandig levenden slaaf, den vertrouwde van zijnen heer. Hier is zijn naam slechts gebruikt, zooals men dien in de raadsels noemt, ter omschrijving van het te raden voorwerp, dat dan wordt aangeduid met „dit of dat van Soemboli”.

Zoo zou bijv. het bekende Hollandsche raadsel: „Keizer Karel had een hond, Hoe heet Keizer Karel's hond?” moeten vertaald worden in 't Bar. met: *Re'e asu i nTjumboli: i sema ta'o asu i nTjumboli?* Zie ook over deze figuur de Inleiding op Sese nTaola.

r. 17 *nundjamo sawanja*, eene uitdrukking zooals bij ons „nou jij”, van iemand die gevoelt dat zijne tegenpartij het niet van hem kan winnen. De beteekenis is: wat zult gij nu verzinnen om u te wreken, om uw doel te bereiken, nu ik u den pas heb afgesneden?

VERHAAL VAN DEN AAP EN DEN BOOMGEEST.

(Bar. Leesb. bl. 13 — 14).

Er was eens een Boomgeest, die op een waringin verblijf hield. Een Aap klom op den waringin, waarop de Boomgeest woonde; de Boomgeest zeide: Wat doet gij hier op te klimmen, Aap? deze waringin is mijn woonplaats, niet uw woonplaats, want gij kunt over den grond loopen, ik niet; ga gij dus vooreerst maar weg. De Aap antwoordde: Neen, gij zijt door Lamoä te zamen met dezen waringin geschapen, ik ben ook door Lamoä geschapen; gij moet mij niet tegenhouden; laat ons beiden dan op dezen waringin wonen. De Boomgeest zeide: Ik heb (bl. 14) daar geen lust in; dezen nacht zullen wij wedden; wie niet slaapt tot den morgen toe, die is de eigenaar van dezen waringin; wie in slaap valt gaat weg.

Toen het donker werd, zetten zij zich beiden neder. Te middernacht zeide de Boomgeest: Hé, Aap, slaap je soms? De Aap antwoordde en zeide: Wel neen, ik denk hierover na, niemand heeft de dorens aangepunt, ze zijn vanzelf puntig. Dat was intusschen een leugen van hem, de Aap had werkelijk geslapen, hij hield den Boomgeest voor den gek.

Eenigen tijd daarna kreeg de Aap slaap en de Boomgeest zeide opnieuw. Hé, vriend, slaap je soms? De Aap antwoordde: Wel neen, cypergras is niet geslepen en toch scherp. De Boomgeest antwoordde: Zeer waar, vriend, ik zelf weet dat ook niet.

Niet lang daarna werd de Aap opnieuw slaperig, de Boomgeest zeide: Ge hebt werkelijk geslapen, vriend. De Aap antwoordde: Wel neen, hierover denk ik na: niemand heeft kippencieren gekneed, ze zijn van zelf rond. De Boomgeest antwoordde: Ja waarlijk, dat weet ik zelf ook niet.

't Was reeds diep in den nacht, toen de Aap opnieuw slaap kreeg. De Boomgeest zeide: Gij slaapt, vriend. De Aap antwoordde: Wel neen, ik denk hierover na: Nacht en dag vloeit het water in de zee en zij wordt niet vol. De Boomgeest antwoordde: Ja, waarlijk, vriend, dat weet ik ook niet.

Het Was reeds bijna dag en nog steeds zaten die twee neder; de Boomgeest kon zijn slaap niet meer ophouden, de slaap van den Aap was reeds over, want hij had al dikwijls werkelijk geslapen, dat de Boomgeest het niet wist, de Aap had hem voor den mal gehouden. Toen nu de Boomgeest in slaap gevallen was, zeide de Aap tot hem: Ge slaapt, vriend, ik heb het van u gewonnen. De Boomgeest viel van den waringin-tak af, hij had niets te antwoorden, hij was overwonnen door den Aap.

En zoo bewonen de Aap en de Boomgeest den waringin tot op den huidigen dag.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaal is vermeld Tijdschr. Bat. Gen. dl. 40, bl. 355, waar ook de parallellen staan opgegeven.

In eene andere redactie van dit verhaal spreken de Aap en de Boomgeest eene aparte taal, samengesteld uit woorden aan andere talen ontleend, zonder dat men nog terstond aan ontleening van dit verhaal uit den vreemde behoeft te denken. Zoo zegt bijv. de Aap: *Iti kupenawanawa, laso toe nilengge, malengge*, waarop de Boomgeest antwoordt: *Tonga si ale*. Dit beteekent: „Daarover denk ik na, er is geen hals aan den penis gezet en toch heeft hij een hals.” — Mijn vriend heeft gelijk”. De ontkenning *toe* is eigen aan het Sada'sch en Rongkongsch, de talen der *To Sada* of *To Radja* en der *To Rongkong* en *To Kanandede*; in die talen is *iti* het aanw. voorn. w. van den 2^{den} persoon, „die, dat”; het gebruik van dat pronomen is dus minder juist, daar de gedachte niet voorafgaat maar volgt. *Menawa*² is in beide talen „nadenken” en *laso* „penis”; *tonga* (Boeg. *tongëng*) is voor geen der talen die ten N. van Palopo worden gesproken karakteristiek; *ale* kan verminking zijn van *bale*, Bar. „vriend”. *Lengge* is in 't Bar. „tusschenschuifsel, iets dat ter afwisseling tusschen twee gelijksoortige dingen wordt ingezet”, bijv. een witte kraal tusschen twee zwarte, een zwarte armband tusschen twee witte.” De hals van den penis, dat gedeelte dat onmiddellijk op de corona glandis volgt, heet in 't Bar. *lingka*; dit woord kan id. zijn met *lengge*, maar in welke taal *lengge* in den zin van Bar. *lingka* wordt gebruikt, weet ik niet.

Nog een paar staaltjes van deze „apen-taal” zijn: *Duri lemo ta natata, matata* „citroenen dorens zijn niet gescherpt en toch scherp”, en *tutu alo, tutu bongi ue moili tae mabuke lino* „den geheelen dag, den geheelen nacht vloeit het water en toch wordt de wereld niet vol.” De herkomst dezer woorden, voorzoover ze geen Bare'e zijn, kan ik niet be-

palen. Ten slotte zegt de Aap tot den Boomgeest: *kutalo siko, Angga* „ik heb het van je gewonnen, geest.” Van deze woorden is *talo* geen Bare'e; wat het wel is, weet ik niet.

Dat men dieren eene verminkte taal laat spreken, zooals bijv. in het verhaaltje uit W. Borneo, medegedeeld door den Hr. Westenenk op bl. 165 van Dl. 43 van dit Tijdschrift, komt in Toradja'sche verhalen ook wel voor.

Verder worden nog in gewoon Bare'e deze twee antwoorden van den Aap medegedeeld: *Se'i kupenawa² tana mânju, be nakae ntau*, „hierover denk ik na, de grond stort af, zonder dat men hem heeft ondergraven”; *ue moili, bare'e tau mompoili* „het water vloeit en niemand doet het vloeien”; *ngoju mewui, bare'e tau mantawuisi* „de wind blaast, zonder dat iemand hem aanblaast”.

Bl. 13, r. 8 v. o. *angga* is in 't algemeen „spook”, zooals er des nachts in de bewoonde wereld rondzwerven; over dag verblijven zij in het bosch. Verder is *angga* de benaming van de schimmen der afgestorvenen, die het Doodenrijk (*Torate*) bewonen. Groote boomen, vooral waringins (*numu*) worden als verblijfplaatsen van *angga*'s aangezien en daarom zelden omgehakt, althans nimmer zonder voorafgaand offer aan de *angga*, met verzoek om te verhuizen. Het woord *angga* is misschien id. met Jav. *angkër*; misschien ook is het terug te vinden in de benaming *Nji Onggâ* „een booze watergeest in de gedaante van een klein meisje, die met hare lange armen en beenen de menschen in de diepte trekt”. (1)

Nunu, Sang. id, Banten, Soemb. *nunuk*, Boel. *munu* is de algemeene benaming voor waringins in Midden-Celebes; er worden een aantal soorten onderscheiden.

r. 3 v. o. *Lamoa* is de algemeene naam voor de vergoode

(1) Jav. Handwdbk., uitgave v. Vreede-Gunning, 1902, i. v. *onggâ* Indien het boven gezegde waar is, zou *onggâ* in dat Wdbk. niet met het aan 't Skr. ontleende *onggâ* of *angga* in één artikel mogen staan.

voorouders, waarschijnlijk uit *la*, het lidwoord en *moa*, vgl. Mal. *mojang*. Gewoonlijk wordt *lamoa* meervoudig bedoeld, maar als men hier van *Lamoa* als den Schepper spreekt (*Pue Lamoa* of *Pue mPalaburu*); dan is er de Oppergod mee bedoeld.

Bl. 14, r. 1, *butoro* is uit het Mak. (of Mandarsch) *botoro* overgenomen, waarschijnlijk door tussehenkomst van het Parigisch; in 't Mak. rust de klemtoon op *bo*, in 't Bar. op *to*, vandaar dat in de lichtste lettergreep *bo* tot *bu* is verzwakt, evenals in *botolo* (Mak.), *butolo* (Bar.), waar hetzelfde accent-verschil bestaat.

r. 10, *tetari*, het hooge, scherpe gras dat in het Mal. *rumpit pisau* heet, *Seleria scrobiculata*, eene Cyperacee.

r. 3 v. o. *nangi* is de stam van *menangi* „de baas zijn, het winnen”; *panangi* „overwonneling, hij die het aflegt, die moet toegeven”. Het wordt ook overdrachtelijk gebruikt in vergelijkingen, zooals: *mabuja raja ngkabosenja ri jaku*, *panangi papaku* „het dorps hoofd houdt nog meer van mij dan mijn vader” (mijn vader is zijn mindere in het van mij houden); *magasi jaku mangkoni*, *panangi To Napu* „ik eet veel, nog meer dan een Napaër”, *maliga kapala apu*, *panangi njara* „een stoomboot gaat nog vlugger dan een paard”.

r. 1 v. o. *wewali*, met *djadi*, als verbindingswoord van twee zinnen, evenzoo gebruikt als Mal. *djadi* „een zoo geschiedde het, en zoo kwam het dat, van daar dat”.

napodjuju „zij bezitten gemeenschappelijk”; *djuju* is Mal. *djurit*, Bat. *urup*, Boeg. *uru'*, Daj. *dohop*, Bal. *oop*, Bis. *hogop*, is een der weinige voorbeelden in 't Bar. van het niet verdwijnen van den klank der 1^e v.d. Tuuksehe wet. In 't Bar. bet. *modjuju* „gemeenschappelijk bezitten, deel hebben aan, deel nemen aan, gezamenlijk verrichten.”

VERHAAL VAN DEN AAP EN DEN WITTEN WORM. (Bar. Leesb. bl. 15.)

Er leefde eens een Aap op een boomtak; de maan scheen helder en de Aap zong, aldus: O Maan, o Maan, de Maan

is mijn gelijke. Toen antwoordde een Witte Worm die op het uiteinde van een dorentak [rotan], naast den boom zat: Dat liegt die Aap, hij noemt zich de gelijke van de Maan, dat ben ik. De Aap hoorde dit en zeide: Wel, wie beledigt mij daar? Toen zong de Aap weder: o Maan, o Maan, de Maan is mijn gelijke. De Worm antwoordde: Oeh Aap, gij jokt; hij noemt zich de gelijke van de Maan, zoo zwart als hij is. De Aap zeide: Waar is degene die aldoor maar antwoordt dat hij de gelijke van de Maan is? De Aap zong opnieuw en de Worm antwoordde weder naast hem, op het uiteinde van den rotan. Daarop scheurde de Aap de rotan af, greep den Worm en zeide: Ik zal u tegen een boomstam slaan! De Worm lachte. Hij zeide: Ik zal u tegen een steen slaan. De ander lachte er slechts om. Toen hij alles had opgenoemd waar mede hij hem zou willen dooden, en de ander er slechts om lachte, zeide de Aap nog: Dan zal ik u in mijn neus steken. Daar schreide de Worm om. Toen hij hem er ingestopt had, knabbelde de Worm [aan zijn neus], dit hinderde den Aap zéér, hij niesde, snoof en zeide: Nies uit, dien Worm van de punt [van den rotan stengel]! Een aantal malen trachtte hij den Worm uit te niezen, maar hij ging er niet uit.

Niet lang daarna hoorde de Aap iemand die eene prauw disselde; de Aap ging er heen en zette zich ter zijde van den disselaar. De man waarschuwde hem: Ga weg vandaar, zoo aanstonds wordt uw neus geraakt met den dissel. De Aap antwoordde: En ik kom hier nog wel om te hakken. Het hielp niet of de ander hem al waarschuwde; het duurde dan ook niet lang of hij werd werkelijk geraakt, de man trof zijn neus met den dissel. De neus van den Aap ging er af en hij stierf, de Worm kwam er nit en keerde terug naar zijne verblijfplaats.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaal is vermeld: Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 40, bl. 360

awati (Boel. *watir*) is de naam van een witten worm, die o. a. op sago-boomen wordt gevonden; de Toradja's en ook de Minahassers eten hem. Daar hij wit is, kan hij zich de gelijke der Maan noemen en den zwarten Aap, die dit ook wil doen, uitlachen.

r. 3. *wula* is een oudere, dus meer poetische vorm van het huidige *wuja* „maan”.

r. 4. *rui* „doren” wordt hier de rotan genoemd, die zich om den boom had geslingerd waarop de Aap verblijf hield.

r. 6. *mompakakodi* „klein (*kodi*) maken, kleineeren, beledigen, minachten”.

r. 9. *maeta ewa saretu*, vertaald met „zoo zwart als hij is”. *Saretu*, met *-ar-* van *setu*, aanw. voorm. w. bij den 2den persoon, slaat hier op den Aap; zoo zwart als hij daar zit, noemt hij zich wit.

r. 14. *ro naimba* „toen hij klaar was, teneinde was met opsommen, toen hij alles had opgenoemd.

anu da napopate „wat hij zou gebruiken tot zijn dood”, n. l. van den Worm. „Dooden” is *mompepate*; indien er stond *anu da napepate*, zou het verstaan worden als „die (*n*) hij zou dooden”; wil men zeggen „waarmee hij zou dooden, dan wordt het: *anu da napepateka*.

r. 17. Een andere verteller liet den Aap bij het niezen zeggen: *Tiso awati jojo, tiso awati jae* „nies uit den Worm van de punt, nies uit den worm van het midden (van den tak).”

r. 8. v. o. *naseko*; *seko* is „iemand aanspreken om zijne aandacht op iets te vestigen”, vdr. „opmerkzaam maken op, waarschuwen voor, iemands aandacht afleiden, hem aanspreken over iets”.

r. 6. v. o. *maka* leidt hier het antwoord in op de waarschuwing, en is met „immers, nog wel” te vertalen. De Aap bedoelt: gij jaagt me ten onrechte weg, ik kom immers om u te helpen hakken”. Zie Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 41, bl. 529.

mehambe; bedoeld is *mesambe*, maar de Aap heeft den Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., deel XLV, afl. 5.

Worm in zijn neus en spreekt dus door zijn neus, zoodat de *s* tot *h* wordt.

VERHAAL VAN WAKOEKA.

(Bar. Leesb. bl. 15-18).

De vader en de moeder van Wakoeka gingen van huis (bl. 16) en zeiden tot hun zoon: Gij, Koeka, blijf tehuis met uw broertje, wij gaan oogsten. Als broertje honger heeft, dan is hier rijstepap in den pot; zij hadden dien op de rookvliering gezet.

Toen zijn vader en zijne moeder waren verdwenen, kwam er een Aap boven, klom op de rookvliering en at daarop de pap van het kind op. Wakoeka zag het, hij was bang den Aap weg te jagen, deze mocht hem eens bijten. Toen de zon onder was, kwam zijne moeder thuis, het kind was maar steeds aan het huilen van den honger. Zijne moeder vroeg: Wel, Koeka, heeft uw broertje niet gegeten, dat het zoo huilt? Wakoeka antwoordde: Zijn eten heeft een Aap gekaapt. Hebt ge hem den kop niet afgehouden? Koeka antwoordde: Ik was bang.

Den volgenden dag gingen zijn vader en zijne moeder weder oogsten. Daar kwam de Aap en klom het huis binnen, om de rijst van het kind op te eten. Ettelijke dagen kwam de Aap telkens in het huis, om het voedsel van het kind op te eten; het ging kwijnen en werd mager, daar het in 't geheel geen eten kreeg.

Op een anderen dag kwam Koeka's moeder terug van het oogsten. Wakoeka vroeg: Moeder, zijt Gij met Uw oogsten al aan de kleefrijst gekomen? Zijne moeder antwoordde: Morgen oogsten wij daar—Wakoeka zeide: Als Gij daar komt, wil dan wat meebrengen, om het voor ons te stampen.

Den volgenden morgen gingen zijne ouders heen. Toen zij des avonds op hielden [met oogsten], brachten zij kleefrijst mee naar huis, om te stampen. Zij namen een grooten

pot en kookten [de rijst]; zij hadden een heeleboel in den pot gedaan. Zijne ouders gingen uit, alleen Wakoeka bleef met zijn broertje tehuis. De Aap kwam op nieuw en klom in het huis; boven op de rookvliering gekomen, ging hij de rijst eten. Terwijl hij van de kleefrijst at, bleef er veel aan zijne handen kleven, hij raakte zijne oogen aan en er bleef rijst aan zijne oogen zitten; toen hij er af wilde halen wat er aan kleefde, kwam er meer bij, in plaats van dat het er af ging. Zijne oogen werden toegestopt, hij kon niets meer zien. Na eenigen. (bl. 17) tijd vroeg de Aap: Waar staat de zon al, Koeka? Koeka antwoordde: De zon is pas opgegaan. Eenigen tijd daarop vroeg de Aap weder: Is de zon al over 't hoogtepunt, Koeka? Wakoeka antwoordde: De zon is nog niet op 't hoogtepunt. De Aap vroeg weder: Is de zon al onder, Koeka? Wakoeka antwoordde: Nog niet, de zon staat nog hoog; intusschen was de zon wel degelijk ondergegaan, hij loog het, om dien Aap om den tuin te leiden. Nu kwamen zijn vader en zijne moeder van het oogsten, zij kwamen boven in huis en zagen den Aap, zijn vader schoot hem met het blaasroer en de Aap stierf.

Toen hij gedood was, roostten zij hem, haalden de ingewanden er uit en zijn vader gelastte Wakoeka: Ga gij heen en peuter de ingewanden van den Aap uit, daar ginds aan het water. Koeka ging heen, nam de ingewanden van den Aap mede en terwijl hij ze uit peuterde, kwam er een troep Apen aan, om hun makker te zoeken, die niet meer was teruggekomen. De Apen vroegen: Wat voor ingewand maakt ge daar schoon, vriend? Wakoeka antwoordde: Kippeningewand. Niet lang daarna kwam een andere troep, om hun makker te zoeken van zoo even, die niet meer thuisgekomen was. Bij Koeka gekomen, vroegen ook zij: Wat maakt ge daar schoon? Wakoeka antwoordde: Varkensingewand. De Apen gingen door, toen kwam er weer een andere troep, met hetzelfde doel als de vorige. Bij Koeka gekomen, vroegen zij: Wat voor ingewand

maakt gij daar schoon? Koeka antwoordde: Herteningewand. Daar kwam weer een troep en vroeg: Wat voor ingewand maakt ge daar schoon? Koeka antwoordde: Buffelingewand. Zij gingen door en daar kwam weer een troep aan en vroeg: Wat voor ingewand maakt ge daar schoon? Koeka antwoordde: Vogelingewand. Weer kwam een troep Apen aan en vroeg: Wat voor ingewand maakt ge schoon? Wakoeka antwoordde: Jaarvogel-ingewand. Toen die voorbij waren, kwam er nog een troep Apen aan; bij Koeka gekomen, vroegen zij: Wat voor ingewand maakt gij daar schoon? Daar het Wakoeka verveelde dat zij hem dat zoo dikwijls vroegen, zeide hij: Apen-ingewand, apen-ingewand.

Pas hadden de Apen gehoord wat Wakoeka zeide, of zij riepen, zeggende: Kom terug, kom terug, hier is onze makker, wiens ingewand hij uitpeutert.

Bl. 18. In korten tijd waren alle apen bijeenverzameld, met het plan om Wakoeka te dooden. Wakoeka lachte bij het zien van al die apen: nu zagen de Apen dat hij zwarte tanden had en vroegen: Hoe komen uwe tanden zwart? Wakoeka antwoordde: Nog niet lang geleden zijn mijne tanden gekort. De Apen antwoordden: Zonden ons de tanden niet mogen gekort worden? Wakoeka zeiden: Goed, als gij dat wilt, laat mij dan in het leven, breng stukken hout in orde om als klemmen te dienen, haal een heeleboel arèn-palmhaar, en kruip dan in de rijstschuur. Ik zal het aan mijn vader gaan zeggen, opdat hij u spoedig de tanden korte.

Wakoeka ging heen, kwam te huis en zeide tot zijn vader: Daarginds komen vele Apen aan, om bij U hunne tanden te laten korten. Niet lang daarna kwamen werkelijk de Apen: De vader van Koeka zeide: Komaan, gaat op rijen zitten onder de rijstschuur. Zij gingen werkelijk op rijen zitten, daarop klemde hij hen allen tusschen de houten, opdat het korten der tanden goed zou gaan. Hij bond alle Apen stijf vast aan hunne borst en hunne

pooten, zij konden zich niet meer bewegen. In plaats van dat hij hun de tanden kortte, zette hij hen in de rijtschuur, legde het arenpalmhaar onder de ruimte beneden den omtrek der rijtschuur er mee gevuld was; toen alle Apen in de rijtschuur gekropen waren, stak Wakoeke die in brand, alle Apen verbrandden, sommige stierven, sommige bleven in leven. Vandaar komt het dat de Apen een zwart lichaam hebben, tot op den huidigen dag.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaal is vermeld Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 40, bl. 380, 381. In eene andere overlevering wordt *Wakuka* genoemd *Langkuka*, waarin *la* het bekende lidwoord vóór persoonsnamen is, dat bij de To Poe'oe mBoto (Z. kust van het Meer) nog wel in gebruik is, ook bij vrouwennamen; trouwens de Toradja's onderscheiden nog geen mannen-en vrouwennamen. *Lameti*, *Laoda*, *Labuju* zijn namen van Poe'oe mBoto'sche vrouwen, maar het zouden ook mannen-namen kunnen zijn. Dat men *la* niet meer in zijne kracht gevoelt, blijkt hieruit, dat men ook vóór de namen met *la* het lidwoord *i* zegt, dus *i Lameti*, *i Laoda*, *i Labuju*.

Bl. 16, r. 1. *tua'imu* is vertaald met „uw broertje”, voor het gemak, hoewel uit niets blijkt dat het geen zusje is geweest.

Karóró. De Imperatief van intransitieve werkwoorden kan niet den stamvorm hebben, daar deze transitief zou zijn, zooals reeds gezegd is in de Aanteekeningen bij bl. 12 r. 10 v. o. Van w. w die den stamvorm hebben, zooals *jore* „slapen”, *lo'u* „gaan”, *re'e* „zijn” en van die welke het kwalificeerende prefix *ma*-hebben, wordt de Imperatief met *ka* gevormd, dus *kajore*, *karó-ró* (van *maró-ró*), *kapate* van *mate*, als welks stam *pate* wordt beschouwd, terwijl het een secundaire stam is.

r. 3. *Topo* is de rookvliering die in de Toradja'sche huizen boven de Kookplaats is gebouwd, in 3 of 4 verdiepingen,

waarvan de bovenste en de onderste weer een eigen naam hebben. *Topo* is id. met *tapa* „rooken”.

r. 6. *maeka boi nakangkasi* „hij was bang dat (de Aap) hem zou krabben.” De woorden die „vreezen” uitdrukken, hebben *boi* „dat niet, opdat niet, moge niet, laat niet”, waar wij in dat geval „dat” hebben. De To Rano gebruiken dit *boi* ook na *ne'e* de vetatieve partikel in 't Bar., bijv. *ne'e boi nuto'oka tau* „laat het niet zijn dat ge het aan anderen vertelt”, waar de meer N. lijk wonende stammen zeggen *ne'e nuto'oka tau* „zeg het niet aan anderen”. *Boi* alleen gebruikt staat gelijk met *nakane'e*, „opdat niet, als maar niet”, bijv. *da maboru jaku, boi kono udja* „ik zal een regenmatje gebruiken, opdat de regen mij niet rake”, *boi nukalingani* „als je 't maar niet vergeet”.

r. 7. *katangi-tangi*, een dergel. vorm als de bij bl. 11 r. 7 v. o. besproken vorm *kaagu-agu*, enz. *Ka-* met herhaalden woordstam, zoowel van subjects-, als van predicaatswoorden duidt aan „al maar doende, al maar bezig met,” vooral in ongunstigen zin; men gebruikt zulke vormen veel als men scheldt, spot of knort. Behalve de voorbeelden op bl. 11, nog deze: *potunda, kaná! sako dja kalindja-lindja* „ga toch zitten, je doet maar niets dan heen en weer loopen” *ma'imo sa, nundj-mo kaleti² sindjau* „kom toch hier, wat heb je daar ginds toch te zeuren”, van *leti* „vagina”, hier eene verachtelijke uitdrukking ter aanduiding van hetgeen waarmee een ander zich bezig houdt, wat het ook zij; tot een meisje dat in een boom klom: *ara nundja nutako, dja kangkela-ngkela* „wat heb je toch te halen, dat je aldoor je schaamdeelen te kijk laat komen”.

Met een gevarieerden vorm van 't voorvoegsel, n. l. *ko-*, zijn deze vormen ook in 't Bar. in gebruik, met gereduceerd voorvoegsel en herhaalden stam, ter aanduiding van „hoe langer hoe meer”, bijv. *kakosae-sae kakomosu-mosumo* „hoe langer het duurde, hoe nader hij kwam”, *napatuwu nu ininja, rantani kako-bangke-bangkemo* „zijne moeder voedde hem op, totdat hij hoe langer hoe grooter werd”.

Men vergelijkte de vormen met *ka'*— en pron. suff. 3e pers. (n)e in 't Sang, die de bet. onzer tegenwoord deelwoorden hebben, bijv. *ka'dalenge* „gaande”, *kakänge* „etende”, *kahaunge* „naderende”, (1) en vooral ook die met *ka'ka*— (n)e, bijv. *ka'karentane*, „al nader komende”, *ka'kasasa'e* „al rijper en rijper wordende”, Bar. *kakotasa-lasa*.

r. 15. *mesago*, geheel synoniem met het reeds vroeger gebruikte *meago*, dat dus zijn *s* moet verloren hebben. De stammen aan de O. zijde der Posso-rivier gebruiken den vorm *mrago* niet. Dit verhaal is n. l. opgeteekend onder de To Pebato, die ten W. van de Posso wonen, zooals ook te bemerken is aan andere woorden, die aan hun dialekt eigen zijn, *kadi'a* voor *boti* „aap”, *ara* voor *bara* „soms, of”, *njena* voor *pane* „zoo even”, *lago* voor *lagiwa* „hert”.

r. 16. *bare'e mangkoni-ngkomi*; na de ontkenning heeft de woordherhaling de beteekenis van versterking der ontkenning, zie bijv. ook r. 2. v. o. *bare'emo mongkita-ngkita* „hij kon heelemaal niet meer zien”.

r. 13 v. o. *djelamo ri pae puju pomotami?* „is uw oogsten al gekomen in de kleefrijst?” De kleefrijst wordt gewoonlijk op hetzelfde veld verbouwd als de gewone rijst, maar in een aparten hoek.

r. 9 v. o. *peolunja*, van *olu*, een wisselwoord voor *pura* „afgedaan, klaar, op”, welk woord men in den oogsttijd vermijden moet, *boi da rongga pura pae* „opdat de rijst niet spoedig op rake”. Zoo is *olu* de vaste term geworden voor „klaar met oogsten.”

r. 3 v. o. *pangajalinja anu metaka, sawanja majali mew li maria*; hier is een duidelijk voorbeeld van het gebruik van *manga-* in tegenstelling tot *ma-*, wanneer *ma-* vóór liqidae niet met den nasalen tusschenklank kan aangevoegd worden en dus met het kwalificerende *ma-* kan verward worden. Zie aant. bij bl. 5, r. 6.

(1) Sang. Spraakt. bl. 83, 84.

Men doet dit vooral als *majali* transit. en *majali* intrans. dicht bijeen staan, bijv. *ananggodi mangajali, be da majali* „een kind wil het uithalen, dan gaat het er niet uit.”

Bl. 17, r. 2. *tejoli eo* „de zon is omgewend, heeft haren draai genomen”, wordt gezegd als zij over het zenith is.

r. 10 *nudju'ika: medju'i* „uitpeuteren”, bijv. om vuil tusschen iets uit te halen. De ingewanden van dieren worden ook door de Toradja's gegeten, nadat eerst de faeces er uitgepeuterd zijn.

r. 3. *maeta ngisinja*: de tot stompjes gekorte tanden worden zwart gemaakt met *uka*, roet van verbrande kokosdoppen, dat op een hakmes wordt opgevangen. Wanneer de tanden pas gekort zijn en dus ook pas gezwart, zijn zij, naar Toradja'schen smaak op zijn fraaist.

r. 5. *nakodjoli ngisi*; de tanden worden bij jongens en meisjes voor een gedeelte afgeslagen, met een hakmes, dat dan als beitel wordt gebruikt; daarna worden zij met een steen gelijk geschuurd van de onderzijde. Van „vijlen” is geen kwestie. *Koadjo* bet. in 't algemeen „insnijden, kerven, een snee of hak geven in”.

r. 7. *kadju paupiti* „houten of stokken als knellers of klemmers”. Wakoeka wil den Apen wijs maken dat zij eerst tuschen houten moeten geklemd worden om het afhakken der tanden te ondergaan; de zwarte *idjuk* moet dan op de eene of andere wijze dienen om de tanden te zwarten.

r. 17. *bukemo kambuka ri ara ntoto, sapemo ri ala* „vol was het met arèn-haar onder den vloer, het kwam geheel rondom de rijstschuur”, d. w. z. de omtrek van de met idjoek opgevulde ruimte onder den vloer der rijstschuur, die op meer dan manshooge palen staat, was gelijk aan den omtrek der rijstschuur zelve.

VERHAAL VAN DE KAT EN HET HERT.

(Bar. Leesb. bl. 18-19).

De Kat had gejongd, midden in het veld daar ginds.

Nu was een Hert dat schrok op het hooren van het geklop van den Walitoetoe, hij dacht dat het menschen waren en vluchtte er voor. In zijne vlucht trapte hij op het oor van het jong der Kat, de Kat werd boos, ging naar het Hert en zeide tot hem: Het is slecht van u het oor van mijn jong te vertrappen. Het Hert antwoordde:

(bl. 19). Niet ik ben slecht, ik heb n. l. het geklop van den Walitoetoe gehoord, ik ben geschrokken en heb in mijne vlucht op het oor van uw jong getrapt.

Nu ging de Kat naar den Walitoetoe, toen zij daar gekomen was zeide zij: Het is slecht van u, Walitoetoe, het Hert op de vlucht te jagen, zoodat hij het oor van mijn jong heeft vertrapt. De Walitoetoe antwoordde: Niet ik ben slecht, dinges is het, de *Djindji-ké*, want die heeft een gevorkten staart.

Nu ging de Kat naar de *Djindji-ké*, daar gekomen, zeide zij: Het is slecht van u den Walitoetoe aan 't kloppen te brengen, zoodat hij het Hert op de vlucht heeft gejaagd en deze het oor van mijn jong heeft vertrapt. De *Djindji-ké* antwoordde: Niet ik ben slecht, het is de *Nggoerio*; want die heeft een gele sarong om den hals en daarom is mijn staart gevorkt.

Nu ging de Kat naar de *Nggoerio*. Daar gekomen zeide zij: Het is slecht van u de *Djindji-ké* een gevorkten staart te doen dragen, waardoor den Walitoetoe aan 't kloppen heeft gebracht, waardoor deze het Hert op de vlucht heeft gejaagd, zoodat hij het oor van mijn jong heeft vertrapt. De *Nggoerio* zeide: Niet ik ben slecht, de Krab heeft mij een gele sarong doen dragen, want zij heeft aan beide kanten scharen.

Nu ging de Kat naar de Krab en zeide: Het is slecht van u, aan beide kanten scharen te dragen, waardoor gij de *Nggoerio* een gele sarong hebt doen dragen, waardoor zij de *Djindji-ké* een gevorkten staart heeft doen dragen, waardoor deze den Walitoetoe heeft doen kloppen, waardoor die het Hert op de vlucht heeft gejaagd, zoodat hij 't oor

van mijn jong heeft vertrapt. De Krab antwoordde: Niet ik ben slecht, de Muis is slecht, die heeft mijne woning geroofd, daarom draag ik aan weerszijden scharen.

Nu ging de Kat naar de Muis en zeide: Dat is slecht van u, Muis, de woning van de Krab te stelen, waardoor deze aan weerszijden scharen is gaan dragen, waardoor zij de Nggoerio een gele sarong heeft doen om hebben, waardoor deze de Djindji-Kê een gevorkten staart heeft doen dragen, waardoor de Walitoetoe is gaan kloppen, waardoor hij het Hert op de vlucht heeft gejaagd, zoodat hij het oor van mijn jong heeft vertrapt en mij heeft boos gemaakt. De Muis kon geen weerwoord geven, de Kat pakte haar beet en doodde haar. Zoo komt het dat tot op dezen dag de Katten en de Muizen met elkaar in oorlog zijn.

A A N T E E K E N I N G E N .

Dit verhaaltje is reeds vermeld in Dl. 40 van dit Tijdschrift, bl. 355, waar in plaats van den vogel *Djidji-Ke*, de *Jadjo* wordt vermeld, met zijn witten bef op zijne zwarte veeren (1). De daar genoemde *koriowala* is dezelfde vogel als de *Nggurio* van de in 't Leesboekje gevolgde overlevering. De *Teka-teka* met zijn gelen bek, die dikwijls als sieraad door de Toradja's om den hals wordt gedragen, komt in de hier gevolgde lezing niet voor. De Hr. Westenenk deelt het in zijn reeds vroeger aangehaald opstel. Bl. 41 van dit Tijdschrift, bl. 206, 207 uit W. Borneo mede.

Een andere lezing geeft nog de variatie: *Mesono i Koriowala: Jaku matopi makuni mangkila i Alo moenu mabuja*. „De K. antwoordde: Ik heb een gele sarong aan, omdat ik zie dat de Jaarvogel witte kralen draagt” — Vgl. het verhaaltje van de Poene en den Jaarvogel, ook in deze verzameling opgenomen, Leesb. bl. 26.

(1) Vandaar de naam *burung pandita*, dien de Minahassers hem geven als zij Maleisch spreken.

Eene Poe'oe mBoto'sche vertelster gaf nog dit toevoegsel: *I wei siko, Walitutu, montantando? Ua Djo'u mampopasa'a balukari.* „Hoe komt het W. dat gij klopt? Omdat de Eekhoorn eene lans met geitenhaar over den schouder draagt.” Hiermee is zijn pluimstaart bedoeld. De Toradja's versieren hunne lansen wel eens met geitenhaar, dat als een streng in de lengte aan de schacht is gehecht.

Dezelfde vertelster gaf het volgende slot aan dat verhaal: *Mui² ngudju mbalesu, are'emo pohalinja, sandô nasoko i Ngao, kasandónja nasoko, are'e mate, dja m' rakia naepe. Majaimo i Ngao, pajainja sei, ndjo'umo ine i mBalesu, mompepali tadu mburake* „de Muis mummelde wat met haren snuit, zij had niet meer te antwoorden, roef! pakte haar de Kat, toen deze haar roef! gepakt had, stierf zij niet, zij gevoelde zich slechts zeer ziek. De Kat ging heen, toen zij was heengegaan, ging ook de moeder der Muis uit, om eene priesteres te zoeken”. En dan volgt het verhaal dat op bl. 27 van het Bar. Leesboekje staat, met den titel *I Walesu mekiwurakesi Ananja.* De Muis laat haar jong genezen”, dat ook in deze verzameling is vertaald. De combinatie dezer twee verhalen, die stellig niet bijeen behooren, zooals te allen overvloedige uit de parallellen in de verwante talen blijkt, is een eigen vinding dezer vertelster, die ik nergens elders heb aangetroffen.

Behalve de t. a. p. opgegeven parallellen, is mij nog het volgende Bataviaasch-Maleische verhaal bekend geworden, door eene mededeeling van den Heer A. J. N. Engelenberg Controleur der Tominibocht:

Sang Bango, Sang Bango, kënapa lu dëlaq-dëloq?

Sang Ikan ënggaq mau timbul.

Sang Ikan, Sang Ikan, kënapa ënggaq mau timbul?

Sang Rumput tërllalu tëbël

Sang Rumput, Sang Rumput, kënapa tërllalu tëbël?

Sang Këbo ënggaq makan gua.

Sang Këbo, Sang Këbo, kënapa ënggaq makan Sang-Rumput?

- Sang Orang énggaq ngangon gua.
 Sang Orang, Sang Orang kénapa énggaq ngangon Sang
 Kébo?
 Sang Pèrut térlalu sakit.
 Sang Pèrut, Sang Pèrut, kénapa lu sakit?
 Sang Nasi méntah maténg.
 Sang Nasi, Sang Nasi, kénapa méntah maténg?
 Sang Api kélap-kélip.
 Sang Api, Sang Api, kénapa kélap-kélip?
 Sang Kaju térlalu basah.
 Sang Kaju, Sang Kaju, kénapa lu basah?
 Sang Udjan timpah gua.
 Sang Udjan, sang Udjan, kénapa lu timpah Sang kaju?
 Sang Kodoq kéraq-kéroq.
 Sang Kodoq, sang kodoq, kénapa kéraq-kéroq?
 Sang Ular makan gua
 Sang Ular, Sang Ular kénapa lu makan Sang Kodoq?
 Sudah dia makanan gua dari neneq-mojang gua.

Bij vergelijking met de Soendaneesche, Javaansche en Bataksche parallellen, maakt het Bareé verhaal een onnoozelen indruk, door de dwaze uitvluchten der ondervraagden, die geen behoorlijke reden voor hunne handelingen weten te geven. Men hou le intusschen in 't oog dat het er bij de Toradja's slechts op aan komt of men iets weet te antwoorden, waarmee men den ondervrager uit 't veld slaat of althans voorloopig den mond stopt. Men kan bijv. een Toradja, die door een ander in 't nauw wordt gebracht, zich hooren redden met een antwoord als dit: Hoe kan ik je woorden gelooven? je hebt niet eens je hoofdhoek goed vastgebonden! — Het is intusschen waarschijnlijk dat de Toradja'sche overlevering het oorspronkelijke verhaal slechts gebrekkig heeft bewaard, daar er nog wel iets te merken is van den oorspronkelijken samenhang tusschen antwoorden der ondervraagden, die, evenals in het Bataksche verhaal, elkander door eene dreigende of onheilspel-

lende houding bang maken, juist omdat het den Toradja voldoende is dat er een antwoord worde gegeven, welk dan ook, kan een verhaal als dit gemakkelijk zijn oorspronkelijken vorm verliezen.

Bl. 18. r. 6 v. o. *ri tongo mpada sindjau* „in het veld daarginds.” De meeste Toradja'sche vertellers plaatsen het tooneel van hun verhaal in hunne omgeving en wijzen dan met de hand waar dit of dat heeft plaats gehad

r. 5 v. o. *Walitutu*, een soort specht, die tegen de stammen der boomen pikt, om daardoor insecten naar buiten te doen komen; zijn wisselnaam is dan ook *Tadodo* „klopper.”

Bl. 19, r. 2. *kujongkosi mpolontjo* „ik heb er al vluchtende, op getrapt.” Deze soort constructie is zéér algemeen in 't Bare'e, bijv. *kukeni mpalai* „ik ben er mee weggeloopt, ik heb het in den loop meegenomen” *koru mPuna kupowate mponangu* „de rivier Poena ben ik al zwemmende overgestoken”, *napepate inpewunu*, „bij heeft hem met een lansworp gedood”. Ook van zelfst. n. w. wordt zulk een vorm gemaakt, om bij wijze van voorbeeld, of als complement, bij een bijv. naamw. te voegen, bijv. *mabuja mpojoku* „zoo wit als een armband” (uit een witte schelp gebikt), *majoa mpojua* „zoo recht als een lansschacht (*ju'a*)”, ook ironisch, bij *majoa mpopoka* „zoo recht als een haak”, *majoa mpowalugai* „zoo recht als een *walugai*” (een altijd in windingen groeiende liaan).

r. 6 *Djindji-ke*, een klein zwart vogeltje, met gevorkten staart, genoemd naar zijn geluid.

r. 10 *Nggurio*, ook *sanggorio*, *nggoriowala* of *koriowala*, een gele vogel, die een helder gezang laat hooren, door Graaffland in „De Minahassa” II, bl. 71 (1e uitg.) op noten gezet. In het Boel. heet hij *kilo-kilo*, in 't Dan. *kikelawoj*, in 't Sang. *karliawo*, in 't Mol. Mal. *kukubilo*.

r. 16, *motakie*: gewoonlijk beteekent *takie* „bovenarm”, maar het wordt ook wel eens voor den geheelen arm gebruikt, als er een wisselwoord voor *pale* noodig is. In 't

Sang. bet. *takiahē* „arm”, vgl. voorts Niaskh *ta'io*, Negr. *takiai*, Boeg. *ta'ia*. Ook in 't Boeg. is het „bovenarm”, gelijk in het Morisch *tokie*, Petas. *tokia*, Lind. Koelaw. *takio*, Rongkongsch *takea-*, elders „arm”, bijv. Paloesch *takio*, Togiansch *takie* Amp. *tikie*, Nap. *taie*, Bad. *tē* (uit *tee*, uit *tuie*), Boengk. *tokia*, Talautsch *taia*. Het woord is zéer verbreid; de oorspr. vorm moet ongeveer *takiak* zijn, met voorvoegsel *ta-* gevormd van *kia*k, waarvan Bent. *kaliak*, Sang. *ēnggalea'*, Talautsch *anggar'lea'* „oksel” frequentatieven schijnen te zijn; Mal. *kētiak* is wellicht omzetting van *takiak*, 't geen tevens verklaart de beteekenis „bovenarm” naast die van „arm.”

De scharen der krab heeten gewoonlijk *kasi*, evenals de angel van den duizenpoot en de nijtang.

r. 9 v. o. *karó-róku* „mijne woonplaats”; het hol der krab heet in 't Bar. *wanua*, bijvorm van *banua* „huis”, ook nog over in *taliwanua* „huisbewoners.”

r. 3 v. o. *mobali muntu* „het gezegde beantwoorden, weerwoord geven”. Wie dat niet kan, verliest bij de Toradja's onvermijdelijk zijne zaak, daarom is de Muis dan ook in dit verhaal het kind van de rekening.

HOE HET EI GING KOPPENSNELLEN.

(Bar. Leesb. bl. 20-21).

Het Ei nam zijn regenmatje onder den arm en ging uit om koppen te snellen. Het kwam eene Slang voorbij, die vroeg: Waar gaat ge heen, vriend? Ik ben zoo maar eens aan 't loopen.— Dat liegt ge, zeg mij wat ge voornemens zijt, dan ben ik van de partij.— Wel, ik ga koppensnellen.— Goed, laat mij ook gaan, vriend. Als ge zin hebt, kom dan, vooruit! loop op! Toen gingen die beiden verder.

Terwijl zij aldus voortliepen, kwamen zij een Duizendpoot tegen. De Duizendpoot vroeg: Waar gaat gij heen, vriend?— Het Ei antwoordde: Ik ga koppensnellen.— Laat

ik één van u zijn.— Goed hoor, vooruit, laat ons gaan.

Met hun drieën gingen zij voort, zij kwamen een Mier tegen, die vroeg: Waar gaat gij heen, vriend?— Wij gaan koppensnellen.— Laat mij een van u zijn, vriend.— Goed, als gij zin hebt, is er niets tegen, kom gij dan ook maar hier.

Daarop gingen zij met hun vieren verder en kwamen een Varkenshoop tegen. De Varkenshoop zeide: Waar gaat gij heen, vriend? Het Ei antwoordde: Wij gaan koppensnellen, vriend.— Als dat zoo is, vriend, laat ik dan ook gaan.— O, goed, kom gij ook maar hier, maar achteraan, gij stinkt, men kan het niet uithouden zooals gij stinkt.

Met hun vijven gingen zij verder; toen het donker werd, waren zij in de nabijheid van het dorp van den vijand. Eerst verborgen zij zich, daarna overlegden zij met elkaar. Het Ei zeide: Ginds is een tuinhuisje, bewoond door ééne Oude Vrouw, er is niemand bij haar; ginds in de verte, buiten de dorpsomheining, laat ons daar naar boven gaan; als dat gedaan is, moet gij aldus in hinderlaag gaan liggen: gij, Duizendpoot, tussehen de vloerlatten, gij, Mier, in de water-bamboe, gij, Varkenshoop, aan den ingang, gij, Slang, op het trapportaal; mijn plaats is in den haard.

Toen het reeds lang donker was, gingen die vijf het huis in; de Oude Vrouw, de eigenares van het hutje, sliep. Midden in den nacht werd zij door den Duizendpoot gestoken, zij stond op van de pijn en ging het vuur aanblazen; daar sprong het Ei in den haard open en kwam in haar gezicht terecht. Zij stond op en ging haar gezicht (bl. 21) wasschen aan de waterbambroe, toen beet haar de Mier, zij liep weg om naar het erf te gaan om heekruid te zoeken, trapte in den Varkenshoop aan den uitgang en viel van de trap. Toen zij op het trapportaal neerkwam, beet haar de Slang en zoo sterf, helaas! de Oude Vrouw.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaal is vermeld in Dl. 40 van dit Tijdschrift, op bl. 356. Behalve de daar aangehaalde parallellen, kan men

thans ook nog vergelijken: Max Morris „Die Mentawai. Sprache” (Berlijn, 1900), bl. 95; aldaar is ook aangehaald Grimm's Sprookje No. 27, „Die Bremer Stadtmusikanten”, Bolte, Zeitschr. f. Vergl. Litt. Gesch. 7,455, No. III en 4, 69.

Manga'e „koppensnellen”; wat de stam is van dit woord, laat zich uit het *Bare'e* niet op maken, daar de pronominale voorhechtsels steeds met den sec. stam *panga'e* verbonden worden, bijv. *napanga'esi*. Indien men 't Mal. *kajau*, *mengajau* „steken naar iets dat onder water ligt, koppensnellen” mag vergelijken, dan moet voor 't *Bare'e* een stam *ka'e* worden aangenomen. Totnogtoe zijn mij slechts twee voorbeelden bekend geworden van 't verdwijnen der *k* na den nasalen tusschenklank, n. l. *mengeru* „sirih- spog uitspuwen”, waarnaast *karu* „fluim”; toch heelt men uit *mengeru* een subst. geabstraheerd, n. l. *ngeru* „sirih- spog”. Het tweede voorbeeld is *mongei* „plagen”, stam *hei*; gewoonlijk zegt men *mokei-kei*. De hamzah van *ka'e* zou een weggevallen *j* kunnen vertegenwoordigen, maar hoe *au* tot *e* kan worden is niet duidelijk, tenzij naast den vorm met *au* een met *ai* heeft gestaan, welke klank tevens het verdwijnen van de *j* kan veroorzaakt hebben.

r. 1. *boru* „regenmatje”, een matje van de bladeren eener pandan- soort gevlochten en dakvormig boven het hoofd en den rug gedragen, om zich zelf en hetgeen men draagt droog te houden. *Baru* is id. met Jav. *warung*, Tag. *balong*, Mal. Mak. Bat. *barung*², Boeg. *warunparang*, Nap. Bad. *bambaru*, dat in 't algem. „hut, tijdelijk verblijf” beteekent; 't geen bovendien nog blijkt uit het wisselwoord van *boru*, n.l. *boja*, het Boeg. Saoes, *bala* „huis,” in 't Bar. „gehucht.”

r. 6 v. o. *kele*. een bamboekoker van één gelid, met een tak er aan gelaten, als haakje om hem aan op te hangen of over den schouder te dragen. De echte Toradja's gebruiken geen *kele*, hunne watervaten zijn altijd meer dan één geleding lang. Het woord is Parigisch, ook in het Pa-

këw, en Sang. heet zulk een watervat *kele*; het Paloesch zegt *kaita*, d. i. „van een haak voorzien.” *Kele* zal dus wel voor *kala* staan, vgl. Mal. *kait* naast *kail*

r. 5 v. o. *anda*, het overdekte portaaltje vóór de huizen der Toradja's, waarop de rijstblokken staan; van daar loopt de huistrap naar boven. Het is doorgaans niet meer dan 1 M boven den grond. De eig. beteekenis van *anda* is „verhoogde vloer,” vgl. *andani* „stelling, steiger om een dikken boom gemaakt, om hem bij een dunner gedeelte van den stam te kunnen doorhakken,” *lando* „galerij om een huis heengebouwd, om het te vergrooten,” *landanga* „rek op rijstschoven op te drogen.”

posudo; in plaats van drie haardsteen, om den kookpot op te doen rusten, gebruiken de Toradja's doorgaans drie defecte kookpotten, die met den rand der opening in de asch en met den bollen bodem naar boven worden gezet. In een dier potten verbergt zich het Ei.

r. 1 v. o. *kono matanja*; met *mata* wordt ook dikwijls het geheele aangezicht (*lio*) aangeduid. Trouwens, in de priesterzangen wordt *mata* door *ilajo* vervangen, 't welk met *lio* identisch is.

Bl. 21, r. 1. In *mendo'u* „het gezicht wasschen” is nog een ander woord voor „aangezicht” bewaard, n. l. *ro'u*, dat thans in 't Bar. alleen nog over is in *tongo ndo'u* „voorhoofd” en verder nog voorkomt in Loin, *houp*, dat voor *roup* moet staan, daar Loin, de *r* als *h* uitspreekt.

VOORSPOED VAN TA MANOEPANDA.

(Bar. Leesb. bl. 21).

Ta Manoepanda ging bladeren zoeken; terwijl hij aan het afplukken van bladeren was, vloog er een boschhaan op, met sporen als de voet van een totiloe-bladsteel; dien ving Ta Manoepanda. Toen hij den boschhaan had gevangen, hakte hij bamboe af, daar zaten zeven buideldieren, als aaneen geketend, met de staarten aan elkaar gehaakt,

boven op den bamboe-tak. Hij trok de bamboe naar beneden, daar vielen de buideldieren af; toen zij op den grond kwamen, stierven de buideldieren, ook die sleepte hij mede. Toen hij de bamboe had afgehakt, stortte de bamboe op den grond; daar op den grond lag eene slang, de bamboe stortte op haar en de slang stierf, ook die nam Ta Manoepanda mede. Toen hij de bamboe, die hij had afgehakt, genomen had, ging hij water scheppen; toen hij water had geschept, zag hij dat de bamboe vol garnalen was, zelfs water was er niet in, hij had niets dan garnalen opgeschept. Hij keek ook eens in een andere bamboe die hij geveld had, daar zaten vleermuizen in, nog een andere geleding hakte hij af, daar zaten ook vleermuizen in, ook die nam Ta Manoepanda mede. Alles deed hij in bamboe-kokers, de haan, de buideldieren, de slang, de vleermuizen, hij deed het dooreen, wel een twintig geledingen vol nam hij mee naar huis om te eten. Na het eten ging hij slapen, den volgenden morgen ging hij weder uit, maar had geen (bizonderen) voorspoed meer.

Tot zoover ging de voorspoed van Ta Manoepanda.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaaltje is in het Leesboek, dat in de eerste plaats een schoolboek is, opgenomen ter wille van de schoolkinderen, al is het op zich zelf onbelangrijk.

Rasi en *porasi* bet. „geluk, voorspoed, succès, fortuin”, *morasi* „geluk hebben, boffen, datgene krijgen waarop men uitgaat, of meer dan dat” Komen koppensnellers thuis met één of meer hoofden, dan heet het: *morasi*, van een jager die buit gemaakt heeft evenzoo.

Meira, van *ira* „blad” met het voorvoegels *me-*, dat in dit geval beteekent: „gaan halen, uitgaan op”; zoo bijv. ook op den 2den regel van bl. 21: *mepakuli* „heelkruid zoeken”. Andere voorbeelden zijn: *mewojo* bamboe gaan halen”, *mebau* „gaan visschen”, *mewalesu* „muizen vangen”,

mekadju „hout gaan halen”, *menoti* „balken gaan halen”, enz. De bladeren dienen om rijst in te pakken en uit te eten.

ira „blad” is een zonderling woord, ik houd het voor een verkorting van *ira ngkadju*, dat thans „boomblad, bladgroente” beduidt. Ditzelfde wordt in 't Parigisch uitgedrukt door *uta*, dat het Mal. *utan* is, 't welk weder in 't Parigisch zou moeten vertaald worden met *lara nggaju* en in het Bar. met *ra jopo*, woordelijk „in het woud, in 't bosch”, maar in 't spraakgebruik niet anders dan „bosch”, vgl. de plaatsnamen *Lara nggonau* „Arèn-palmbosch” (Par.) en *Morâ ngkonau* (Bar.) „met arèn-palmen beboscht”. En dit *rajopo* is weder wisselwoord van *ira ngkatju*, waaruit men mag besluiten dat *ira ngkadju* staat voor *ri râ ngkadju*; *rira* is *ira* geworden, in 't Bar. een gewoon verschijnsel bij *d. l. r.* vooral wanneer de volgende lettergreep met *d. l.* of *r.* begint. Deze afleiding vindt nog steun in het wisselwoord voor *lago*, *lagiwa* „hert”, n. l. *to ira mpada*, dat „veldbewoner, veldman” moet beteekenen, en dus voor *to ri ra mpada* staat. *Ira* is dus eigenlijk geen woord, maar eene verkorte omschrijving.

Een ander wisselwoord voor *ira* is *jama*, Sang. Tal. *lama'*, in die talen thans „bord”, vroeger zeker „boomblad”, dat nu nog het etensbord der Toradja's is. *kakadju*, een derg. omschrijving als *korine*. Zie bl. 6, r. 13 v. o. Aanteekening.

totilu, een kruid met groote bladeren, die gebruikt worden om rijst in te pakken; de voet der bladstelen is zoo dik als een arm; de aanduiding der hanesporen met *tawu ntotilu* is dus eene aardigheid. *morante*, van *rante* „ketting”, geen oorspr. Barée, maar waarsch. Boeg; de beteekenis is er bij gevoegd; *wosikai ikunja* „hunne staarten haakten in elkaar”.

kuse, Phalangista ursina, in 't Gorontaleesch *bubudu*, (1) Minah. talen, Amb. Sang. *kusoi*, een buideldier dat de

(1) Ik deel dit mede, omdat de Encyclopaedie van N. I. Dl. I. bl. 294a opgeeft dat Ph. U. „op Celebes „door de inboorlingen” *bubutu* wordt genoemd.

grootte van een hond bereikt en met smaak door de Toradja's wordt gegeten. Van zijn dikken pels maakt men de *ampe* genaamde zitlappen, die op de billen worden gedragen.

raupa is de kleine vledermuis; de grootte heet *mampo*: beide soorten worden gegeten.

duata is een wisselwoord voor *ule*: het staat tot *Bis-ata* „dierlijk gif,” zooals Bar. *duanga*, Tern. *djuanga* tot M. P. *wangka*, *bangka*, *wanga* „vaartuig.” Zie ook Kern, Fidji-taal, bl. 158, i v. *ngata* Ook slangen worden door de Toradja's gegeten.

napariwojo, gevormd van *ri wojo* „in een bamboe”, met pref. *pa-* „doen zijn,” en pron pers, pref. 3e pers. *na-*, dus „hij deed het in een bamboe.”

bamore'e, evenals *bapare'e* in 't Todjo'sche gehoord, waar men meer W. lijk *bare'emo*, *bare'epa* zegt, voor „niet meer” en „nog niet,” wijl daar *ba* „niat” en *re'e* „zijn” nog niet tot één onscheidbaar *bare'e* zijn geworden.

DE ZEVEN ZONEN VAN TA DATOE EN DE HOLGEEST.

(Bar. Leesb. bl. 21-25)

Er was eens een Koning en eene Koningin. Toen zij langen tijd waren gehuwd, kregen zij zeven zonen; den eerst geborene noemde zij: De Eerste en zoo volgden (bl. 22) zij verder de getallen: De Tweede, De Derde, tot De Zevende toe. Toen die zeven al konden spelen, kregen zij elk een jachtspeer. De Eerste zeide: Laat ons gaan jagen. Tot De Zevende zeide hij: Ga gij niet. De Zevende antwoordde: Laat ik meegaan. De Eerste antwoordde: Doe dat niet, ge kunt niet loopen. De Zevende antwoordde: Laat ik meegaan, al zou ik gedragen worden, dat is ook goed. Toen stonden zijne oudere broeders het toe; de broeders gingen gezamenlijk heen.

Toen zij in het bosch waren, sloegen hunne honden aan en vervolgden een (wild) zwijn; het kwam bij De Eerste, dier er met zijne jachtspeer naar wierp, maar het niet raak-

te; het ging door naar De Tweede, die ook niet raakte, alle zes kwam het voorbij, maar zij raakten het niet met hunne jachtsperen. Toen kwam het bij De Zevende, het ventje wierp er naar met zijne jachtspeer en trof het. Zij droegen nu het zwijn en kwamen [er mee] bij hunne hut: den volgenden dag zeide de oudere broeders: Gij, als de kleinste, blijf hier op het gerookte varkensvleesch passen. De jongste broeder zeide: Ik niet, laat ik meegaan. Zij stonden het [eerst] niet toe, maar hij drong er op aan te gaan, zoodat De Zesde thuisbleef en de ouderen met den jongste uitgingen.

Toen het geluid van het roepen der honden niet meer te hooren was, hoorde hij het gedruisch van een Holgeest. Zoodra deze aan de hut was gekomen, stak hij het varkensvleesch in zijne draagmand; De Zesde wierp hem met zijne jachtspeer, maar ze wondde hem niet. Holgeest pakte nu den bewaker der hut beet, hield hem bij de voetzolen vast en stiet hem in den grond. Slechts zijne voetzolen kwamen nog maar even boven den grond. Toen dat gedaan was, pakte de Holgeest al het varkensvleesch in en keerde terug.

Niet lang daarna keerden de jagers weder en brachten een wild zwijn mede, zij zagen naar de rookvlïering, het varkensvleesch was er niet meer en de man (die het moest bewaken) was er ook niet, daarop zagen zij zijne voetzolen een weinig uit den grond steken. Zij groeven hem uit tot aan zijne heupen en trokken hem er (toen verder) uit. Na eenigen tijd kwam hij weer bij, vertelde wat er gebeurd was en zeide: Ik wil deze hut niet meer bewaken: er is (hier) een sterke Holgeest; toen gij daareven waart heengegaan, is hij gekomen en heeft in ééns het varkensvleesch dat gerookt werd, ingerekend. In heb hem met mijne speer gestoken, maar die wondde hem niet, hij pakte mij aan en dreef mij in den grond: oef, wat was dat benauwd! ik was bijna gestorven; (bl. 23). De Vijfde zeide: Oeh, je bent een praatjesmaker; als ik hier ben, dan zullen

we eens zien hoe sterk mijne hand, hoe dapper mijn hart is. De Zesde antwoordde: Goed, vriend, blijf gij morgen maar hier.

Den volgenden morgen gingen de jagers heen en bleef De vijfde achter. Toen het geluid van het honden roepen niet meer te hooren was, hoorde ook hij het gedruisch van den Holgeest, die varkensvleesch kwam stelen. Toen deze was aangekomen, pakte hij dadelijk het varkensvleesch dat werd gerookt in; De vijfde stond op, om met zijne jachtspeer te werpen, maar zij wondde niet; hij werd beetgepakt door den Holgeest, die hem in den grond dreef, slechts zijne voetzolen kwamen er nog een weinig uit. Niet lang daarna kwamen de andere van de jacht; zij waren nog ver toen zij hem reeds riepen, maar niemand antwoordde. Zij zeiden: Zeker heeft hem de Holgeest gepakt. Toen zij aan de hut waren gekomen, keken zij rond en zagen noch varkensvleesch noch mensch, slechts zijne voetzolen kwamen nog een weinig uit den grond. Nadat hij was uitgegraven, wilde hij niet meer achterblijven, zoodat hij door De vierde werd vervangen. Tot aan De Eerste toe bewaakten zij de hut, allen werden door den Holgeest in den grond gedreven en stierven bijna.

Alle zes hadden zij het nu afgelegd, alleen De Zevende de jongste, had de hut en het varkensvleesch nog niet bewaakt. De Jongste zeide: Och, broeders, gij zijt toch allen praatjesmakers, hoor! Wat mij betreft, ik ben wel ongedeerd, maar wij hebben straks ook niets naar huis te brengen. Zijne oudere broeders antwoordden: Nu, gij zijt klein; als het u overkomt, dan gaat gij dood; wij zijn sterk en het ging niet; blijf gij morgen maar eens hier, dan zult gij 't wel ondervinden. De Zevende zeide: Goed, vrienden, gij zult uw jongeren broer wel eens zien.

Den volgenden morgen gingen de broeders jagen en lieten den Jongste achter om het varkensvleesch, dat gerookt werd, te bewaken. Toen het geluid van het honden roepen niet meer te hooren was, kwam de Holgeest weder; dadelijk rekende hij het varkensvleesch op de rookvliding in. De

Jongste nam zijne jachtspeer, stak hem en het lemmet van de speer ging er doorheen; regelrecht ging [de geest] het hol binnen, de [schacht van] de jachtspeer viel op den grond.

Niet lang daarna kwamen de anderen van de jacht, (bl. 24) zij riepen: Hoe, broertje, dappere jongen! De Zevende antwoordde: Hier ben ik; kijk eens naar het varkensvleesch, er ontbreekt niets aan, zelfs geen stukje, alleen mijne jachtspeer ben ik kwijt, de Holgeest, heeft hem medegenomen. Zijne broeders zeiden: O, dat is stellig een verlies, dat is een erfstuk van onzen grootvader, hij zal straks wel boos op ons zijn.

Na gegeten te hebben, gingen zij slapen; den volgenden morgen keerden zij naar hun huis terug. Zij vonden hun grootvader en deze bood hun sirih aan; toen zij gepruimd hadden, zeiden zij: Hier is varkensvleesch, dat is nu eens voor u, want wij hebben geluk gehad, maar wees niet boos, wij hebben uwe jachtspeer, die wij geleend hadden niet meer gevonden, de Holgeest heeft haar medegenomen, toen De Zevende hem had gespeerd. Hun grootvader antwoordde: Dat varkensvleesch wil ik niet hebben, alleen mijne jachtspeer wil ik hebben, ga heen, zoek mij mijne jachtspeer en breng ze mij.

De zeven stonden op en namen het varkensvleesch weder mee, hun grootvader wilde het niet aannemen. Zij kwamen aan hunne vroegere hut, vlak bij het hol waar de Holgeest telkens uitgekomen was, die maar aldoor hun varkensvleesch had weggenomen. Zij brachten rotan aan om er een touw van te maken, midden in den nacht hadden zij het afgemaakt. Toen het dag was geworden, gingen zij naar het hol daarginds. De Eerste zeide: Laat mij het eerst in het hol worden neergelaten; als ik aan de rotan schud, trek mij op. Zij lieten hem neer; hij was nog niet halverwege het hol toen hij aan de rotan schudde, het ging niet meer, wegens de duisternis. De Tweede verving hem, maar het ging hem juist zoo, hij kon het niet uithouden neergelaten te worden. De Derde, De Vierde

tot De Zesde toe gingen in de plaats, geen van allen kwam op den bodem; zij werden weer opgetrokken. Toen zeide De Zevende: Ik zal (u) vervangen maar trek mij niet op, ik moet maar naar beneden gelaten worden. En zoo kwam dan De Zevende op den grond, op den bodem van het hol.

Hij liep maar steeds door en aan kwam een dorp. Daar waren zeven meisjes aan het rijststampen, aan de buitenzijde der dorpsheining. De Zevende vroeg haar of het geoorloofd was het dorp binnen te gaan. De meisjes antwoordden: Dat mag niet, in het dorp ligt het hoofd zwaar (bl. 25) ziek, hij heeft een speerijzer in zijn rug, dat hem getroffen heeft. De Zevende antwoordde: Dan zou het goed zijn als ik het dorp binnenging, ik weet er een geneesmiddel voor. De meisjes antwoordden: Wacht eerst, dan zal het aan het hoofd worden medegedeeld. Zij kwamen bij het hoofd en brachten de boodschap over: Hier is een vreemdeling, die een geneesmiddel voor uwe ziekte kent. Hij zeide: Als hij dat zegt, mag hij binnenkomen. Daar kwam dan De Zevende binnen, men bood hem siriĥ aan. Toen hij gepruimd had, zeide De Zevende: Ik zal die wond genezen; gij allen verhuist naar het huis daarginds; stopt de reten van den vloer toe, sluit alle vensters luistert alleen hiernaar: als hij kreunt, dan is hij genezen.

Alle menschen gingen naar beneden en verhuisden naar een ander huis, slechts De Zevende en de Oude Man bleven in het huis. Hij nam zijn zwaard en haalde het speerijzer uit den rug van den Ouden Man. Toen het speerijzer dat hij losmaakte er uitging, kreunde de zieke.

De Zevende ging naar beneden en liep hard weg, hij hield even op bij de meisjes en zeide: Komt, gaat met mij mede. De meisjes vonden het goed met De Zevende mee te gaan; hij schudde aan de rotan en waarschuwde hen die boven waren; zij trokken De Zevende tegelijk met die zeven meisjes op. Zij die boven waren zeiden: Zeker

zijn er veel menschen, het is zwaar, te voren was het licht. Zij trokken hen op, toen zij boven aan den ingang waren gekomen, waren daar zeven meisjes, de achtste was De Zevende. Zes van die meisjes werden gehuwd door zijne oudere broeders, De zevende huwde de jongste. De jachtspeer bracht hij aan zijn grootvader: deze was weder tevreden.

AANTEKENINGEN.

De parallellen van dit verhaal zijn opgegeven in Dl. 40 van dit Tijdschrift, bl. 364—367. Behalve die, kan men nog vergelijken Dl. I van Ling Roth's „The Natives of Sarawak”, bl. 346 en Westenenk's opstel in Dl. 41 van dit Tijdschrift, bl. 195-197. Op bl. 151 van zijn „Malay Magic” geeft W. Skeat een Maleische parallel van dit verhaal, afkomstig van Malaka, waarin verteld wordt dat een Maleier, *Si Labuh*, wiens rijst werd verwoest door olifanten, puntige bamboe-staken op het pad der olifanten plantte, waaraan zich den volgende nacht de dochter van den Vorst der Olifanten wondde. Hij volgt het spoor van het gewonde dier, komt in het Olifanten rijk, waar de Olifanten intusschen als menschen leven, geneest de Prinses en krijgt haar tot vrouw.

De namen *Ta Datu* en *Indo i Datu* zijn weer te geven met „de Vader en de Moeder van den Prins of de Prinses”. die gewoonlijk de hoofdpersoon van het verhaal is. Zij zijn dus de Koning en Koningin in het verhaal. Omdat het traditioneele begin van de grootere verhalen in 't Bare'e is: *Maró ró Ta Datu pài Indo i Datu*, is het in de vertaling weergegeven met ons „Er was eens een Koning en eene Koningin.” In dit verhaal hebben zij geen zoon of dochter die *Datu* heet.

Maró-ró beteekent „stil tehuis blijven, ergens gevestigd zijn en er blijven, ergens wonen en er niet vandaan gaan.” Hier beteekent het dat *Ta Datoe* en *Indo i Datoe* als gehuwde lieden in hun dorp gevestigd waren.

Angga *rhajau* „spook, geest (maar met een lichaam) die een hol (*wajau*) bewoont of uit een hol komt.” Holen, spelonken en alle eenigszins donkere plaatsen in het bosch zijn, volgens de To Radja's, bewoond door spoken (*angga*), die er op uit zijn den mensch te kwellen.

r. 1 v. o. *Ka'aisa* wordt ook wel *kaisa* uitgesproken; in dezen vorm heeft men het regelmatige rangtelwoord van *isa* „één”, dat nimmer geredupliceerd wordt, zooals *aopo*, *alima aono*, van *apo*, *lima* en *ono*, vgl. *radua*, *tatogo*, *papitu* en *sasi*, maar *aisa* bestaat niet. Het uitspreken van de hamzah tusschen *ka-* en deze geredupliceerde vormen is toeteschrijven aan de zucht om duidelijk te zijn en samentrekking te voorkomen, ten einde in al deze vormen een gelijk aantal lettergrepen te hebben. *Karadua*, *katatogo* zijn dus de modellen waarnaar *ka'aisa*, *ka'aopo* enz. zijn gevormd. In *uaju*, met een voerslag gevormd van *waju* „acht”, is het gewenschte getal lettergrepen zonder reduplicatie verkregen; in *kauaju* „achtste” wordt ook geen hamzah uitgesproken, omdat daar geen gevaar voor samentrekking bestaat.

Het omgekeerde ziet men bij het tellen van „een, twee, drie”. Daar worden *radua* en *tatogo* weder tot *dua* en *dogo* (met assimilatie van de *t* van *togo* aan de *d* van *dua*) verkort, want niet *dua*, maar *rua* is de grondvorm van *radua*, zooals blijkt uit *ruampuju* „twintig”, *ruatu* „tweehonderd”, enz. *Radua* staat dus voor *rarua*.

Bl. 22, r. 2. *kajai*, van den stam *kai*, als zelfst, n. w. in de bet. „haak” niet meer in gebruik in 't Bare'e, maar met vele afleidingen, die toonen dat het woord voeger in die bet. is gangbaar geweest, vgl. Mal. Tag. *kait*, Bis. *kaait*, Mak. Boeg. *kai*, Malg. *haviträ*, enz. Het Bare'e woord heeft dus, evenals Sang *kalai*, van *kai* (*mangai* „haken”), Talausch *alai*, een infix *-al-*, in 't Boeg. en Parigisch gena-saleerd tot *kandjai*. In de Ethnografische Atlassen van Dr. Matthes Makassaarsche en Boegineesche Woordenboeken is op Plaat 8, fig. deze jachtspeer afgebeeld, maar de weerhaak is daar te klein geteekend; eene goede afbeelding

vindt men in Int. Arch. f. Ethn. Dl. VII, Pl. 16, No. 22. Het lemmet waaraan de weerhaak zit, steekt los in de schacht, maar is met een sterk touw (*tamboto*) er aan vastgehecht. Is het wild getroffen, dan valt (*tobantja*, bl. 23, r. 2 v. o.) de schacht van het lemmet af, 't welk door den weerhaak niet uit de wonde valt; zij wordt aan het touw mee door het bosch gesleept en blijft dan al spoedig achter een boom of struik haken zoodat het wild tot stilstaan wordt genoopt en door honden en jagers wordt ingehaald.

r. 9 en 10. *ber'e* dikwijls gehoord voor *bar'e*; de umlaut van de *a* is aan de *r* toe te schrijven. Vandaar ook *be* verkorting van *ber'e*, bijv. *be kuintjani* „ik weet het niet,” *be diela* „niet gekomen,” *be da re'e* „het zal er wel niet zijn,” enz.

r. 12 *anu kadi* „de kleine,” maar hier de kleine onder al de grooteren, dus „de kleinste”

r. 17 *liu powotu* „het geluid, de klanken waren voorbij, doorgegaan, buiten het bereik van 't gehoor gekomen,” *tau mantata asu* is vertaald met „het roepen der honden, het honden roepen,” *Mantata* is het speciale woord voor honden roepen. De Toradja doet dit met langgerekte, half huilend uitgestooten klanken bijv.: *ô! buriko! loba! buja!* „o gestreepte, bonte, witte!” Deze uitroepen kan men op verren afstand nog hooren.

r. 18. *mompunumpu* „insteken, inpakken,” bijv. in eene draagmand (*baso*), die den vorm van een grooten trechter heeft. De stam van dit woord moet zijn *sumpu*, dat thans beteekent „in den mond steken” bijv. als men een klein kind voert. Nog enkele andere voorbeelden zijn mij bekend van *s* die voor de dentale nasaal wijkt, zooals: *manasa* „nipa-of saso-bladeren afhakken,” van *sasa*, *menampa* „langs een berghelling (*sampa*) loopen,” *menisi* „met de vingers langs de haren strijken, om luizen te vangen”, van *sisi*; iets vaker komt voor dat de nasaal gepalataliseerd is, voordat de *s* verdwijnt bijv. *moujomba* van *somba* „hulde

bewijzen"; *monjangke*, van *sangke* „in de vlucht grijpen"; *panjebi* „horen" wisselwoord van *toudu*, van *sebi* „stooten"; *monjilo* „visschen met fakkels (*silo*)"; *monjapu* „met het blaasroer (*sopu*) schieten"; *menjube*, van *sube* „met de teenen schoppen"; *monjarapi*, van *sarapi* „visch uit het water opscheppen", maar het gewone is, dat *ns* tot *nlj* wordt, bijv. *sela*, *mantjela*; *sajo*, *mantjojo*. Zie Bijdr. Kon. Inst. 1899 bl. 677, waar de palatalen in het Barée uitvoerig behandeld zijn.

r. 10 v. o. *mesuwu-suwu ri tana*; hier heeft de woordherhaling eene verkleinende beteekenis: „kwamen er nog juist even uit, staken er nog zoo'n beetje uit". *Paja'a* „voetzool" is afgeleid van *ja'a* „nagelaten teeken, spoor, voetspoor, barst, scheur", een bijvorm van *lara*, dat thans alleen nog „litteeken" beduidt.

runtjupaka, van *runtju*, een bijvorm van *rusu* „stampen op den grond of op den vloer", zooals men bij sommige dansen doet. *Meruntjupaka* is „met een stoot op schok in den grond drijven", zooals men bijv. met de lans doet, wanneer men die met de scherpe ijzeren taats in den grond steekt, eer men de hustrap beklimt.

Bl. 23, r. 1 *kalopu-lop* bet. in 't algemeen „aan het opsnijden, praatjes maken zijn", van iemand die niet kan waar maken hetgeen hij zegt, zooals hier de man die had op zich genomen om het vleesch te bewaken en het zich voor den neus liet weghalen. De Toradja is bijzonder gauw klaar met dit scheldwoord, dat dan ook doorgaans niet hoog wordt op genomen.

r. 6, *mandoko* „stelen, pakken, gappen" is een bijvorm van *tako*, dat nog in den vorm *menako* bij de To Poe'oe mBoto voor „stelen" in gebruik is. In het gewone Barée beteekent *mantako* „komen halen, willen hebben, noodig hebben en er daarom om komen," *tinako* „iets wat men noodig heeft en daarom komt halen". Ook in de Filipijnsche en Minah. talen bet. *tako*, *takau* „stelen". Zie Kern, Fidji-taal, bl. 176.

Bl. 24, r. 4. *napodjangai*, van *djangai*, beteekent „hij is er boos om geworden”, woordel. „hij is boos (*djangai*) gemaakt om” of als het een persoon geldt „hij is boos op”. Even als bij *napokarau* is de eigelijke beteekenis: „hij heeft tot boosheid (*karau*), tot reden van boosheid” de eene of andere zaak of persoon. *Madjangai* en *marau* beteekenen beide „boos, verstoord,” maar *napodjangai* is met *po-*, *napokarau* met *poka-* gevormd. Deze twee voorvoegsels komen wel naast elkaar voor in dezelfde beteekenis, evenals *pa-* en *paka-*, bijv. *momparó*, *mompakaró* „afmaken,” *mompare'e*, *mompakare'e* „aanwezig doen zijn, verschaffen.”

r. 15. Hier vindt men drie voorbeelden bijeen van woordherhaling: *mosu-mosu* „vlak bij, in de onmiddellijke nabijheid”; naar omstandigheden kan het ook „tamelijk dichtbij, min of meer in de nabijheid” beteekenen; *pesuasua Angga mbajau* „waar de Holgeest telkens weer inging,” *tau pontima-ntima wawu* „die iederen keer het varkensvleesch wegnam.” De To Pebato spreken deze herhaalde woorden met de aan hun dialect eigene, gepalataliseerde reduplicatie uit, dus: *moimosu*, *pesuisera*, *pontintima*.

r. 16, *napokojoro* „zij maakten tot touw” is niet regelrecht van *joro* „draaien” afgeleid, maar van *kajoro* „touw,” dat dus „het gedraaide” beteekent, of liever „de draaiërij.” Het algemeen Indon, *tali* is in het Bar. beperkt tot de beteekenis „hoofddoek,” zie Intern. Arch. f. Ethn. Dl. 14, bl. 149.

r. 20. *ga'a ntongo* „halverwege”; *ga'a*, dat niet meer als stamwoord voorkomt. buiten deze uitdrukking, is „scheiding,” *moga'a* „scheiden, vaneengaan.” *Ga'a ntongo* bet. dus „in tweeën gescheiden,” vgl. de uitdrukking *rabira wojo* „de bamboe is in tweeën gespleten,” bijv. *mosumo kita ri Jajaki? a, nepa rabira wojo*; „zijn we al dicht bij Jajaki? wel, we zijn pas op de helft.”

r. 1 v. o. *langkai tu'a* „oude man,” is in 't algemeen een eervolle benaming; in vele talen van Midden Celebes wordt voor „hoofd” *langkai tu'a*, *tau tu'a*, *tono motu'o*, *tuana*

en derg. gebruikt; hier is er ook het dorps hoofd mede bedoeld. Dat men den vreemdeling niet toestond in het dorp te komen, was omdat men vreesde dat hij bij zijn heengaan de weinige zielestof (*lanoana*) die den zieke nog restte, zou kunnen medenemen. Gewoonlijk bepalen de Toradja's er zich toe den vreemdeling te weren uit het huis waarin de zieke ligt. Men hangt als verbodsteeken dan een groenen tak boven aan de trap.

Bl. 25, r. 4. *linggona* „gast, vreemdeling”. De stam van dit woord is het nog in 't Mak. en Boeg. bekende *gona* „naamgenoot”, Bar. *kasinggona*, Mak. *singgona*, Boeg. *sëngkona*. Dit *kasinggona* wordt in 't Bar. vooral gebezigd als plaatsvervangende term voor een woord dat geen wisselwoord heeft. Indien bijv. iemand het woord *wonto* niet mag uitspreken, noemt hij den boom die zoo heet, *kasinggona*, omdat *wonto* geen wisselwoord heeft. De pokken (*sagala*) worden uit vrees steeds *kasiwia* „hetzelfde, de gelijke” (in naam) genoemd. Of nu *gona* oorspr. synoniem is met *wia* „stuk, ding”, valt niet met zekerheid te zeggen, maar de waarschijnlijkheid is er vóór; *mowia* is „ bezig zijn met iets, om handen hebben, bezigheid hebben” en is dus een woord met min of meer onzekere beteekenis, zooals *anu*. Evenals nu *anu* wordt gebruikt om de namen aan te duiden van personen en zaken, die men niet kan noemen, zal dit het geval zijn met *gona*. In het Sang. gebruiken de vrouwen onderling de benaming *anu* in de beteekenis van „vriendin”, roepen elkaar met *anú!* en spreken van elkaar als *i anuku* „mijne vriendin”; de Koelawische vrouwen gebruiken in dien zin *nanu* (1). Een dergelijke beteekenis kan *gona* hebben in *linggona*, dat dan, wat het voorvoegsel *li-* ook beduide, zooveel moet beteekenen als *i anu* „de onbekende”; dan is *kasinggona* „dezelfde dinges, hetzelfde ding”, en beide zijn uitdrukkingen tot vervanging van den waren naam. Op deze wijze kan ook verstaan

(1) vgl. Meded. Ned. Zend. Gen. dl. 42. bl. 577.

worden de Boegineesche uitdrukking *ripasəngkona tanae*, Mak. *nipasinggona hutaja* „tot naamgenoot van zijn land worden gemaakt”, zooals Dr. Matthes er bij voegt: „regent van 't land gemaakt worden”. De bedoeling is n.l. „den naam van zijn land als titel voeren, dus bijv. den titel „Koning van Bone” of Regent van Galesong” krijgen; en daar het gebruik van den titel geschiedt om het noemen van den naam te vermijden, zoo komt hierin weder de echte beteekenis van *səngkona*, *singgona*, *kasinggona* uit.

r. 14. *napepe'ontoki* is een gereduplicateerde vorm van *nape'ontoki* „hij hield even op bij”; het eerste *pe-* is dus geen eigenlijk voorvoegsel.

VERHAAL VAN DE WESP, DE GARNAAL EN DE SLAK.

(Bar. Leesb. bl. 25, 26).

De Wesp was een man, de Garnaal en de Slak waren zijne vrouwen. Deze drie lieden waren landbouwers.

Het gebeurde eens dat de Wesp tot zijne beide vrouwen zeide: [Morgen] als het nog vroeg is, ga ik boomen (bl. 26) vellen, kook mij eten en breng het mij dan in den tuin. Zijne vrouwen vonden het goed en hun man ging heen.

De vrouwen kookten, toen het eten gaar was, werd het opgeschept, daarna in bladeren gewikkeld. De Slak zeide: Kom, garnaal, doe de rijst in uwe draagsarong, kom, wij gaan heen. Toen de garnaal de rijst in hare sarong droeg, werd haar geheele lichaam geel, want de rijst van zoo even was nog geheel warm, zij stierf onder weg. Toen de Slak zag dat de Garnaal dood was, weende zij; zoo hevig weende zij, dat haar inhoud uit [haar slakkenhuisje] werd gesnoten en ook zij op die plek stierf.

De Wesp was intusschen ijverig aan het boomen vellen, al wachtende op de komst zijner vrouwen. Lang had hij reeds op haar gewacht, hij kreeg honger en zijne vrouwen waren nog niet gekomen. Hij dacht: Komaan, laat ik haar

op weg tegemoet gaan, misschien hebben mijne vrouwen eenige verandering, dat zij niet spoedig komen. De Wesp ging haar tegemoet; midden op den weg zag hij zijne beide vrouwen dood. Hij had geen trek om te eten, zoo bedroefd was hij, ziende dat zijne vrouwen gestorven waren. Nu ging hij heen, zocht een stuk hout en bond toen zijne beide vrouwen daaraan vast. elke aan een uiteinde. om ze op zijn schouder te nemen en naar huis te brengen. Toen hij ze op zijn schouder had genomen, brak zijn rug door, het was te zwaar, hij kon het niet dragen. Zoo komt het dat men de wesp ziet met gebroken rug, tot op den huidige dag.

A A N T E E K E N I N G E N .

Dit verhaal is vermeld in Dl. 40 van dit Tijdschrift, bl. 358, No. 17; aldaar zijn ook de parallellen genoemd.

Tamamparo is de naam van een groote wesp, die langwerpige nesten van buffeldrek maakt. *Angkona* is het wisselwoord voor *ura* (Mal. *udang*, enz.), 't welk bij de To Pebato verboden is, daar een hunner vergoode voorvaderen *Pue Ura* heet. *Posowoku* is de naam der zoetwaterslak.

Bl. 25, r. 1 v. o. *manowo*, *monowo* of *mantowo* beteekent: „het groote hout, de zware boomen vellen op een stuk land dat men wil ontginnen”; dit moeten de Toradja's schier elk jaar doen, daar zij gewoonlijk oerwoud zoeken om hunne tuinen aan te leggen. Dit is zwaar werk; men verricht het liefst in de ochtendkoelte en laat zich dan het eten in den tuin brengen, daar men in het begin van den tuinaanleg nog geen tuinhuis heeft, en alsdan in den tuin nog niet kan gekookt worden.

VERHAAL VAN DE GROENE DUIF EN DEN JAARVOGEL.

(Bar. Leesb. bl. 26-27).

De Groene Duif had vroeger een witte halsketen om. Toen kwam de Jaarvogel en zeide tot de Groene Duif:

vriend, ik ga naar een feest en ik heb geen kralen, sta toe dat ik uwe halsketen leen, dat ik die op het feest gebruikte. De Duif antwoordde: Goed, eerst wanneer het feest uit is, geeft mij dan mijne halsketen terug. De Jaarvogel antwoordde: Wel, hoe nu, is het behoorlijk te houden wat men heeft geleend?

(bl. 27). Daarna nam hij de kralen in leen en ging naar het feest, maar de Jaarvogel gaf de halsketen van de Duif in 't geheel niet terug. Toen het feest gedaan was, vroeg de Duif haar terug, de Jaarvogel maakte niet eens de halsketen van de Duif van zijn hals los. De Duif weende om zijne kralen, de Jaarvogel had geen medelijden met hem. Zoo komt het, dat tot op dezen dag de Jaarvogel een witte halsketen om heeft en de Duif niet en dat de Duif niet ophoudt met weenen tot op den huidigen dag. Vandaar is afkomstig ons gewone gezegde als iemand het een of ander te leen vraagt: Niet zooals het leenen van den Jaarvogel!

A A N T E E K E N I N G E N .

Pune, Mal *punai*, is de naam eener groene bosch-duif, die een zwaar, klagend geluid laat hooren. *Alo* Boeg. id., is de bekende Jaarvogel.

VERHAAL VAN DE BRUINVISSCHEN.

(Bar. Leesb. bl. 27).

De Bruinvischen spelen in zee en lokken de golven. Zij zijn tweelingen met de varkens, want vroeger bestonden zij niet, er was slechts éene soort varkens. Er was een gouden ring verloren geraakt, een erfstuk hunner voorouders, toen gingen sommigen hun erfstuk zoeken in het bosch, zij groeven den grond om en toen zij langen tijd in het bosch hadden gewoond, waren zij wilde zwijnen geworden. Een deel blijft hier op de erven der menschen, zij houden niet op de aarde om te wroeten, om den ring hunner voorouders te zoeken, maar zij hebben hem nog niet gevonden;

dat zijn de tamme varkens. Een deel dook in zee en kwam niet meer terug, daar zij den ring niet vonden; deze werden bruinvisschen. Men zegt: Als er één bruinvisch boven water komt, dan zijn er honderd onder hem; als er twee boven water komen, dan zijn er tweehonderd onder hen. Als zij een haan hooren kraaien, verdwijnen zij uit vrees.

A A N T E E K E N I N G E N.

De Bruinvisch wordt door den geheelen Archipel voor een zeevarken gehouden. De gewone naam in een aantal Indon. talen is *lumba-lumba* (Bis. Mal. Mak. Boeg), *laluba* (Galel.) *lombâ-lombâ* (Jav.), 't welk „opspringer” moet beteekenen, vgl. Jav. *lumba* „aanhoudend opspringen, zooals een visch boven 't water”. Het Bar. *lombudi* heeft den klemtoon op *lo*, de *d* is dus een oude sluitersluiting, gespaard gebleven, doordat zij tot een looze lettergreep is uitgebreid; het woord komt dus 't meest overeen met Jav. *limbur*, 't welk v. d. Tuuk in zijn Kawi Wdbk. bl. 787a opgeeft in 't artikel *lêmbora*, op gezag van Boorda van Eysinga. Het Bar. heeft ook nog *tumbu* over iets heenstappen of heenspringen. Ar. Marre geeft in 't Malag. op *lambu-ndranu* met de vertaling „cochon de mer”.

mongkelo ropo „de golven lokken” door het telkens opspringen en weer onderduiken der bruinvisschen, die aldus golvende bewegingen maken, wordt de zee ook tot golven gebracht.

melojo „duiken”, id. met *lodongi* „onder water” *mandala* „diep” (Par.) en Mal. *dalam*, enz. is Parigisch en ook in het Strand-Bare'e gangbaar. Het echte Bar. woord is *men-tjili*, van *sili* „duiken”, vgl. Jav. *silêm*.

HOE DE MUIS DEN PRIESTERZANG LIET ZINGEN VOOR HAAR JONG.

(Bar. Leesb. bl. 27-29).

Het Jong der Muis was ziek; zijne moeder ging eene

priesteres zoeken, om voor haar kind den priesterzang te zingen. De Muis kwam bij de Buffelkoe en vroeg: Zijt gij, Buffel, misschien in staat voor mijn kind den priesterzang te zingen?

De Buffel antwoordde: Dat kan ik wel. De Muis zeide: Toe, (bl. 28) probeer het eens, dat uwe stem gehoord worde. De Buffel loeide en zeide: Oë oë! De Muis antwoordde: O, uwe stem is veel te luid, die mag ik niet, dat mijn kind geen stuip krijgje en dood ga.

Nu ging de Muis naar het Paard; daar gekomen vroeg zij en zeide: Gij, Paard, zijt wellicht in staat den priesterzang te zingen voor mijn zieke kind. Het Paard antwoordde: Zeker kan ik dat. De Muis zeide: Als dat zoo is, toe probeer het dan eens, dat ik uwe stem hoore.

Het Paard hinnikte Hi, hi hi! De Muis zeide: O, uwe stem is leelijk, veel te luid, die wil ik niet, mijn kind zou een stuip krijgen en sterven.

De Muis ging weer heen, begaf zich naar het Varken en zeide tot het Varken: Misschien kent gij, Varken, den priesterzang? Mijn kind is ziek, ik zoek iemand, die den priesterzang kent, misschien blijft mijn arm kind dan in het leven. Het Varken zeide: Dien ken ik zoo'n beetje. De Muis antwoordde: Toe laat mij uwe stem eens hooren, probeer eens. Nu knorde het Varken en zeide: Knor, knor! De Muis antwoordde: Uwe stem is bijzonder leelijk, gij Varken, moet niet zingen voor mijn kind, dan blijft het niet in leven.

De Muis ging verder, kwam bij de Geit en vroeg of zij den priesterzang kon zingen. De Geit zeide van wel; de Muis hernam: Geef eens geluid, dat uwe stem te hooren zij. De Geit blaatte en zeide: Bê, bê. De Muis antwoordde:

O, uwe stem is te hard, die bevalt mij niet, mijn kind zou een stuip krijgen en niet in 't leven blijven.

Toen kwam zij bij de *Kere-kere* en vroeg hetzelfde. De *Kere-kere* gaf haar geluid, maar hare stem beviel niet aan de Muis, zij vond die te hard. Zij ging weer verder, kwam bij den Jaarvogel en vroeg: Misschien kent gij,

Jaarvogel, den priesterzang. Mijn kind daar (tehuis) is ziek. De Jaarvogel antwoordde: Dien ken ik een weinig. De Jaarvogel gaf zijn geluid en zeide alo, alo! Dat beviel niet aan de Muis, zij vond het veel te luid.

De Muis ging weder heen en kwam bij de Kat. Zij vroeg (bl. 29) aan de Kat en zeide tot haar: Misschen kunt gij wel den priesterzang zingen, vriendin? De kat antwoordde: Ik ken hem een beetje. De Muis zeide weder: Toe probeer eens, dat men het eens hoore. De Kat miauwde en zeide: Miauw, miauw! De Muis antwoordde: Dat hoor ik graag, gij moet gaan om voor mijn kind den priesterzang te zingen. De Kat zeide: Ja goed, maar als ik ga, dan zal ik in ieder geval mijne mede-katten uitnoodigen en dan gaan wij eten; zoo moet ook gij bij uwe mede-muizen rondgaan; zeg het hun, opdat wij allen te zamen komen. Zoo ging dan de Muis rond bij al hare mede-muizen en kookte eten. Niet lang daarna kwam de Kat met een groot aantal gezellen. Zij vroeg naar het kind en zette het in den zak [waarin de ziel teruggèhaald wordt].

De Kat zeide: Gij, Muizemoeder, blijf hier in de nabijheid, ga niet ver weg. Nu hoorde de Muizemoeder de Kat knabbelen; de Kat zeide: Spreek mij niet aan terwijl ik *pakanangi* kauw. Intusschen had zij den Kop van het Jong der Muis al geheel opgeknabbeld. De Muis hoorde de pooten van haar Jong bewegen en zeide: Mijn kind leeft; intusschen had de Kat de pooten ook alle opgegeten.

Voordat zij den priesterzang ging zingen, gaf de Kat aan hare gezellen deze opdracht: Als gij mij hoort zingen: *ira ntjuka*, dek dan de openingen tussehen de vloerlatten toe, stop de reten in den wand dicht, sluit alles toe.

Nu ging de Kat zingen en zeide:

Ira ntjuka pompajali

Pela bentji pakanangi,

Djilati majali-jali.

Nauwelijks hadden de andere katten deze woorden der Kat gehoord, of zij kwamen boven om alle muizen te

vangen. Slechts één wijfje ontsnapte, dat zwanger was; dit sprong naar beneden, zonder dat de Kat het zag. Dit heeft de hedendaagsche muizen voortgebracht.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaal is vermeld in Dl. 40, bl. 359, No. 18 van dit Tijdschrift.

De personen in dit verhaal moeten alle vrouwelijk gedacht worden, daar het *mowurake* uitsluitend door vrouwen wordt gedaan. In de Inleiding op Sese n'Taola is deze plechtigheid uitvoerig beschreven. Ik breng hier alleen nog even in herinnering, dat *wurake* de naam is der geesten die de *tadu* behulpzaam zijn om bij den Hemelheer *Pue di Songi* te komen, die de *tanoana* (zielestof) der menschen wegneemt en hen zodoende ziek maakt, ten einde die weggenomen zielestof terug te vragen, evenals de Sangiangs dat bij de Dajaksehe *balian* doen. De Toradja'sche *tadu* zit onder een stolpvormig over haar gezette foejasarong (*pelawo*, beschreven Intern. Avch. f. Ethn. Dl. 14, bl. 147), waarin zij de zielestof ontvangt en terugbrengt. De opstijging in de lucht, de vaart in den Regenboog naar *Pue di Songi*, het bezoek aldaar en de terugreis worden in de litanie der priesteres beschreven, die zij met gesloten oogen zingt. Dit gezang is in de vertaling „priesterzang” genoemd. Om eene vertaling van *tadu* te hebben, is dit met „priesteres” weergegeven, omdat de werkelijk zaakkundige *tadu*'s niet veel anders doen dan *mowurake*: dag aan dag worden zij gehaald, bij zieken, na een sterfgeval, bij de inwijding van een nieuw huis en bij allerlei feesten; zij zijn ook aan sommige *pantangs* onderworpen, die vooral de toespijken bij de rijst betreffen.

Het *mowurake* wordt ook genoemd *mo'oe*, daar de litanie aldus begint:

Oe, ondamo ita mangande: (Io rômo kita mangkoni) Ndoe mantjibu londagi: (Pura manginu baru) [tusschen haakjes staat het in gewoon Bare'e overgebracht] d. i.

„Ziezo, wij zijn klaar met eten.

Hebben gedaan met palmwijn drinken”.

Bl. 28. Het geluid van den Buffel wordt steeds weer-gegeven met *oe*, maar „loeien” wordt *mo'oe* genoemd.

r. 3 *doito* „ontsteld, hevig verschrikt”, ook gezegd van kinderen die stuipen hebben.

r. 7 v. o. *kere-kere*, naam van een vogel, naar zijn geluid genoemd; hij is kleiner dan de jaarvogel

r. 3 v. o. *moalo i Alo, nato'o: alo, alo*. Het is onjuist dat de Jaarvogel naar zijn geluid zou zijn genoemd, want dat klinkt in 't geheel niet als *alo*, maar als *wak! wak!* zoodat men het in 't begin wel met luid, kort hondengeblaf verwacht. De *alo* heet in de Minahassische talen dan ook *uak*. Een wisselwoord voor *alo* is dan ook *to mohâ*, d. i. „hâ-roeper”.

Bl. 29. r. 15 v. o. *pakanangi* is een zeer druk gebruikt middel om spoken en geesten te verjagen; zie bijv. Meded. Ned. Zend. Gen. dl. 41, bl 41, Noot. De bast heeft een sterken geur en is daarom geschikt booze geesten te verjagen. (1) De naam beduidt „overwinning schenkend”; het is dus in alle opzichten en gelukskruid.

r. 7-5 v. o. geven een stukje van den *wurake*-zang der Kat. Deze regels komen niet in eene der *wurake* litanien voor en zijn ook niet in de aan die zangen eigene taal gesteld. Zij worden allen voor de grap medegedeeld, ook wel eens aldus:

ira njuka mpopajali „soeka-bladeren als uithalers”.

wo'o mbalesu pondagi „een muizekop als overwinnaar,”

wo'o ndo'u mpearai „een eekhoorn- kop als priesterloon”.

Terwijl dan het versje in den tekst min-of-meer aldus kan vertaald worden.

„soeka bladeren als uithalers (van de ziekte?)

een antilopen-huid als overwinaar (id?)

(1) De strand-Mohammedanen, die de Heidenen in spoken-vrees nog overtreffen, schrijven dezelve kracht toe aan Kajoe-poetih-olie.

Lik haar (de zieke), dat (de ziekte), er geheel uitgehaald worden."

r. 2 v. o. *muli*, de stam van *mompomulika*, is een deftig *ana*, dus „nakroost."

VERHAAL VAN TANDANI.

(Bar. Leesb bl. 30-34.)

Er waren eens (twee kinderen). Tandani en zijn broertje; Tandani was al groot, zijn broertje nog klein. Hun vader en moeder zeiden: Gij, mijne kinderen, blijft thuis, wij gaan oogsten. Als de zon gaat dalen, gaat dan water scheppen, rijst stampen en daarna koken, opdat er eten zij als wij straks thuiskomen; dan gaan wij eten, slapen en morgen vroeg gaan wij weder oogsten. Dat was de opdracht van hunne moeder en hun vader.

Nu gingen hunne moeder en hun vader naar het oogstveld. Toen de zon onderging, hielden zij op en keerden naar huis terug. Zij zochten hunne rijst boven (op de rookvlïering), maar de kinderen hadden nog niet gekookt, zelfs nog geen water geschept, ja nog niet eens brandhout gehaald. Zij zochten hunne kinderen en die waren nog druk aan 't spelen op 't erf van anderen. Hoewel hunne moeder en hun vader vermoeid waren van het oogsten, moesten zij wel gaan water scheppen, rijststampen en koken, om daarna te eten. Toen hunne kinderen boven kwamen, beknorden zij hen, maar deze gaven er volstrekt niet om, iederen dag maar deden zij alzo.

Hunne moeder en hun vader werden nu zeer verdrietig en zeiden: Als ge nog eens zoo doet, dan straf ik u. Den volgenden keer kwamen hunne moeder en hun vader weder tehuis en zagen dat hunne kinderen niet tehuis waren: zij waren nog druk aan het spelen op het erf van anderen. Hunne moeder zeide: Als mijne kinderen straks komen, dan duw ik ze van de trap, dat zij sterven. Toen hunne moeder en hun vader reeds hadden gegeten, kwam

Tandani boven met zijn broertje in de draagsarong; hunne moeder stiet hen naar beneden. Zevenmaal klommen zij de trap op, telkens duwde hunne moeder hen er af. Tandani zeide: Ja, broer, al doen wij ons best de trap op te klimmen, het blijkt wel dat moeder niet weer toestaat dat wij boven komen, laat ons dus maar heengaan.

De beide kinderen gingen dan ook werkelijk heen. Den volgenden morgen stonden hunne ouders op, gingen het huis van anderen binnen om te vragen of zij hunne kinderen gezien hadden, maar de menschen zeiden: Wij hebben hen niet gezien. Hunne ouders antwoordden: Blijkbaar zijn onze kinderen weggegaan.

(bl. 31). Hunne moeder liep nu het veld in, om hare kinderen te zoeken; zij kwam iemand tegen en vroeg: Hebt gij soms mijne kinderen gezien die weggelopen zijn? De man antwoordde: Ik heb hen ginds in het veld gezien. Niet lang daarna zag zij hare kinderen, Tandani en zijn broertje. Tandani droeg zijn broertje, maar zij waren nog ver. Nu zong hare moeder en zeide:

„O mijn kind Tandani,

Wacht mij op den hoek van het veld daar ginds.

Hier is de borst voor uw broertje.”

Toen antwoordde Tandani en zong zijne moeder toe:

„O Moeder en Vader,

Ik wil niet op u wachten,

Gij hebt mij negen malen laten vallen,

Negen malen laten bovenkomen.”

De beide broertjes gingen verder, gevolgd door hunne moeder. Tandani had van huis meegenomen een bamboekoker vol erwten. Toen zijne moeder reeds dicht bij was, liet Tandani een handvol erwten op den weg vallen. Toen zijne moeder daar gekomen was, raapte zij de erwten op en toen dat klaar was, zag zij dat Tandani weder ver weg was. Nu zong zijne moeder weder, zij zong haar kind toe, zeggend:

„O mijn kind Tandani,

Wacht mij op de hoek van het veld,

Hier is de borst voor uw broertje”.

Tandani antwoordde weder, zong zijne moeder toe en zeide:

„O Moeder en Vader,

Ik wil niet wachten,

Gij hebt mij zwaar gestraft.

Negen maal hebt gij mij laten vallen”.

Zij gingen verder, achtereenvolgd door hunne moeder; toen hunne moeder dicht bij was, liet Tandani opnieuw eene handvol erwten op den weg vallen, hunne moeder hield op om die erwten op te rapen en Tandani en zijn broertje liepen (bl. 32) weder ver weg. Zoo ging het vele malen, toen kwamen Tandani en zijn broertje aan de Gapende Rots. Tandani zong en zeide tot de Gapende Rots:

„O Gapende Rots,

Wil ons doorlaten,

Ik ben door mijne Moeder en mijn Vader geslagen”.

De Rots gaapte werkelijk, de broertjes liepen er door, en gingen verder. Hunne moeder liep hen na, zij kwam ook bij de Gapende Rots, ging er door en werd door die Rots ingekneld, zij werd voor de eene helft geit, voor de andere helft varken. X

Niet lang daarna vond Tandani een lansat-boom met rijpe vruchten. Tandani maakte zijne draagsarong los, liet zijn broertje vrij op den grond, klom in den lansat-boom en liet lansats vallen voor zijn broertje. Hij keek naar beneden en zag dat daar omlaag een varken de lansats van zijn broertje wegnam en opat. Tandani zeide: X
Dat komt niet te pas, hoor! ik laat daar lansats voor mijn broertje vallen en het varken pakt ze maar weg. Maar hij wist niet dat dat varken zijne moeder was, die zoo even door de Rots was gekneld. Toen nam Tandani eene vlechtepen, stak die in een lansat en liet die daarop vallen. Toen zij gevallen was, pakte het varken haar weg en at haar op; toen het de vrucht had opgegeten, werd zijn buik door de vlechtepen gestoken en stierf het varken; dat was intusschen de moeder van Tandani. X

Tandani ging nu naar beneden, nam zijn broertje op den rug en liep verder. Niet lang daarna kwam hij aan een huis, dat aan den oever van een water stond. Hij klom de trap op en trof de eigenaars aan, een echtpaar, een Oude Man en eene Oude Vrouw. Daar bleven Tandani en zijn broertje den nacht over. Den volgenden morgen zeide Tandani: Daarginds, Oude Man, is een varken dat ik gisteren gedood heb, laat ons het gaan halen en opeten. Het was nog vroeg toen de Oude Man, Tandani en zijn broertje heengingen. Toen zij bij den lansat-boom gekomen waren, zeide de Oude Man: Gij, Tandani, ga daar ginds bamboe halen, dan zal ik [het zwijn] aan stukken snijden en verdeelen. Tandani antwoordde: Goed hoor, maar geef mijn broertje ook een stuk om te eten.

(bl. 33) Toen Tandani was gaan bamboe halen, nam de Oude Man varkensbloed en smeerde daarmee den mond van het kind in. Nu kwam Tandani bamboe brengen en vroeg: Wel, heeft mijn broertje zijn deel al opgegeten? De Oude Man zeide: Kijk maar eens naar zijn mond. Tandani antwoordde: Dus heeft hij het rauw opgegeten.

Nu verdeelde de Oude Man het varkensvleesch; wat vleesch was, kreeg hij, wat been was kreeg Tandani. Tandani nam zijn aandeel en deed het in een [gevlochten] handkorf, de Oude Man stak zijn deel in een gesloten draagmand. Tandani zeide: Laat ons heengaan, Oude Man, ga gij eerst, het wordt al donker ook, de zon staat al laag, ik kan het pad niet meer zien, ik zal mij aan de draagmand vasthouden. Tandani hield zich nu aan de mand vast, die de Oude Man op den rug droeg; onder het loopen zeide Tandani: Wacht even, zij blijft haken. Tandani haalde varkensvleesch uit de draagmand en stak het in zijne handkorf, hij legde steenen in de draagmand, in de plaats van het varkensvleesch dat hij had weggenomen. Toen zijn handkorf vol varkensvleesch was waren er slechts steenen in de draagmand van den Ouden Man, hij had al diens varkensvleesch genomen. Daarop zeide

Tandani: Wij gaan dezen zijweg in, Oude Man. Zij gingen uiteen; de Oude Man kwam aan zijn huis, klom op het trapportaal, riep zijne vrouw en zeide: Maak den pot gereed, om er het varkensvleesch in te koken, dat ik in mijne draagmand meebreng, mijn buit van zoo even. De Oude Vrouw blies het vuur aan, zette er den kookpot op, goot er water in en deed het varkensvleesch in den pot.

De Oude Man zeide: Misschien is het een been geweest. Zij nam een anderen pot, deed daar weer het varkensvleesch in, die pot werd ook lek, zoo ging het met alle potten in het huis. Nu ging de Oude Man het eens goed bekijken en het waren steenen en geen varkensvleesch. Zij zeide: Blijkbaar heeft Tandani mij bedrogen, morgen gaan wij hem zoeken; als ik hem vind, sla ik hem dood.

Den volgenden morgen gingen de beide echtgenooten op weg, zij namen twee honden mee: Vaneenrijter en Verscheurder.

Gekomen aan den voet van een waringin, sloegen de honden aan, zij blaften tegen Tandani; de Oude Man (bl. 34) en de Oude Vrouw hadden hen niet gezien. De beide broertjes waren n. l. op een waringin-boom geklommen.

De Oude Man keek in het water en zeide Kijk, daar heb je hun spiegelbeeld, zij zitten daar heelemaal boven in den top van den waringin. Hij beval de Oude Vrouw en de beide honden te wachten aan den voet, de Oude Man klom er in en zeide: Als gij iets hoort vallen en het kraakt, dan ben ik het, zet dan de honden niet aan; als er iets valt en het ploft, dan is het Tandani, roep dan de honden, hits ze aan en pak hem. Toen de Oude Man naar boven klom en de top van den waringen waarin Tandani zat, nog ver was, zeide de Oude Man: Ik zal je straks dooden, Tandani. Toen de Oude Man dichtbij was, maakte Tandani een steen heet en zeide:

Wel, Vader al zijt Gij nog ver af, ik zal u te pruimen geven.

De Oude Man deed den mond open, Tandani liet den heetgemaakten steen in zijn mond neer, het deed hem pijn. De Oude Man viel met een plof op den grond; toen hij neerplofte, blaften zijne honden Vaneenrijter en Verscheurder hem aan. De Oude Vrouw ging kijken en zag dat het niet Tandani, maar haar man was, die door de honden was gepakt. De Oude Vrouw joeg de honden weg en zeide: Neen, neen, het is uw meester! maar de Oude Man was dood. De Oude Vrouw klom nu ook in den waringin, om haar man te vervangen; zij was nog niet boven, of haar lichaam werd door dorens gestoken en ook zij stierf.

AANTEEKENINGEN.

Dit verhaal is beschreven in Dl. 40 van dit Tijdschrift bl. 373 naar eene Parigische overlevering, die eenigszins afwijkt van den is 't Leesboek gegeven tekst, zooals uit de vertaling zal blijken. In den hier gegeven tekst is Tandani als een jongen voorgesteld, daarom is dan ook hier *tua'i* maar met „broertje" vertaald. In het Parig. verhaal is de naam *i Tele Tandame*, d. i. het kleine meisje T.

Nog een andere overlevering van dit verhaal is door mij opgeteekend, waarin eveneens de beide kinderen meisjes zijn en de oudste *i Tele Tandami* heet. Om de overeenkomst die dit verhaal is het begin heeft met de Nawang Wulanlegende in Babad Tanah Djawi, bl. 39, 40, en de legenden die C. M. Pleyte noemt in 't Feestalbum van Prof. Veth, bl. 32 is zij werkwaardig. Zij is af komstig van de To Tara'oe, di het tooneel van dit verhaal plaatsen op den weg van Oeë Koeli naar Wata mBajoli (Soemara). zooals men kan lezen op bl. 14e van Dl. 44 der Mededeelingen v. w. Ned. Zend. Gen. Op dien weg gaat men tusschen twee dicht bijeen staande rotsblokken door. Dit is intusschen geen zeldzaamheid; dieh bij het Kado-

mboekoesche dorp *Langi Meta'a* is ook zulk eene rots, die *Batu ngkunganga* (1) heet.

Bl. 30, r. 6, *patada* „opdracht, vermaning, aanwijzing”, in afwisseling gebruikt met *patudju*; deze woorden staan in dezelfde verhouding als Jav. *tédah* en *tudah*, behalve dat het eene niet „hooger” is dan het andere.

r. 9, *napepalimo kina'a ndate* „zij zochten rijst daarboven”, dit kan zoowel beteekenen „in huis” als „op de rookvliering”. Alles wat droog en warm moet blijven wordt op de rookvliering bewaard; het eten krijgt daardoor wel een rooksmaak (trouwens van hout-rook), maar die wordt niet onaangenaam gevonden.

r. 10, *me'ajuta* „hout halen”; *ajuta* is wisselwoord van *kadju*. De *a* is een voorvoegsel dat meer voorkomt bij werktuignamen (*ajapa*, *ajawa*, *alingke'a*), 't geen ten overvloede blijkt uit Parig. *luta*. Indien dit *luta* id. is met Sang. *lutang*, Talautsch *lutonga*, Minah talen *lutam* „geweer, vuurwapen”, dan zou daaruit blijken dat de afleiding van Mal. *lotang* uit 't Chineesch onjuist is. A. Marre geeft het ook niet op in zijne „Introduction de termes chinois dans le vocabulaire des Malais” (bl. 188-193 van de *Mélanges Charles de Harlez*, 1896).

r. 16, *kudjeani*: als een Toradja'sch kind *ge-djeani*-d wordt, beteekent dit gewoonlijk dat het geen eten krijgt tot straf: *madjea raja* is „geraakt; boos, ontstemd”;

mompakadjea, of *madjeani*, *mangadjeani* kan zeer goed vertaald worden met „straffen, veroordeelen”, maar de grond beteekenis is „boos maken, ontstemmen, 't land doen krijgen”, 't geen naar Toradja'sche opvatting het doel van 't straffen is;

Bl. 31, r. 12, *siongkani*; op de vorige bladzijde r. 8 v. o. staat *pitungkani*. Als symbolische getallen voor een groot

(1) *Batu* in plaats van *Watu* vindt men in eenige plaatsnamen, bijv. *Batu Nontju*, *Batu Sinampe*.

aantal keeren, hebben 7 en 9 gelijke waarde, vergissing is dus zeer begrijpelijk.

r. 15, *tibesi*, met *ti*- gevormd van *besi* „veerkrachtig opspringen”, zooals erwten die gedopt worden. De Toradja'sche erwten zijn bijzonder klein, het kost dus veel tijd om er een handvol van bijeen te zoeken.

Bl. 32, r. 11, *babuno*, Bobongko'sch, Loin id.; het wisselwoord is *lantja*, overeenkomend met Mal. *langsats*, Minah *lansot*, Mor. *lansa*, Par. Kail. *londja*, enz.

r. 8 v. o. *Langkai tu'a pai Bangkele tu'a*: dit is het menschen-etende echtpaar dat in andere verhalen *TanTolo* en *Indo i nTolo* wordt genoemd. In de Parigische parallel wordt op deze plaats gesproken van *Pue Mekoni* „Grootmoeder Veelvraat”, ook *Nene Pakanda* genoemd welke naam uit het Boeg. is overgenomen. Matthes geeft i. v. *Kande* No. 3: *nene' pakande* = *orosasa*, welke laatste woord eene Boeg. verbastering is van Jav. *raksasâ* „monster, reus, boeman”. Daar de Parigiërs deze *Nene' Pakande* met hunne *Pue Mekoni* gelijkstellen, en de naam zonder twijfel duidt op eene boschvrouw of een boschspook, die als heks wordt voorgesteld, is de verklaring met *orosasa*, een vreemd woord, waarvan de beteekenis den Boegineezen zelf zeker ook niet zeer duidelijk is, tamelijk vaag. Waarschijnlijk is deze *Nene' Pakande* door de Boegineezen van de Toradja's overgenomen, bijv. van de To Sada of de To Rongkong, bij wie de Loewoërs hunne meeste slaven rooven, daar in de taal dezer stammen, het *tae*, „grootvader, grootmoeder” *nene* luidt en „eten” *lumande*, terwijl het in 't Boeg. (*K*)*anre* luidt, zoodat de echt Boeg. vorm *Nene Pakanre* zou zijn.

Bl. 33, r. 8, 9; *tambego* is eene draagmand, gevlochten aan een arën-blad, welks ribben de bovenranden vormen, aan welke de lange smalle bladeren, netvormig ineengevlochten, als een zak hangen; *waki* is een niet groote mand van sago-bladscheede; de opening is overdekt en de vorm vierkant; naar onderen toe wordt zij kleiner.

r. 2 v. o. *Posenpai* en *Porapai* komen ook in Sese nTaola voor onder de namen der zeven honden van Ta nTolo en Indo i nTolo. Zie de Inleiding op Sese nTaola.

Bl. 34, r. 5, *mosero*, het geluid maken van iets dat gesleept, gesleurd wordt, ook van iets dat valt zonder neer te ploffen, wanneer bijv. de val telkens door de takken gebroken wordt. De *oude Man berekende dat, als hij viel, zijn val telkens door de takken zou gebroken worden, terwijl hij Tandani uit den boom zou werpen en deze dus met een plof op den grond zou komen.

r. 7, *pousika*, van *usi*, z. v. a. ons „pak ze!” om honden aan te zetten; het is id. met Mal. *usir*, ook oorspr. een roepwoord.

VERHAAL VAN DE PAJAPIËRS.

(Bar. Leesb. bl. 34 — 35).

Vroeger leefden er twee hoofden der Pajapiërs, eene zuster en een broeder, onze voorouders, zij leefden vroeger in dit land. De Broeder hield er een hond op na, die zéér goed kon jagen; als zijn eigenaar hem beval op een wild zwijn of een hert of eene antilope uit te gaan, ving hij er altijd een en bracht die aan zijn meester. De Zuster hield er een vischarend op na, die de kunst van visschen verstond; als zijne eigenares hem beval visch te gaan vangen, pikte hij altijd visch op in de vlucht, eene ben vol; hunne hakplanken waren stukken ebbenhout, om het vleesch op te hakken. De varkens die de hond ving hakte men klein met een hakmes, (bl. 35) de visschen die de vischarend ving werden met een klein mes stuk gesneden. De Broeder zag dat zijne Zuster spoediger klaar was met stuk snijden [dan hij], want zij had alleen maar visch te snijden, hij had langer werk, want hij had varkens te snijden. Dit verdroot hem; hij zeide: Och, mijne zuster komt veel gemakkelijker aan den kost dan ik; als ik een

vischarend had, zou ik niet meer den last hebben van op jacht te gaan.

Den volgenden morgen zeide de Broeder: Ik vraag uw vischarend te leen, zus, ik zou graag eens visch eten, morgen vieren wij feest. Zijne Zuster antwoordde: Goed. Zij gaf haren Broeder haren vischarend, de broeder nam hem mee en brak de vlerken van den vischarend. Daarna bracht hij zijne zuster haren vogel weer en zeide: Hier is de vischarend, maar zijne vleugels zijn gebroken, ik heb ze niet gebroken, ze zijn vanzelf stuk gegaan. Zijne Zuster geloofde het niet, zij zweeg maar stil, zij was verstoord. Na langen tijd zeide zij: Ik ga naar gene zijde der zee met mijne slaven. Als gij waarlijk gelijk hebt en niet de vlerken van den vischarend hebt gebroken, dan zullen wij aan gene zijde der zee uitsterven en geen kroost nalaten, gij zult hier kroost krijgen. Maar als gij liegt en inderdaad de vleugels van den vischarend hebt gebroken, zult gij hier uitsterven en zullen wij aan gene zijde der zee kroost krijgen.

De Zuster ging heen; met al hare onderhoorigen aan den zeeoever gekomen, hieuwen zij boomen om en maakten vaartuigen. Toen die gereed waren, gingen zij scheep kwamen aan den overkant der zee en bleven daar. Zij kreeg nakroost, want zij had gelijk, haar Broeders geslacht stierf uit, want hij had ongelijk, hij had zijne Zuster belogen, met te zeggen dat de vlerken van den vischarend van zelf gebroken waren. En zoo zijn zij uitgestorven; men zegt dat sommigen zeeroovers zijn geworden, zooals de Mangindanoërs, de Beloërs, de Balangingiers.

A A N T E E K E N I N G E N .

Deze legende is reeds medegedeeld in Dl. 42 der Meded. v. w. het Ned. Zend. Gen., bl. 379; alleen de wijze waarop de vogel werd mishandeld wordt daar eenigzins anders verteld. Het verhaal wordt door de Toradja's vast geloofd; de Broeder, zegt men woonde op *Wawo mPajapi*, de Zuster op *Wawo Masou*, twee dicht bijeen gelegen heuvels op den

linker-oever der rivier Poena. De taal der To Pajapi was het thans nagenoeg uitgestorven Baria, waarvan in Meded. Ned. Zend. Gen. 42, bl. 554-557 iets is medegedeeld. Een hunner vestigingen, aan de samenvloeiing van de Sawaka met de Poena gelegen, en naar de eerste rivier genoemd, is te vinden op de oude kaart der Tominibocht in 1682 door schipper Jan Van der Wal geteekend en uitgegeven door P. A. Leupe en J. M. Obreen als Bijlage in de „Reis-togten in de Afdeeling Gorontalo” van C. H. B. Von Rosenberg (1865). In een handschrift van den Gouverneur Rooselaar, van 1706 wordt Sawaka nog opgegeven als hoofdplaats van een afzonderlijk rijk” (o. c. bl. 152).

De To Napoe vertellen dat zij indertijd de verongelijkte Zuster hebben geholpen om den Broeder te beoorlogen en daardoor het recht hebben gekregen om van iedere groep zoutmakers aan de kust tusschen de rivier Tambarana en den grooten steen *Watu Moengko*, die een weinig ten W. van den mond der Posso-rivier ligt, zoutbelasting te heffen. Dit is dus het oude gebied der Pajapiers, thans dat der To Pebato, die zich als afstammelingen der To Pajapi beschouwen.

Zie verder nog over de To Palapi of Pajapi het opstel van Alb. C. Kruijt „Het Stroomgebied der Tomasa-rivier,” Tijdschr. Aardr. Gen. 1899, bl. 616.

Bl. 34, r. 3 v. o. *kuajangi*, vertaald met „vischarend”. Of dit zoologisch juist is, durf ik niet te zeggen; de *kuajangi* is de grootste roofvogel van Midden-Celebes, hij leeft van visch die hij uit het water in de vlucht oppikt. De To Rano noemen hem *koa'a*, in 't Lindoesch heet hij *koá*, in 't Lalakisch *ulajo*, in 't Bobongko'sch *kilatang*. Uit deze twee laatste vormen blijkt dat de naam van dezen vogel van *lalang*, *lajang* (Mal.), *lajo* (Bar.) „zweven” is afgeleid. In Meded. Ned. Zend. Gen. Dl. 45, bl. 179 b. geeft de Hr. Joustra den Karo-Batakschen vorm *kijang-kijang* op, gevormd met woordherhaling, terwijl *kilatang* met *ki-* vóór den herhaalden wortel *lang* is gevormd.

r. 2 v. o. *totowa* (met duidelijk hoorbare *w*, bijna als onze *v* uit te spreken) is met *-a(n)* gevormd van *toto* „hakken met mes of zwaard”, waarvan *mombetoto* „op elkaar inhakken, elkaar met 't zwaard bevechten” en *mantaroto* „fijn hakken”, met frequent. infix *-ar-* gevormd.

Eene andere overlevering van deze legende vertelt dat de Broeder en de Zuster beiden een kerfblok van ebbenhout hadden en met elkaar wedijverden wiens hakblok het eerste zou opgebruikt zijn. De Zuster won het, daar zij steeds visch te kerven had, terwijl de Broeder alleen groot wild had te hakken. Hierom werd de Broeder afgunstig en verminkte of vergiftigde den vogel.

Bl. 35, r. 13. *sambote niasi* aan den overkant der zee. d. i. voor den niet-zeevarenden Toradja, in het onbekende land. Hier is de uitdrukking onnauwkeurig en zou eigenlijk *ri tasi sambira* „naar de zee aan gene zijde (van 't centraal gebergte)” moeten luiden, want volgens de verhalen is de Zuster verhuisd naar de landstreek *Budo-Budo*, die niet ver ten Z. van den ingang der Paloe-baai, nabij de O. kust van Straat Makassar moet liggen. Het zou dus wel te onderzoeken zijn of die kolonie daar nog bestaat. De naam van het land wekt anders eenig wantvrouwen op, want in een der Spookaap-verhalen is *Tana Buro* het onbekende land, in afwisseling met *Tana Kaloe-loe*, het (in de lucht) Hangende Land, waarover men de Inleiding op *Sese n'Taola* zie. *Wuro* beteekent „onduidelijk, half licht, nevelachtig”, het wordt ook gezegd van het morgen-licht en van opklarenden regen. *Komburo* is „blinddoek”, *budo* „albino”, dus iemand die in het daglicht onduidelijk ziet. *Wurau*, *wurauusa*, *wuroro* bet. ook: nevelachtig, beneveld, onduidelijk. *Budoz* kan dus „Nevelland, Nevelheim” beduiden.

r. 5 v. o. *gora* „roover, zeeroover”; de herinnering aan de zeeroovers, die vroeger de kusten der Tominibocht onveilig maakten, is bij vele Toradja's nog levendig.

VERHAAL VAN HET VERSTOOTEN MEISJE.

(Bar. Leesb. bl. 35 — 41).

Toen Ta Datoe en Indo i Datoe trouwden, kwamen al hunne onderhoorigen bijeen om het huwelijk van hunnen vorst bij te wonen. Die van het Westen, die van het (bl. 36). Oosten, die van het Noorden en Zuiden kwamen allen bijeen. Toen Ta Datoe en Indo i Datoe gehuwd waren, zeide men: gij allen zijt nu getuigen er van dat uw heer gehuwd is. Niet lang daarna gingen de lieden heen, de bobato's, djogoegoe's, kapitan-laoet's, majoors, hoekoems, galarangs, allen keerden terug naar hunne woonplaatsen.

Toen hij eenigen tijd met Indo i Datoe was gehuwd, zeide Ta Datoe: ik ga op reis, ik weet niet of gij spoedig een kind zult krijgen. Als gij bevalt en ik ben nog niet teruggekeerd, dan geef ik u deze opdracht: als gij een meisje baart, maak het me dan dood, is het een jongen, voed hem me dan op. Indo i Datoe antwoordde: Goed, ik volg altijd uwe opdrachten Ta Datoe.

Ta Datoe ging heen, waarheen dan ook. Nog voordat hij was teruggekeerd, beviel Indo i Datoe, het was een meisje dat zij baarde. Haar kind ziende, had Indo i Datoe medelijden; hoewel het een meisje was, toch doodde zij het niet; zij bracht het boven op den zolder en voedde het daar op.

Toen haar kind al groot was en al kon naaien en weven, kwam haar vader Ta Datoe thuis en vroeg: zijt gij bevallen? en wat voor een kind is het? Indo i Datoe zeide: ik heb een meisje gebaard en ik heb het gedood ook.

Ta Datoe bleef nu te huis, hij wist niet dat daar boven op zolder zijne dochter was, zij heette Kapapitoe. Elken dag werd zij verzorgd door hare slavinnen, die haar rijst en toespjijs brachten, drink-en badwater, siri, pinang en kalk om te pruimen. Haar vader sliep op de voorgalerij, daar viel eenige afval van haar naaiwerk, een weinig zijde-

draad, en raakte haren vader, zoodat hij wakker werd. Hij zag de zijde die gevallen was en zeide: het blijkt dat mijne vrouw het meisje dat zij gebaard heeft, niet heeft gedood. Ta Datoe klom op den zolder en zag zijne dochter; zij was al groot en pruimde al sirih; hij zeide: 't is dus een groote leugen van mijne vrouw geweest, zij heeft mij bedrogen. Ta Datoe ging naar beneden, hij was boos, alle mindere hoofden verzamelde hij om met hen te beraadslagen. Ta Datoe zeide: Dit (Bl. 37) heb ik U te zeggen, alle Rijkshoofden en Dorpshoofden, tijdens mijne afwezigheid, eenigen tijd geleden, heeft Indo i Datoe een kind gekregen. Van te voren had ik haar reeds opgedragen en gezegd: als er een meisje geboren wordt, maak het me dood, wordt er een jongen geboren, houd hem me in 't leven, maar zij heeft mijne opdracht niet gevolgd; zij is bevallen en het was een meisje, hoewel het een meisje was, heeft zij het toch in 't leven gehouden, daar boven is het, op zolder. Wat vindt gijlieden er van? zegt het mij, moet dit ons kind gedood worden of in 't leven gehouden worden? De hoofden antwoordden: laat het niet gedood worden, het is niet goed dat de aarde bebloed worde met vorstenbloed: wij allen zijn geheel overtuigd: als uw kind een jongen is, zijn wij, onderdanen er verheugd mee, is uw kind een meisje, wij zijn er ook verheugd mee, in geen geval zal het gedood worden, laat het dan maar worden verbannen; want wij onderdanen zijn bevreesd dat het later onheil over het land zal brengen.

Toen Ta Datoe de woorden der Hoofden had gehoord, stemde hij die toe en zeide, dat hij zijn kind zou verbannen, niet naar het bosch, niet naar de zee, daarginds naar een meer zou hij haar verbannen. Toen gingen de lieden heen die in last hadden Kapapitoe weg te brengen, en men noemde haar ook het Verstooten Meisje, want haar vader en moeder hadden haar weggedaan; zij werd slechts vergezeld door een slaaf; deze bracht zijne Meesteres op een eiland in het midden van het Meer. Het eten voor haren

slaaf gaf hare moeder hem, des morgens vroeg ging hij het halen, ook des avonds ging hij het halen en dan gaf hij zijne Meesteres ook een beetje. Op deze wijze leefden zij iederen dag, wonende midden in het Meer.

Op zekeren dag zeide zij tot het jongetje: Breng mij een mes om riet mede te snijden: ik wil sirih-taschjes vlechten. Het jongetje ging nu riet halen; toen hij het gebracht had naar het hutje van het Verstooten Meisje, waschte zij het uit, perste er met den voet het sap uit, bleekte het in de zon, dat het wit werd en bedekte het met bladeren, op het eiland in het midden van 't Meer; het jongetje ging er telkens heen. Toen het riet droog was, vlocht het Verstooten Meisje het, dag en nacht vlocht zij maar door. Toen de sirih-taschjes af waren, had zij er over de honderd gevlochten, het waren er 101 die zij had gevlochten. Het jongetje zeide: Daar is een schipper die wil naar Togian varen, laat ik met hem medegaan en mij aan boord van zijn schip begeben. Het Verstooten Meisje antwoordde: Wat is er mede te nemen? (bl. 38). Het jongetje antwoordde: Uwe sirih-taschjes zal ik meenemen. Het Verstooten Meisje vond dit goed, zij pakte de 101 sirih-taschjes in en het jongetje begaf zich aan boord bij den schipper. Toen hij wegging zeide hij tot zijne Meesteres: Wat zal ik koopen voor deze taschjes?

Zijne Meesteres antwoordde: Koop mij slechts Ajoë Saboeri er voor; zeg hem dat het Verstooten Meisje aan de krokodillen is overgegeven en dat er geen vrede meer in het land is.

Daarop zeilde het jongetje heen en het schip maakte een verre reis ook, vele dorpen ging het voorbij, maar het jongetje ging niet aan land, zelfs zijn draagsarong, waarin de sirih-taschjes waren, maakte hij in 't geheel niet open. Zij kwamen aan eene plaats die ver afgelegen was, zooals Boenta, toen ging hij van boord, begaf zich aan land en steeg op naar het binnenland, om zijne sirih-taschjes te

verkoopen. De Vorst zag het jongetje en zeide: wat heb je daar in je sarong, ventje? Kom boven! Hij antwoordde: Niets, enkel maar sirih-taschjes. Hij zeide: toe maakt ze eens [uit de sarong] los, dat ik ze bezie. Het jongetje maakte werkelijk zijn sarong los en de Vorst zag dat er sirih-taschjes in waren, hij maakte er een open en zag het gezicht van het Verstooten Meisje als in een spiegel. Die Vorst nu heette Ajoe Saboeri.

Ajoe Saboeri zeide: voor hoeveel zal ik dit taschje koopen. Het jongetje antwoordde: voor niets, mijne Meesteres heeft slechts gezegd dat ik haar voor dit taschje Ajoe Saboeri moest koopen, want mijne Meesteres heeft men aan de krokodillen overgegeven, er is geen vrede meer in het land. Ajoe Saboeri antwoordde: hier in deze kist is [de afbeelding van] het gezicht van Ajoe Saboeri, dit is dus de prijs van het sirih-taschje uwer meesteres. Dus ruilden Ajoe Saboeri en het Verstooten Meisje hunne beeltenissen. Ajoe Saboeri zeide: gij, ventje, breng uwe Meesteres deze kist, zeg haar dat Ajoe Saboeri haar die geeft. Het jongetje vroeg verlof, hij droeg de kist in zijn sarong, hij maakte zijn draagsarong in 't geheel niet los, die moest slechts zijne Meesteres losmaken. De schipper keerde terug, kwam op de reede en het jongetje ging naar zijne Meesteres om de kist van Ajoe Saboeri te brengen. Het Verstooten Meisje maakte de draagsarong van het jongetje open, nam de kist er uit, opende ze, keek er in, en daar was de beeldtenis van Ajoe Saboeri, die (bl. 39) kist was als een brief van huwelijksaanvraag. Het was duidelijk dat Ajoe Saboeri van zins was het Verstooten Meisje te huwen, de dochter van Ta Datoe en Indo i Datoe, die door haren vader en hare moeder was verstooten.

Niet lang daarna kwam ook Ajoe Saboeri, begeleid door zijn vader en zijne moeder, hij trouwde en men vierde feest.

Nadat zij getrouwd waren, vroegen de vader en moeder van Ajoe Saboeri verlof om naar hunne woonplaats terug

te keeren; den geheelen nacht sliep het Verstooten Meisje niet, om hare schoonouders van reiskost te voorzien. Toen het dag werd, aten zij; na gegeten te hebben, gingen de jonggetrouwd en op weg om hunne schoonouders te vergezellen, om hen te begeleiden naar het zeestrand. Vele lieden van het eiland, waarop het Verstooten Meisje woonde, geleidden den vader en de moeder van Ajoe Saboeri naar hunne vaartuigen. Aan zee gekomen gaven hare schoonouders aan het Verstooten Meisje een slaaf, als geschenk omdat zij hare schoonouders had begeleid. Nu, zij keerden terug naar hunne woonplaats en hadden een gelukkig huwelijk, na eenigen tijd kregen zij een zoon, Motanda Inta genaamd.

Na langen tijd had dat kind al goed zijn verstand, en ging met zijn vader mede om te strijden tegen Ta Datoe, den vader van het Verstooten Meisje. Ta Datoe werd overwonnen in den strijd met Ajoe Saboeri, deze belegerde zijn dorp, verwoestte het, degenen die hij niet doodde lijfde hij in bij zijne onderdanen op het eiland. Ta Datoe onderwierp zich aan Ajoe Saboeri en verzoende zich weder met zijne dochter, het Verstooten Meisje; zijn grootvader en zijne grootmoeder zorgden voor hun kleinzoon Motanda Inta.

Toen de jongen groot genoeg was om zijn vader op de jacht, in den krijg, bij het tuinen ter zijde te staan, zeide hij tot zijne moeder: moeder, ik ben nu al groot, geef mij eene vrouw. Zijne moeder antwoordde: waar wilt gij trouwen? Motanda Inta antwoordde: ik zou wel willen trouwen met de dochter van den Vorst van het Oosten. De Hoofden nu beraadslaagden met Ta Datoe en Ajoe Saboeri; de uitslag hunner besprekingen was, dat zij Motanda Inta zouden gaan brengen naar den overkant der zee, om de dochter van den Vorst van het Oosten te huwen.

(bl. 40). Gekomen aan den riviermond, schoten zij geweren af. De Vorst van het Oosten hoorde het en zeide:

wat is dat voor schieten aan den riviermond; gaat heen, jongens, om te kijken wat het is, of het goed is of slecht, opdat wij zekerheid hebben. Twee lieden die uitgezonden waren, gingen heen, maar zij kwamen er niet geheel, zij zagen de geweren, werden er bang voor en keerden terug. De Vorst van het Oosten ondervroeg hen, maar het antwoord der uitgezondenenen was niet duidelijk. Daarom zond hij drie lieden uit, dezen riepen en zeiden: wat zijt gij lieden voor menschen? Zij antwoordden: wel, wij! Zij schoten hunne gewezen af en de kondschappers vloten weg. Nu vroeg de Vorst van 't Oosten opnieuw, maar ook hun antwoord was niet duidelijk. Opnieuw zond hij lieden uit, vier; dezen kwamen aan den riviermond en zeiden: wat voor lieden zijt gij? De aangekomenen antwoordden: wij zijn de lieden Inta van Ta Datoe en Ajoë Saboeri, den vader van Motanda Inta; zegt den Vorst van het Oosten, dat wij niet met kwade, maar met goede bedoelingen komen.

De kondschappers keerden naar boven terug en gaven den Vorst van 't Oosten verslag, zeggende: de Vorst van 't Westen, Ajoë Saboeri, is daar om zijn zoon Motanda Inta te brengen die in het Oosterland komt trouwen. De Vorst van 't Oosten antwoordde: als dat zoo is, laat er dan boodschappers naar boven gezonden worden om met ons te spreken, misschien is hunne boodschap goed, of hoe dan ook. Zij brachten de boodschap van den Vorst van 't Oosten aan Ajoë Saboeri over; toen die door Ajoë Saboeri gehoord was, zond hij boodschappers naar den Vorst van 't Oosten. Toen zij daar waren gekomen, zeiden zij: wij komen hier, afgezonden om een huwelijksaanzoek over te brengen. Toen de Vorst van 't Oosten de boodschap van Ajoë Saboeri had gehoord, gaf hij geen weerwoord of antwoord, hij zond die lieden terug en liet zeggen: laat Ajoë Saboeri en Motanda Inta hier komen, om te spreken met de hoofden in het dorp, of zij genegen-zijn met u in vriendschap te leven of niet daartoe genegen zijn; bij wijze van spreken zeide hij, of wij binnen eene dorpsheining zullen wonen of niet. Zij brach-

ten de boodschap over, op nieuw gingen er lieden om hen te geleiden, men ontving hen gastvrij en zette hun sirih voor.

(bl. 41). Toen zij daar waren gekomen, beraadslaagden de hoofden van den riviermond met de hoofden van het dorp en zeiden: het is goed, want wij zijn van één geslacht, het huwelijk van Motanda Inta met de dochter van den Vorst van 't Oosten is goed. Zoo trouwden zij dan en de hoofden sloten allen vriendschap. Zij klommen op en zeiden: laat slechts een goede dag worden bepaald, om den bruidegom Motanda Inta te geleiden. Toen een goede dag was gekomen, brachten zij Motanda Inta naar zijne bruid, en huwde hij de dochter van den Vorst van 't Oosten. Toen zij daar waren gekomen, gingen zij het huis binnen, pruimden sirih, aten te zamen en de slaven waren verheugd over het huwelijk van hunnen heer. Drie nachten lang vierden zij feest, Motanda Inta bleef in het Oosterland wonen; toen hij nu goed en wel getrouwd was, keerde zijn vader naar zijn dorp op het eiland terug. Of zij nog kinderen hebben gekregen of dat zij geen kinderen hebben gekregen, dat heb ik niet meer gehoord, want toen het zoover was, kon ik het niet meer uithouden van den slaap.

A A N T E E K E N I N G E N.

Een verhaal dat in hoofdzaak gelijk is aan het hier medegeedeelde, vindt men in Dl. 40 van dit Tijdschrift, bl. 371. Talloze variaties op dit zelfde thema: een kind dat door zijne ouders verstooten of gedood wordt, later tot aanzien komt, nadat het weder is opgeleefd en dan zich op zijne ouders wreekt, zijn in de Toradja'sche letterkunde voorhanden. Dit verhaal, in strand-Bare'e gesteld, is afkomstig uit Saoesoe.

Bl. 35, r. 3 v. o. *ana ilu* bet. „weeskind” en is hier overdrachtelijk gebruikt van een meisje dat door hare ouders wordt verstooten en dus zoo goed als ouderloos is.

r. 2 v. o. *singkandomu*, van den stam *romu* „verzameling, som,” dus „in ééne verzameling, bijeen.”

Bl. 36, r. 1, *pajompo gangi* „de zijden van den hemel,” d. w. z. van de schijnbare zonnebaan, daarom ook *sudipi nu eo* genoemd, benaming voor Noord en Zuid.

r. 4, 5; hier worden de titels van eenige rijksgrootten medegedeeld, zooals die in sommige rijkjes der Tomini-bocht bestaan bijv. in Saoesoe, van waar de vertelster van dit verhaal afkomstig was. Zij zijn waarschijnlijk nog eene rest van vroegeren Ternataanschen invloed in de Tomini-bocht, behalve *galara*, dat het Makassaarsche *galarang* „dorps-hoofd” is en wel door Mandarschen invloed in de Tomini-bocht zal zijn bekend geworden.

r. 16, *rakeani*, ook *rangkeani* en *rangkea*, geeft den stam te zien van *Mandake*, Mal. *mëndaki* „bergklimmen,” daar het met *-ani*, den overgangsvorm tusschen *-an* en *-d* is gevormd van *rake*.

r. 17, *montanu* „wezen,” wijst evenals *sabe* „zijde, zijden draad” (r. 6 v. o.) aan dat dit verhaal aan de kust der Tomini-bocht, onder de Mohammedaansche strandbevolking speelt; weven doen alleen de Mohammedaansche vrouwen, geen enkele Toradja'sche kent het. Ook zijdedraad is geen artikel dat de Toradja'sche gebruikt, voor haar grof en primitief naaiwerk, waarvan zij zich altijd zoo snel mogelijk afmaakt, daar zij in de eerste plaats boerin is. *Tanu* is Boeg. *ténung* of Mak. (Mand.?) *tanung*; *sabe* is ook uit eene dier twee talen overgenomen.

r. 9 v. o. *galanja*, van *gala* „mengen,” dus „hetgeen er mede vermengd wordt,” de gewone benaming van toespis, biz. vleeschspis, bij de To Pebato.

Bl. 37, r. 9, *maliogu* „rond”, heeft ook de beteekenis van „volkomen, geheel en al,” tegenover *magopa* „vierkant, met zijden, d. w. z. met verschillende kanten, niet overal gelijk, zooals iets ronds”; *maliagu katopebatonja* „volkomen is zijne To Pebato-heid,” d. i. „hij is een zuivere To Pebato”, *tau magopa* „een overtrouwbaar mensch, iemand die zich telkens van eene andere zijde laat zien.”

r. 8. v. o. *dompipi*, ook wel *kapipi*, van den stam *pipi*,

mapipi „plat”, benaming van een plat taschje van riet of silar-blad gevlochten, om sirih-pruimbenoodigheden in te bergen.

r. 7. v. o. *naidjaki* „met den voet getreden”; de bladeren van *tiu*, eene pandanee, worden van het sap bevrijd door er op te treden.

r. 6. v. o. *napololuka* „zij maakte er een *lolu* „schutdak, afdak” voor; *lolu* is de meest primitieve vorm van beschutting tegen zon of regen, meestal slechts een paar takken met groote bladeren

Bl. 38. r. 4. *Aju Saburi* (klemtoon op *sa*); de herkomst van dezen naam weet ik niet op te geven.

r. 6. *bare'mo madago tana pai ue* „het land en het water zijn niet goed meer”, er is geen vrede en geen voorspoed meer in het land, daar er een ongewroken kwaad op rust. De vreemde vorst wordt hier te hulp geroepen om dat kwaad te wreken en alzoo *mompakadago tana pai ue*.

r. 10. *ewa ri Bunta*, eene plaats ten O. van Tandj. Api, aan de kust van het land der Loindangs.

Bl. 39. r. 1. *suranika* „huwelijksbrief, huwelijksaanvraag”.

Onder de strand-Mohammedanen wordt het huwelijk vóór den *labe* reeds *nika* genoemd en de huwelijks-aanvraag *suranika*, al komt daarbij geen *sura* „brief” te pas, dien trouwens niemand zou weten te vervaardigen.

r. 9. *mompjunuki manianja* „om haren schoonouders een metgezel te geven”; het is n. l. de plicht der jonggetrouwde vrouw hare schoonouders een eindwegs te geleiden op den weg huiswaarts, als zij terugkeeren na hun zoon naar het huis zijner bruid te hebben begeleid. Als zij gaan scheiden, gaat men eerst zitten en pruimt te zamen sirih, daarna geven de schoonouders aan de schoondochter een geschenk, dat *lempa mbiti* „voor het neerzetten der voeten” heet. Meestal is dit een stuk katoen of een koperen bord (*dula*); hier waar, het vorstelijk toegaat is het een slaaf (slavin).

Bl. 40. r. 1; het driemaal uitzenden van kondschappers^s

is een gewone trek der verhalen die in het strand-Bare'e zijn gesteld. Zie bijv. hetzelfde in *Sese nTaola* en in *Wali m'Pangipi*.

NOODIGE EN WENSCHELIJKE VERBETERINGEN
IN DEN TEKST VAN HET LEESBOEKJE
IN DE BARE'E-TAAL.

Bl. 5, r. 10, *napakarau*, lees: *napokarau*.

Bl. 6, *mompari*²; beter is: *napari*², omdat daarvan weder de „Infinitief van doel” *montima* afhangt. *Mompari*² zou afhangen van *djela* en dus te vertalen zijn: „Zij kwamen en deden hun best om, enz.”

r. 1 v. o. *Da kami se'e moale wo'u*; in dezen zin is da van zijne plaats geraakt; men leze: *kami se'i da moale wo'u*.

Bl. 7 r. 7 *ngakadi'a*, drukfout voor *ngkadi'a*.

r. 16 *nawai*, beter is *ndawai* „het is toegestaan” of *kuwai* „ik sta het toe”

r. 17 *nu tingkomo* als één woord te lezen: *nutingkomo*.

Bl. 8, r. 1 *nu wewesaka* te lezen: *nuwewesaka*.

r. 6 *mompadengkosi* is geen goede vorm, men leze *montadengkosi*.

Bl. 9, r. 2 *nopepali*, beter is *nipepali*.

Bl. 10, r. 1, *ndiulu*, drukfout voor *ndiulu*.

bustulaka, „ „ „ *buntulaka*.

r. 8 *makuku ngisi*, lees: *mekukungisi*.

r. 11 *guma nawajo* „eene zwaardscheede die deze (de Aap) met bladtin had beplakt”; beter is *guma rawajo* „eene met bladtin beplakte zwaardscheede”.

Bl. 11, r. 14 *kapa'ufelo*, drukfout voor *kupa'upelo*.

Bl. 12, r. 4, *napokono*, beter is *nupokono*.

r. 6, *naepe*, beter is *nuepe*.

r. 9 *tapetiro*, lees: *ndapetiro*.

r. 17 *nakita*, beter: *nukita*.

r. 8 v. o. *napebo*, beter: *nupebo*.

Bl. 13, r. 1 *napepate*, lees: *kupepate*.

r. 17 *nota'o*, drukfout voor *nato'o*.

r. 2 v. o. *napetangani*; beter is *ndapetangani*, of *nupetangani*.

Bl. 14, r. 2, *tapalai*, lees: *tepalai*.

r. 8 *juru mata* zal men eenige regels verder aanéén geschreven vinden. De uitspraak aarzelt tusschen één en twee woorden, men hoort *jurumo mataku* en *jurumatamo jaku*.

r. 11, ook r. 16 en 21 leze men *kuinjani* en niet *kaintjani*.

r. 5 v. o. *bure'e maintjani i Angga* beteekent: „de Geest was dom, onwetend”, dit is niet fout, maar beter is toch *b. naintjani i A.* „de Geest wist niet” omdat het dan in verband komt met het volgende „dat hij door den Aap bedrogen werd.”

Bl. 15, r. 7 v. o. *nawingku*, lees *ndawingku* of *rawingku*.

Bl. 16, r. 10, *nasaju*, lees *nusaju*.

r. 11 v. o. *nupongkeni* is onjuist; een kind zegt tot zijne ouders *nipongkeni* of *ndipongkeni*, daar men de ouders met het voorn. w. *komi* (2e pers. mvd.) en met *siko* aanspreekt; door overtreding dezer gewoonte haalt men zich een ongeluk op den hals.

Bl. 17, r. 10, *nudju'ika*, in één woord te schrijven.

r. 13, en verder r. 16, 19, 20, 22, 24 en 26 leze men overal *nudju'i* voor *nadju'i*.

r. 2 v. o. worde *nupewalili* aaneengeschreven; juister nog zou zijn *nipewalili*, daar het tot meer dan één is gezegd, doch ook in zulk een geval kan het enkelvoud worden gebruikt, daar men toch uit een troep maar één aanspreekt. In *nadju'imo* op dezen regel moet de hamzah, die niet de lettergreep *dju* sluit, maar de yllabe 'i opent, op den volgenden regel staan.

Bl. 18, r. 6, *napokono*, lees *nupokono*.

r. 7, *nupatuwu*, *nupakoroka*, in één woord te schrijven.

r. 13, *nupodedemo*, beter *nipodedemo*, daar dit „gaat op rijen zitten” toch tot velen tegelijk is gezegd.

Bl. 19, r. 3 v. o. Voor *maintjani* leze men liever *naintjani*.

r. 2 v. o. Voor *eo se'i²* lees *eo² se'i*.

Bl. 20, r. 4 *napotunggai*, lees: *nupotunggai*.

r. 11 v. o. *poiwali*, lees: *iwali*.

Bl. 21, r. 13 en 14; *katimanja*, *katombunja*, lees: *kanatimanja*, *kanatombunja*, of ook *pantimanja*, *panombunja*: bij de eerste verbetering is de beteekenis „toen hij genomen, water geschept had”, bij de tweede: „bij zijn nemen, water scheppen”.

r. 1 v. o. *poananja*, beter *mpoananja*.

Kaaisa, hier en verder, lees *Ka'aisa*.

Bl. 22, r. 5. *bare'e nakoto melindja siko*, lees: *bare'e nukoto melindja*.

r. 10. *Kaono* hier en verder, *Ka'aono*.

r. 13 *marara* is duidelijker als een uit *ma* + *ara²* samengetrokken vorm te herkennen, wanneer men schrijft *mára²* of *márara*. Zoo ook r. 20 en 27.

Bl. 23, r. 1 *takita*, lees *ndakita*: *Kaalima* lees *Ka'alima*.

r. 7. *mompanumpu*, beter: *napanumpu*.

r. 8 v. o. *taepe*, lees: *ndaepe*.

r. 7 v. o. *taole*, lees: *ndaole*.

Bl. 24, r. 8, *pa'i* drukfout voor *pai*.

r. 9 *narata* en *nasabo*, beter: *karata*, *kasabo*.

r. 12 *nupepalikaku*, in één woord te schrijven.

r. 16 *tapokajoro*, lees: *ndapokajoro*.

r. 6 v. o. *nuore*, in één woord te schrijven.

r. 3 v. o. *napeoaka*, lees: *napeoasi ri*.

Bl. 25, r. 9, *nupepedongeka*, in één woord te schrijven.

r. 15; tusschen *setu* en *melulu* geen komma.

Bl. 26, r. 3, *rapudju ira*, beter is: *rapudjuka ira*.

r. 7, *kapeole*, lees: *napeole* of *kanapeole*.

r. 15, *takita*, lees: *nakita*.

Bl. 27, r. 5, *napakapuru*, lees: *napokapuru*.

r. 2, v. o. *moesi*, lees: *mo'oesi*.

Bl. 28, r. 1, *nupebutu*, hier en op r. 7, in één woord te schrijven.

napandonge, lees: *ndapandonge*, r. 10 v. o. id.

r. 11 v. o. *maintjani*, lees: *naintjani*

r. 1 v. o. *Nggarau*, lees: *nggaru*.

Bl. 29, r. 1 *bale* moet vervangen worden door *ongga*, daar hier eene vrouw tot eene vrouw spreekt.

r. 3, lees weder: *nupebutu ndapandonge*.

r. 8, *nupaleleka*, in één woord te schrijven.

r. 14, *museko*², in één woord te schrijven.

r. 10 v. o. *nadonge*, lees: *nudonge*.

nuka' uwi, in één woord te schrijven.

r. 9. v. o. *nupakapiā*, in één woord te schrijven.

r. 4 v. o. *kadonge*, leest: *nadonge*.

Bl. 30, r. 4. *laukomo*, drukfout voor *laukamo*

r. 11, *meajuta*, lees; *me'ajuta*.

r. 12, *malengi*, lees: *malenge*.

r. 14, *napakarau*, lees: *napokarau*.

Bl. 31, r. 2, *nakita* lees: *nukita*.

r. 12, 13, *nunawusaka*, *nuore*, in één woord.

r. 5, v. o. *nadjeanimi*, lees: *nudjeanimi*.

r. 5, v. o. *nunawusaka*, in één woord.

r. 3, v. o. *mala imuni*, drukfout voor: *malai muni*,

Bl. 32, r. 16, *maintjani*, beter *naintjani*.

r. 17. Op dezen regel moet *tosu* verbeterd worden in *itosu*.

De *i* was in de uitpraak van den verteller niet te hooren, door de laatste lettergreep van het vorige woord (*ni*); het volgende *pantjuba* is eene verklaring van *itosu*, een synoniem of wisselwoord; één dier twee worden moet dus vervallen.

Bl. 33, r. 10, v. o. *kura poapu*, beter: *kura mpoapu*.

Bl. 34, r. 5. *napoasuka*, lees: *nupousika*.

r. 12, *nata'unaka*, lees: *nataunaka*.

r. 2, v. o. *totoanja*, lees: *totowanja*.

Bl. 35, r. 14, en 17, *napakapu'a*, lees: *nupakapu'a*.

Bl. 36, r. 10, *napoana*, lees beide keeren *nupoana*.

- r. 11, v. o. *maintjani*, lees: *naintjani*.
 Bl. 38, r. 12, *naube*, lees *nüba*, uit *nu* + *uba*.
 Bl. 39, r. 11, *ri duanga mpapa*, beter is *ri duanga, papa*.
 De vertaling is gemaakt naar den aldus verbeterden tekst.

PANTA, MIDDEN-CELEBES.

Maart 1902.